

57387

v. 2öld

57387
AF 551

fosszília

1-4;

4: -

2004/1.

fosszília

Tartalom

<i>Primož Čučnik</i> versei	5
Politika	11
<i>Charles Bukowski</i>	
<i>Kollár Árpád</i> versei	14
Az orvlövész	18
<i>Liam O'Flaherty</i>	
Gyuris Gergely: Azóta is fut	27
<i>Cirko Barna</i>	
Orosz drótposta	37
<i>Alek Popov</i>	
<i>Srečko Kosovel</i> versei	47
Léghajó a Bodza utcában	52
<i>Kiss Ottó</i>	
Koncert egy tequiláért és egy seduxenért	62
<i>Edo Popović</i>	
<i>Branko Ćepec</i> versei	93
Semmi értelme színlelni az idillt	95
<i>Branko Ćepec</i> Dalibor Šimpraga beszélget	
Šoljan és Esterházy	102
<i>Milosevits Péter</i>	
Számítógépek és a modern művészet	107
<i>Mike King</i>	
A posztmodernitás obszcén tárgya	122
<i>Slavoj Žižek</i>	
Balkán Hardcore	133
<i>Alexei Monroe</i>	
Üzenetek a haldokló csillagokról	144
<i>Delimir Rešicki</i>	

A borítón és a belső illusztrációkon Ábrahám István munkái láthatóak.

2005 OKT 1 8.

AUTOPSIA

PRIMOŽ ČUČNIK

Falak

Ajtók, ablakok, plafonok,
számlálatlan, hallhatatlan hangok,

észrevétlenül kifalaztak a külvilágból.

Nyelveket és képeket találtak fel,
hogy csak a talpnyaló állampolgárok

legyenek edzettek a csevegésben.

És leginkább meg sem mukkannál,
ha a tér közepén az egész fejlődésre,

a templom merevségére, a hazafias grafitikre
és más szemétre gondolsz, hervad a vágyad

a tekintélyre és a dicsőségre.

Néha jobb szemet hunyni
afölött, amit görögök

a pogányságukkal megalapoztak.

Amikor a tér közepén épülnek falak
és körös-körül kavarog minden:

lárma, eladás, vásárlás,

dugig tömött fejedben
elfeledett hangok zsongnak.

Odafenn van és utánunk nyomoz

M.-nek

Tudod, hogy helyes azon gondolkodni,
mi lesz azután. Ma szóba jött a halhatatlanság,
miközben veled és azokkal az emberekkel cseverészttem, akik meglátogattak
minket és mit sem sejtettek. Jóformán a melankóliába harapnál,

ha eltávoznál és azt beszélnék, hogy meghaltál vagy
nem leszel többé. Megesik, hogy látod a már leírtakat,
egyesek látszatnak vélik őket, mások újraszületettnék.
Tehát helyes arról gondolkodni, ami tovasiklik mellettünk.

Amikor meséled: Orfeusz és Eurüdiké az árnyak
alvilágában. – Nem bújhatsz el a vágytól. Hogy
a tudat biztosan túlélje. – Tetszik a tudásod.
Most ugyanolyan a pillanat, mint amikor mit sem sejtessz arról,

hogyan vethetnénk le a testet és az érzékeket. – Csupán a gondolatok
tartalmát számlálja. – E pokol- és mennybéli anyánk.
De nem kell túl sokáig azon gondolkodni,
ha (Ő) odafenn van és utánunk nyomoz,

mert (egyszer) egyedül száll a kikötőnk
és azon lebegő lelkek felé, melyeket sosem ér el.
Valóban jobb azon gondolkodni,
mikor futunk össze újra egy ebédre –

és el ne feledd azokat a fügéket a tányéron
(három volt, kettőt te ettél meg),
amelyekkel minden elkezdődött.

Mikor megkaptam az ausztráliai képeslapot

T.-nek és T. Š.-nak

Mikor először megyek New Yorkba, szombat lesz.
Kijózanodva és rendbe rakva, mint egy új kártyapakli,
és a repülők elsüvitenek a fej fölött, percre pontosan.
Aztán megkívánom a sétát és taxit hívok,
keresek majd egy bárt, to have a lunch with you,
ahol hirtelen felfalom az elmúlt évszázadot.

Felzabálni az évszázadot forradalom, Majakovszkij
a mumifikált Leninnek szalutál, s persze, hogy
jobb aboridzsinnak lenni, hogy a hangyák
elmélyítsék a hangszert és a fa kívájjá a dobokat,
senki sem rajongott azokért a hidegháborúkért, ahogyan
senki sem üdvözölte Athén hanyatlását.

Ám a civilizációk mind felbomlanak, New York, szabadíts meg
a bukástól, te meg, ausztrál ember, úgy írné,
hogy azt el is tudjam olvasni, a kéz árnyékát a körben
jelképként olvasom, hiszel a mentő kéznek?
Hát valóban jobb elhanyagolni (a XX. századot), egy
kis szófosásban, having a coke with you.

New York, kávét adj, méghozzá törököt,
nem halunk meg, mielőtt mélyen elalszunk,
gyári zenét hallgatnánk, amikor a többségnek
fárasztó lesz futni a sugárútjaidon,
bámulni mindazokat a fényeket s a felhőkarcolók
óriási magasságát – na ide azt a kávét!

És te ki vagy, adelaidai rokonom? Zsidó,
olasz, mexikói, láttad-e már Portorikót,
Dublint, fekete vagy, lengyel, netán ellepnek
az oroszok, New York, hallottál-e már Ljubljanáról?
És el ne késs, gyere az utcámba, együtt
alszunk el, amikor alkoholba fulladunk.

Mert összevegyül itt a zöld (minden árnyalata!), az élő
szín, mindent fű borít és a közelben haldoklanak,
magam viszont nem akarok így kimúlni (vitázhatunk

a halhatatlanságról!), csak add meg a fotózás élvezetét és a megnevezés kényszerét, New York, kész katasztrófa vagy a fejlődés korában.

Mindenkinek kedvére vagy, amit a sármoddal varázsolsz nem szokatlan, a bealkonyuló évszázad megszilárdult uralmad alatt, még a Balkán is felnéz rád, és valóban nem kell itt semmi absztrakció, teletankolva energiával, mint az action painting, fények a nagy csatornák felett, nem tudom, szédülsz-e?

New York, leckét vennék tőled az aranybizniszről, ahogy az Empire State Buildinggel, a fejlődéssel, a pazarlással, a felemelkedésünkkel csencselsz, noha naponta szakadtabbak vagyunk egy átkozott rongynál valahol Kínában, még megvannak az éttermeim, megkínálhatlak étessel, savanyúval és sülttel.

És azon morfondírozol, miért nem vagyok festő? Hová tűnt a zenei tehetségem? Mégsem kell panaszkodni, mielőtt nyoma vész, fel kell oldanom az idő cseppjeit és még messze vagyok, mielőtt elalszom, ezért táplálj mozgásoddal, hadd imádjam a nőket és maradjak a férfiak barátja, egykor persze próbáltam festeni,

nem könnyű megközelíteni az igazi színeket. Mindent túlságosan is sötét (mint az előző évszázad), New York, üdvözlöd Jim Jarmuscht, a filmipar továbbra is válságban, ő meg tudja (szépen, lassan), fogalmam sem volt, hogy a borbélyoknál az ügyvédek nemrég még rímekben verseltek; a régi szép idők.

Különben nem fárasztanak mindezek az akciók? Az építések felemelték azt, ami keményen áll, és valóban igaz, hogy a civilizáció még ki sem hajtott? New York, hová dagadsz tovább? Egészen idáig, amikor Európa az egyre melegítő fényben kopulál és félő, hogy klimatizáció nélkül az Etnába süllyedünk.

Rád bökök és csupa füllé válok, szabadíts meg az égéstől, fizethetek készpénzben, vágd zsebre a visszajárót.

***

Ha valaki leírja: „rombolj”
és utána megtörténik

nem kell tudnod, valóban
mi történt

És bajos leszögezni
mi ebben

a jó vagy a rossz
E pillanat bekebelezne

ha valamiféle örök értelem
fészkelne benne

mint a dolgokban, amelyek
történését semmi sem akadályozhatja

és amikor észreveszed
a pusztulást

már túl késő
a hirtelen döntésekre

ébresztő csiripelés (csip-csip)
vagy a természet megújulása

és a tó tükrén: semmi
sem átlátszó

(még kevésbé: mély)

amin át nem
osonna

a remegésed vagy mások
félelme.

Ködös szvit

ki tudja, mikor született pontosan Gould
talán 1932 októberében és Kanada
jéghideg volt, ezért bújt kabátba egész életében,
sálat tekerve nyaka köré, függetlenül az évszaktól,
meggyőződése, hogy a kanadai telek vadabbak,
mint nálunk, hosszabbak és nagyobb a hó, emiatt
ott jobban tisztelik az ágymelegítőket,
és valaki azt mesélte, hogy az itteni
és az ottani fehérség összehasonlíthatatlan,
akárcsak Bach, Beethoven, Brahms, Bizet,
Skrjabin, Prokofjev és Scarlatti,
csupán a gyűrűs tánc változatlan
és a játék lekottázhatatlan öröme,
ah, azok a prelúdiumok és fűgák,
azok a taktus-témák és variációk

Gould billentyűi ködbe tűnnek,
sokkal inkább, mint Schnittke hegedűi,
tegnap kölcsönbe kaptam őket és már holnap
visszaadom, mert elutaztál
és most egyedül gubbasztok az ősszel,
hangulatomhoz illik a köd,
magányossá tesz minket, a majdnem szomorúan valódiakat
és elhantoltakat,
csak azokat a hegedűket nem tűröm,
oly fülsértően vinnyognak

Orcsik Roland fordításai

Primož Čučnik Ljubljana-ban született 1971-ben, ahol ma is él. A nagy múltú szlovén lap, a *Literatura* egyik szerkesztője. Saját ŠERPA nevű kiadójánál kizárólag versesköteteket ad ki. Kritikákat, tanulmányokat, esszéket, verseket ír. Lengyelből és angolból fordít (Wiedmann, Świetlicki, Sommer, O'Hara...) Legutóbb magyarul: *Amerika; Szívek*, Ford.: Reiman Judit, Jelenkor 2004/10. Kötetei: *Dve zimi* (1999), *Ritem v rokah* (2002), *Akordi* (2004). A mostani fordítások alapjául a két legutóbbi kötetet szolgált.

CHARLES BUKOWSKI

Politika

az I.a. city college diákjaként, még a második világháború kitörése előtt, előszeretettel pózoltam a náci szerepében. persze hitlert aligha tudtam volna megkülönböztetni herkulesztől, ráadásul még ennyire se érdekelt a dolog. egyszerűen csak ültem az órákon és a patrioták miséit hallgatva a gonosz kicsinálásáról belém költözött az unalom. ekkor döntöttem el: az ellenkező oldalon állapodok meg. arra azért nem vettem a fáradságot, hogy hitlert olvassak, szimplán csak olyasmikről kezdtem fröcsögni, amik mélyén valami gonosz vagy mániákus gondolatot sejtettem.

mindazonáltal politikai meggyőződéselem tényleg nem volt. a szabadon lebegés egyik módja.

tudjátok, néha előfordul, ha egy férfi nem hisz abban, amit csinál, akkor sokkal érdekesebb munkát végezhet, mert érzelmileg nem foglya az ügynek, aminek részesévé vált. még egyáltalán nem merült feledésbe a történet, amikor a magas szőke srácok megalapították az abraham lincoln brigád – a fasiszta hordákat föltartóztatandó spanyolországban. aztán persze a kiképzett csapatok elleni harcban szét is lőtték a seggüket. némelyikük csupán kalandra vágyott, el akart utazni spanyolországba, de nekik is éppúgy kirojtozták a valagukat. én azonban szerettem a saját hátsómat. valójában kevés dolgot fogadtam el magamból, viszont a seggemet meg a fütykösömet tényleg kedveltem.

időnként fölpattantam a teremben, és üvöltözni kezdtem, bármi is jutott eszembe. általában a felsőbbrendű faj kapcsán jött elő belőlem valami, ugyanis ezt elég humorosnak véltem. nem konkrétan a feketéket vagy a zsidókat vettem célba, hiszen róluk tudtam, ugyanolyan szegények és zavarodottak, mint én. mégis, akadt néhány elvadult beszédem hol órán, hol azon kívül, az öltözőszekrényemben tartott üveg bor pedig nagy segítségnek bizonyult. jócskán meglepett, milyen sokan figyelnek oda rám és milyen kevesen, ha egyáltalán akadtak ilyenek, kérdőjelezik meg kijelentéseimet. szóval szófosást kaptam, és földobott a tudat, milyen szórakoztató is tud lenni az I.a. city college.

„indulsz a diákönkormányzati elnökválasztáson, chinaski?”

„lőszart, dehogy.”

nem akartam én csinálni semmit. még testnevelésórára se akartam járni. ami azt illeti, ez volt az utolsó dolog az életemben, amire vágytam: jól leizzadni, szuszpenzort viselni és farokméret-összehasonlításokat végezni. tudtam, az enyém a közepes kategóriába sorolandó. ennek fölismeréséhez nem kellett testnevelésre járnom.

ránk mosolygott a szerencse. a vezetőség úgy döntött, kétdolláros tantárgyfelvételi díjat állapít meg. úgy döntöttünk – vagyis néhányunk –, mindez alkotmányellenes, ezért ellenszegültünk a pénz befizetésének, ellenálltunk. az órák látogatásától nem tiltottak el bennünket, de néhány privilégiumunktól megfosztottak, többek között a testneveléstől.

a testnevelésóra elérkezével mi az utcai ruhánkban maradtunk, viszont ugyanúgy föl-sorakoztunk. a tornatanár azt az utasítást kapta, hogy masírozasson bannünket föl-le a pályán katonai alakzatban. így álltak bosszút. lenyűgöző. nem kellett köröket futnom a sala-

kon izzadságtól lucskos seggel, sem egy agyalágyult labdával próbáltam beletalálni valami agyalágyult gyűrűbe.

úgyhogy le-föl vonulgattunk, miközben mocskos nótákat ötlöttünk ki, a focicsapat rendes amerikai tagjai pedig azzal fenyegetőztek, szétcsapnak közöttünk, ez azonban valahogy sosem jött össze nekik. talán azért, mert mi nagyobbak és aljasabbak voltunk. én csodálatosan éreztem magam a náci szerepében, a következő pillanatban pedig egy páfordulattal már azt jelentettem ki, hogy megsértették az alkotmányos jogaimat.

néha tényleg elragadtak az érzelmeim. emlékszem, egyik órán (némi előzetes borkóstolgatás után) ezt mondtam a könnyes szemű hallgatóságomnak, „ígérem nektek, korántsem ez lesz az utolsó háború. amint az egyik ellenséget leradírozzuk, hirtelen kerülni fog majd másik, valahogy. ez egy végtelen és értelmetlen folyamat. nincs jó háború vagy rossz háború.”

egyik tanítási napon a campustól délre lévő üres részen egy kommunista szónokolt egy emelvényről. igazi megfontolt, pattanásos arcú srác keret nélküli szemüvegben és a könyökein lyukas fekete szveterben. néhány alattvalóm társaságában hallgattam a mondókáját. volt köztük egy fehérorosz, zircoff, akinek az apját vagy a nagyapját a vörösök ölték meg a forradalom alatt. az orrom alá dugott egy zsák rohadt paradicsomot. „mihelyst parancsot adsz,” kezdte, „lehajigáljuk onnan.”

hirtelen megértettem, követőim egyáltalán nem figyeltek a szónokra, vagy ha figyeltek rá, nem számított, akármit is beszélt. már elhatározták. a világ nagyobbik fele ilyen. abban a pillanatban egy közepes nagyságú dákó már nem is tűnt a földkerekség legalávalóbb bűnének.

„zircoff,” szóltam oda, „tegyétek le azokat a paradicsomokat.”

„egy szart,” vágta rá, „bárcsak kézigránátok lennének.”

azon a napon elvesztettem a hatalmat tanítványaim fölött, és elsétáltamban hallottam, ahogy röppályájukra indulnak a paradicsomok.

tudomásomra hozták, hogy új élharcos gárda alakul. megkaptam a címet, valahol glendale-ben, s el is mentem aznap este. egy jókora ház pincéjében ücsörögtünk borosüvegeink és különféle méretű dákóink társaságában.

az emelvényre egy asztalt tettek föl, mögé a falra pedig méretes amerikai zászlót feszítettek ki. az egészségtől szinte kicsattanó amerikai srác sétált föl az asztalhoz, majd azt javasolta, első lépésként szalutáljunk a zászló előtt és esküdjünk hűséget.

mindig is herótot kaptam a zászlóra fölesküvéstől. rettentő unalmas, bugyuta gesztus. sokkal inkább tetszett az a gondolat, hogy fölesküdek magamra, de ha már ott voltunk, fölálltunk és átestünk a dolgon. utána rövid szünet következett, amíg mindenki visszaült a helyére azzal az érzéssel bensőjében, mintha kisebb inzultus érte volna.

az egészséges amerikai nekikezdett dumálni. fölismertem: ő volt az a dagi az első sorból drámaírás órán. ez a típus nálam semmi hitelre sem számíthatott. ide-oda hajlanak. következetesen. „a kommunista fenyegetést *muszáj* megállítani. azért gyűltünk itt össze, hogy lépéseket tegyünk ennek érdekében. törvényes és, talán, törvénytelen lépéseket e cél érdekében...”

ami ezután történt, már nem nagyon ugrik be. engem nem hatott meg a náci veszélyből fakadó kommunista veszély. én csak be akartam rúgni, egy kellemeset dugni, egy jót enni, elnótáztatni egy üveg sör fölött valami mocskos bár mélyén és elszívni egy szivart. dehogy

álltam én lesben. csak egy balek, egy eszköz a sok közül.

nem sokkal ezután zircoff, jómagam és valamelyik ex-követőm elugrottunk a westlake parkba, kibéreltünk egy csónakot, hogy megkíséreljünk elkapni egy kacsát vacsorára. iszonyatosan sikerült berúgnunk, miközben a kacsák sorra túljártak az eszünkön, aztán pedig kiderült, nincs nálunk elég pénz kifizetni a csónak bérleti díját.

ide-oda sodródtunk a sekély tavacskában, mialatt orosz ruletteztünk zircoff fegyverével: mindhárman szerencsésen túljutottunk a ravaszmeghúzáson. majd a teljesen elázott zircoff a hold fényénél föltápáskodott a csónakban, és egyetlen kurva lövéssel átlukasztotta a ladiknak az alját. a víz már kezdett is beáramlani, erre gyorsan elindultunk a part felé. úgy az út egyharmadánál alkalmi vízijárművünk végleg megadta magát, muszáj volt kiszállni belőle. gyalog kellett kigázolnunk a partra, segglyukainkat jól kiáztatta a víz. szóval egész jó kis éjszaka kerekedett, nem került a süllyesztőbe a többi mellé...

bizonyos ideig még tovább játszottam a nácit, miközben sem a náci, sem a kommunis-ták, sem az amerikaiak nem tudtak megatni. az érdeklődésem azonban teljesen elkopott. az az igazság, hogy éppen pearl harbor előtt tettem le a szerepemről. már nem volt vicces dolog többé. éreztem, a háború föltartóztathatatlanul közelít, én pedig nem igazán éreztem kedvet a háborúba induláshoz, mindazonáltal azt sem állíthatom, hogy a katonai szolgálatot meggyőződésből tagadtam volna meg. akár a macskaszar. semmire se jó. de azért mind jómagam, mind a közepes méretű farkam nyakig benne voltunk.

szótlanul ültem az órákon, vártam. a diáktársak és az előadók meg piszkálni kezdtek. minden belső ösztönzés, hajtóerő, szufia elszállt belőlem. az irányítás teljesen kicsúszott a kezeim közül. minden haladt a maga útján. bajba jutott az összes pénisz.

az angoltanár, kellemes külsejű hölgy csodás lábakkal, egyik nap arra kért az óra végeztével, maradjak még. „mi a baj, chinaski?” kérdezte. „föladom,” válaszoltam. „a politikára gondol?” „igen, a politikára.” „Jó tengerész lenne magából,” mondta. kísértáltam...

egy belvárosi bárban ücsörögtem sört iszogatva legjobb barátommal, aki bevonult tengerésznek, amikor megesett a dolog. a rádióból zene szólt, majd hirtelen félbeszakadt. bejelentették, pearl harbor bombatámadás érte. minden katona azonnal térjen vissza a bázishelyére. a barátom arra kért, buszozzak el vele san diegóba, mert előfordulhat, utoljára látjuk egymást. igaza lett.

Domokos Tamás fordítása

Henry Charles Bukowski Jr. (1920. augusztus 16., Andernach – 1994. március 9., San Pedro) A lengyel származású Henry Bukowski és a német Katherine Fett fiaként Heinrich Karl Bukowski néven anyakönyvezték. 1939-től 1941-ig a Los Angeles City College újságíró és irodalom szakos hallgatója. Miután kilép a felsőoktatásból, a háború éveit csavargással, novellaírással, ivással és a legkülönbözőbb munkákkal telte el. Első publikációja Whit Burnett *Story* című lapjában jelent meg. 1944-ben ezután körülbelül tizenöt évig Bukowski nem küldi el írásait egyetlen orgánumnak sem, 1946-tól pedig alig ír. Fékevesztett italoizása 1955-ben majdnem megöli. Harmincöt évesen kezdett el verseket írni. 1958-ban tizenkét évre munkába áll a postánál. 1959-ben megjelenik első gyűjteményes kötete, a *Flower, Fist And Bestial Wail*. Ezután sorra jelennek meg szövegei, de a viszonylagos hírnevet csak az *Open City* című lapban közölt *Egy vén kujon jegyzetei* hozzák meg számára. 1970-től főállású író. Három hét alatt született meg első, nagysikerű regénye, a *Post Office*. Lassanként a világ legolvasottabb szerzőjeként kezdik számon tartani: egyedül német nyelvterületen már több mint 3 000 000 példányban keltek el eddig művei. Legutóbb magyarul: *Tótumfaktum*. Ford.: Domokos Tamás, Fenyvesi Ottó, Virág Zoltán. Fosszília különszám, Szeged, 2003. A fordítás alapjául szolgáló mű: *South of no North*. Black Sparrow Press, Santa Rosa, 1998.

KOLLÁR ÁRPÁD

a talált tárgy

ahogy rozsdás féltengelyek, küb
lik közül *balázs atillát*, kitúrtam
a földre terített ponyva-standon,
kiguberáltam az egyszer haszná

latos életmaradékok kupacából;
levetett gúnya volt, vagy valami
olyasmi, leértékelt titokzatosság,
mindenki látott már ehhez fogha

tót, de hát ki ismerheti igazán; a
kár csak a naftafoltos *cuniculust*
az *ócskapiac* kietlen szegletén, f

ülön ragadtam túlélésem egyetlen
lehetőségét – régóta vártam rá ig
az, áron alul mégsem vihettem el.

Alkalmi vers a költészet állásáról,
avagy az is bolond aki poétává nem lesz...

A költő költ, a költő ember
Kit az isten bottal nem ver
Nyom inkább lélekpestissel
Nyavalyog ha gondja nincsen

S ha már ember, eszik, vedel
Pálinkával garatig tel:
Állni kell a költő versenyt
Puffad gyomra: jó az ihlet

És padlóra rója, hisz vers ez is
Az általános, örök emberit

tanköltemény

(egy B. I. sorra)

antennád fordítsd önmagad felé
képed hű tükre lesz az úrnek
mi már réges-rég vackot rág beléd
: (lélekcupákjaid kihültek)

ez lenne hát a fő műsoridő
vagy talán a reklám-sáv csupán
epe gyomor belek: milyen dicső
löncspoétika között turkál

ha verstőzsdére viszi bensejét
a költő – rímet ont a kimenet
s ha leplezi a minden-szétesést
sztárpoéta talán még lehet

csak könnyedén – vagy könnyedény legyen
a megszámlált szótagok hada
– orrlyukadba szellent a korszellem
: had csússzanak versbe a szavak

akár kremóba megkövült hullák...
: mert mása vagy egy égi könyvnek
amit akár okafogyott bullát
bedarál egykor szent közönnyel

legnagyobb bürokratánk az isten
– ne búsulj a máj a hús a csont
átalakul csupán nem veszik el
: versből így lehet: iroda lom

egy hangya andrás vázlatra

a szükségszerű kapituláció előtt
gyakran gondolok a hangya-képre
az alkotó soha kegyetlenebb
de pontosabb vázlata
nyitott hűtőszekrényen ül
szivecskés boxeralsóban
odabenn tojás, talán konzervek
literes üveg – az egyfelvonásos
szükségletek magabiztos leltára

farkasszemet néz a művel
szájában haragosan füstöl a cigaretta
kiszúr egyet az ecsettel: vív
akár ha zsákmányt észlelő vizsla
előre dermed: jelez
(félmeztelen bordái eggyé
olvadnak az arc árkaival)
már-már bosszút forral
nyilvánvaló: vesztésre áll

és akkor kép visszanéz: dies irae
ő küzd, de mogorva szeme nem legyűrni
(bennük nem a mindet felfaló vágy)
tükrözni akar – a pontot ahol
bensejével végre megütközhet

a képet nem láthatod, de mögéje léphetsz
döntéseddel szembekerülsz vele
a szükségszerű kapituláció előtt
mikor a szavak kecsesen
elhajolnak tollkésed elől
szembekerülhetsz önmagad kegyetlen
– soha pontosabb vázlatával

rondószilánkok

a szentföldön kő hull egy kisleány
kezeből. felcsúszott szoknyácskája
alól pirulva villan meggyaszgú bőre.
pedofil szájtokon látni ilyen – ám az
apró vércsik diszkréten rejtve maradhat.

•

nagyanyám nap mint nap
papirusz bőrébe fűzi rózsafüzérét,
hamiskás gyöngyházfény csillog
az apró műanyag golyókon.

a plasztik buddha pirulva búvik a
vitrin porcelánőzeihez: multikulti
incentus, a padlásan nagyapám
galambjai buzgón kamatyolnak.

kell ez az öt percnyi öröklét.

•

martonoson papot temetnek.
hagymaszagú paternostereket
iszik a csontra éhes feketeföld,
pelinkovactól mámoros
diesirae zeng a templomban.
a vén sekrestyésné hálóingén
harmadnapra magzatvíz út
halovány foltot:

valahol a dél keresztje alatt
néger jézus született.

LIAM O'FLAHERTY

Az orvlövész

A hosszú júniusi alkony lassan átadta helyét az éjszakának. Dublint szinte beburkolta a sötétség, csak a hold halvány fénye jutott át a felhők fodrain: sápadt sugarai az utcára és a Liffey sötét vizére hullottak – inkább a hajnal közeledtére emlékeztettek. Az ostromlott Four Courts környékén bömböltek a nehézfegyverek. Időnként váratlanul gépfegyver- és puskalövések törték meg a csendet szerte az egész városban, mintha kutyák ugatnának föl elhagyott farmokon. A republikánusok és a szabadállamisták harca, a polgárháború javában zajlott.

Az O'Connel hídhöz közeli egyik háztetőn egy republikánus orvlövész hasalt feszülten figyelve. Mellette hevert puskája, látcsövét a vállára vetette. Arca diákarc – sovány, aszketikus, szemei azonban hidegen csillogtak: a fanatikuskok ismerve. Mély, elgondolkodó tekintet, olyan ember szemei, aki hozzászokott a halál látványához.

Mohón falta szendvicset. Reggel óta nem evett, túl izgatott volt hozzá. Miután végzett, előhalászta whiskysflaskáját a zsebéből, s röviden meghúzta. Ezután visszasülyesztette az itókát a helyére. Egy pillanatra elmorfondírozott, vajon megkockáztathatja-e a dohányzást. Túl veszélyes. A gyufa villanását könnyedén észrevehetik a sötétben az ellenséges őrsemek. Eldöntötte: megreszkírozza. Szájába vett egy cigarettát, meggyújtotta a gyufaszálat, és sietősen kezdte beszívni a füstöt, miközben eloltotta a lángot. Szinte a következő másodpercben már be is fűródott egy golyó a tetőt övező mellvédbe. A mesterlövész a következő szippantás után eloltotta a cigijét. Halkan káromkodott, s kúszni kezdett bal felé.

Óvatosan fölnyomta magát, hogy kisandítsa a mellvéd mögül. Egy villanás: a golyó a feje mellett süvített el. Eldobta magát. Láta a villanást. Az utca túloldaláról jött a lövés.

Hátragurult a kéménysorhoz, majd lassan fölguggolt az egyik kémény mögött, hogy szemei azonos magasságba kerüljenek a mellvéd tetejével. Semmit sem lehetett látni – csupán a szemközi háztető homályos körvonalát, amint elválik a sötétkék égtől. Ellenfele fedezékbe húzódott.

Hirtelen egy páncélautóra lett figyelmes: átvágott a hídon, majd lassan megindult fölfelé az utcán. Úgy ötven yardnyi távolságra állt meg az út túloldalán. A járó motor lüktetése fölhallatszott a tetőre. Szívverése fölgyorsult. Ellenséges jármű. Jó lenne tüzelni, de semmi értelme. Golyói egyszerűen lepattognának a szürke szörnyet borító acéllemezekről.

A következő percben az egyik melléktárból idős nő bukkant elő, rongyos vállkendője a feje köré csavarva. Szóba elegyedett a páncéltoronyban lévő férfival. Az öregasszony az orvlövészt rejtő tetőre mutatott. Besúgó.

A páncéltorony kinyílt. Előbukkant a férfi feje és válla, tekintetével az orvlövészt kezdte keresni, aki már föl is emelte puskáját. Tüzelte. A férfi feje keményen a páncéltorony falának koppant. A vénasszony vissza akart iszkolni a melléktáca. Újabb lövés. A nő megpördült, s egyetlen sikollyal elzuhant, bele az útszéli csatornába.

Ekkor a szemközi tetőről szintén lövés dördült, a puska pedig kipottyant az átkozódó

orvlövész kezéből. A fegyver zörögve hullott a tetőre: az orvlövész úgy érezte, zaja még a holtakat is fölébresztené. Újból a kezébe akarta venni a puskát, de nem bírta fölemelni. Elhalt a karja. 'Krisztusom,' morogta, 'meglöttek.'

Elhajította magát a tetőn, majd visszaeickélt a mellvédig. Bal kezével megtapogatta sérült jobb karját. Kabátujja lassan átitatódott vérről. Fájdalmat nem érzett – csupán valami tompa érzés: mintha levágták volna a végtagot.

Gyorsan előhalászta zsebkését, kinyitotta a mellvéd peremének segítségével, majd fölhasította karján a ruhát. Ráakadt az apró, golyó ütötte lyukra. Karja hátulsó részén viszont semmi. Megakadt a csontban. Bizonyára eltörte. Kabátujját fölhajította, a seb fölé. Könnyedén ment. Fogcsikorgatva próbált meg úrrá lenni fájdalomán.

Elővette tábori elsősegélycsomagját, késével fölszakította a borítást. Letörte a jódos üvegcsé nyakát, majd a sebbe csöpögtette a keserű levet. Rohamokban söpört végig rajta a kín. A sebre helyezte a vattapamacsot, és körbetekerte a karját kötszerrel. A két véget fogai segítségével csomózta össze.

Mozdulatlanul ült ott egy darabig hátát a mellvédnek vetve, szemeit behunyta, próbálta legyőzni a fájdalmat.

Alant az utcán semmi nesz. A páncélautó visszaviharzott a hídon túlra, a géppuskás feje élettelenül lógott ki a páncéltoronyból. Az öregasszony hullája a csatornában hevert.

Az orvlövész sokáig ücsörgött ott sérült karját ápolgatva, miközben a menekülésen törte a fejét. A reggeli nap sugarai már nem találhatják itt sebesülten a tetőn. A szemközti háztetőn várakozó ellenfele útját állja. Meg kell ölnie, de a puskája szoba se jöhet. Kizárólag a revolverét használhatja. Tervezgetni kezdett.

Levetette sapkáját, és puskája csövére akasztotta. Ezután fegyverét lassan a mellvéd teteje felé kezdte tolni, míg elő nem bukkant fejfödője, a túloldalról is jól láthatóan. El is dördült egy lövés, szinte azonnal, s golyó szakította át a sapka közepét. Az orvlövész előredöntötte a puskát. A sapka lecsúszott a csőről: aláhullott. Ekkor az orvlövész megragadta középen a puskát bal kezével, majd kilógatta, hagyta, hadd csüngjön ott élettelenül. Néhány pillanattal később elengedte. Ezután újfent a tetőhöz lapult, kezét visszahúzta a mellvéd mögé.

Fürgén kúszni kezdett bal felé, hogy ki tudjon sandítani szélről. Bejött a csel. A másik orvlövész látva a sapka meg a puska alábucskázását elhitte, megölte ellenfelét. Egy sor kéményfej előtt állt fürkészőn, fejének körvonala tisztán kiemelkedett a nyugati égbolt sötétjéből.

A köztársaságiak orvlövésze a mellvéd fölé emelte pisztolyát. Úgy ötven yardra lehettek egymástól – nehéz lövés ilyen fényviszonyok közepette, jobb karját meg mintha ezer ördög döfködné. Határozottan tartotta a csövet a célpontra. Keze megremegett a türelmetlenség-től. Ajkait összepréselte, orrán keresztül mély lélegzetet vett, majd meghúzta a ravaszt. Szinte belesüketült a dörrenésbe, karját megrázta a visszarúgó revolver.

Amikor szétoszlott a löporfüst, átpillantott ellenfelére, s örömittasan fölkiáltott. Teli találat. Haláltusájában nekitántorodott a mellvédnek. Próbált talpon maradni, de menthetlenül dőlt előre, akár valami álomban. A puska kicsúszott markából, neki a mellvédnek, aztán zuhanni kezdett, pattant egyet a lenti borbélyüzlet tetejének sarkán, majd nagyot csattant a járda kövezetén.

A haldokló férfi végül összecsuclott, és átesett a mellvéden. Miután teste bukfacezett néhányat a levegőben, tompa puffanással ért földet. Mozdulatlanul feküdt az utcán.

Az orvlövész megborzongott látva ellenfele zuhanását. Elillant belőle minden harci tűz. Mardosni kezdte a büntudat. Homlokát izzadságcseppek gyöngyözték. Sérülése legyengítette, nem is beszélve a hosszú nyári nap végigkoplálásáról, miközben a környéket pásztázta tekintetével; irtózat lett rajta úrrá, mihelyst végigmérte halott ellenfele összetört tetejét. Fogai vacogtak. Szinte összefüggéstelenül mormogott magában: szidta a háborút, szidta önmagát, elátkozott mindenkit.

A füstölgő revolverre nézett: káromkodva csapta a tetőnek, éppen a lába elé. A fegyver elsült az ütődés hatására, a golyó pont a feje mellett suhant el. A lövés okozta sokkos rémület észhez térítette. Idegfeszültsége alábbhagyott. A rettenet okozta köd elpárolgott fejéből: fölnevetett.

Elővette zsebéből a whiskysüveget, és egyetlen húzással kiürítette. Úgy érezte, a tömény szesz vakmerővé teszi. Elhatározta, lemászik onnan, hogy jelentést tegyen alakulata parancsnokának. Csönd ült a környéken. Aligha jelent túlzott veszélyt átvágni az utcákon. Fölkapta pisztolyát, és zsebre vágta. Átpréselte magát a tetőablakon, hogy visszajusson az épületbe.

Amikor az orvlövész leért az utcára, hirtelen furdalni kezdte oldalát a kíváncsiság, vajon ki lehet az, akit az imént leterített. Úgy vélte, igen jó lövő volt, bárki legyen is. Eltöprengett a dolgon: esetleg ismerhette. Talán még ugyanabban az alakulatban is szolgáltak, mielőtt megtörtént a szakadás a hadseregen belül. Úgy döntött, vállalja a kockázatot: odamegy, megnézi magának. Bekukkantott a sarokról az O'Connell utcába. Az utca felső részéről szünni nem akaró fegyverropogás hallatszott, errefelé viszont minden kihalt.

Az orvlövész átinált az utca másik oldalára. Egy géppuska törte meg a csöndet, de megúsza a golyózápport. Ledobta magát a földre a hulla mögé. A géppuskatűz abbamaradt.

Kis idő elteltével az orvlövész maga felé fordította a tetemet. Saját testvére arcát pillantotta meg.

A sportág neve: Gyilkolás

A baknyúl fékevesztett menekülése végén berontott a lapos kő alá. Jobb hátsó lábával még lepatintott a köszirtről egy apró szilánkot, majd éppen az utolsó pillanatban eltűnt alatta: a kutya pofája egy tompa puffanással már el is torlaszolta a bejáratot. A vadászab vonyítva hányt bukfcet a levegőben, olyan örült rohanással érkezett meg a lyukhoz. A nyúl végigkúszott a köszirtben képződött egyenes vajatban. Ahogy lábaival egyre beljebb tolt a testét, minden körmével végigkaristolta a követ. Mögötte barna szőrcomók. Félúton lihegve pihent meg. Észrevette a kutya fekete, szaglászó, ide-oda cikázó orrát a vajat távolabbi végében. Lábaival kínálódva húzta hasa alá, fejét pedig kicsavarta, hogy mindkét bejáratot szemmel tudja tartani, és várt. Ziháló oldala minden lélegzetvételnél az üreg falának nyomódott.

Egy fiú érkezett balról a sziklát szegélyező köveken ugrálva. Jobb kezében hosszú,

száraz fűzfárúd. Hirtelen megállt, körbenézett. A kutya fölemelte a fejét, a fiúra pillantott, és csóválni kezdte farkát, miközben párat vakkantott. A kölyök ujjongva rohant oda hozzá a szirten keresztül. A kutya örömtias morgások közepette vetette hátra fejét, és eszeveszett kaparásba kezdett, de karmai nem árhattak a mészkőnek. A fiú hasra dobta magát a másik lyuknál, ahol a nyúl bebújt a szikla alá, egyik szemét becsukta, és bekukucskált a járatba. Mihelyst hozzászokott a homályhoz, észrevette a nyulat, erre ő is fölmordult.

A nyúl fölismerte, hogy mindkét irányban ott az ellenség, megpróbálta átrpéselni fejét a tőle kissé balra eső szűk hasadékon, ahol a szirt két kúpszerű sarkantyúja tartotta csak a sziklát. A füleinél tovább nem tudott nyomulni, megszorult. Megmerevedett, egyik füle visszatört, a másik hátához simult, végeik beleremegtek, ahogy a kutya halványkék csíkokban kifújó lélegzete meg-megborzolta őket. Ezután a hátulja felől, egyre közelebből, csikorgó hangra lett figyelmes. A fiú az oldalán fekve próbálta egyre mélyebbre dugni a fűzfarudat a vajatba.

Végül a rúd vége elérte a nyúl bal csípőjét, finoman. De lecsúszott a szőréről, és beleütközött a kőbe. Ezután nyikorogva csavarodott egyet, és megakadt a nyúl puha farkszőrzetében. Megint csavarintott rajta a fiú. A nyúl csípőin feszülni kezdett a bőr, ahogy szőre minél jobban a rúdra tekeredett. A nyúl visszatartotta lélegzetét, s hirtelen kirántotta fejét a hasadékból. Jobb lábát hátrafesztette, hogy el tudjon kúszni a rúd elöl, amikor a távolabbi kijáratnál észrevette a kutya fehér tépőfogai közül kilógó vörös nyelvét. Combjág fölhúzott jobb hátsó lábával, hunyorgó szemeivel, rángatózó pofaszőreivel, összehúzott nyakához simuló füleivel mozdulatlanul várta a fejleményeket. A rúd újfent nyikordult és csavarodott egyet. A faalkalmatosság végén összegyűlt szörgomolyag már a hasi szőröket is kezdte magához húzni. Újabb fordítás. A nyúl ágyékán megfeszült a bőr.

A fiú elkáromkodta magát. A szikla egy kiálló darabja lehorzsolta a csípőjét. Fölmordult, majd vadul hisszegett. A kutya hirtelen a nyílásba dugta a pofáját, és fölugatott. Ugatásától visszhangzott az egész üreg, a nyúl nyakán megremegtek a szőrszálak. Szemeit behunyta, fejét pedig leszegte. A vadászeb leheletének erős szaga szinte fojtogatta. A kölyök ekkor mély lélegzetet vett, s próbált még egyet csavarni a rúdon. Izzadt tenyerei megcsúsztak a száraz fűzfán. Tovább már nem lehetett tekerni. A nyúl testén úgy feszült a bőr, akár valami dobon. Jobb hátsó lábának körmeit olyan erővel préselte a kőnek, hogy hegyeik szinte elkoptak. A kutya közben fölemelte fejét, és odaszökkent megszaglászni egy éppen arra mászó csigát. Majd vissza a lyukhoz, miközben bal elülső mancsát fölemelte, fejét pedig oldalra tartotta.

A fiú lassan, óvatosan húzni kezdte maga felé a rudat. Néhány pillanatig a nyúl nem is érezte, hogy fokozatosan kezdik kiráncigálni helyzetéből. Ám hirtelen a súlyát tartó jobb hátsó lába megindult hátrafelé néhány karistoló hang s egy koppanás közepette. Teste is követte, csúszás közben oda-odaütődött a járat falának, mellső lábai végigkarcolták az átjáró alját. Már túlságosan elkábult ahhoz, hogy különösebben ellen tudjon állni a húzóerőnek. A kutya gyanakodva szaglászott befelé. Majd szinte örvöngve. Azt hitte, a nyúl egerutat nyer. Csaholva rontott át a fiú oldalára, pofáját belökte gazdája arca és a bejárat közé. Fölnyüsztett, és visszarobogott az őrhelyére.

A nyúl egy lábón belüli távolságra került a fiú kezétől, amikor a rúd hirtelen megakadt egy

szirtkiszögellés és a szikla képezte hasadéokban, éppen a vájat bejárata előtt. A siheder szitkozódva próbálta kiráncigálni a rudat. Meg se moccant. Ekkor visszanyomta. A nyúl érezve, hogy elernyed az őt húzó erő, maga alá kapta hátsó lábait. A fiú erre megpróbált még egyet tekerni a boton, hátha kiszabadul. Lágyan körbefordította a tengelye körül, mire a bőr szétrepedt a nyúl csípőjén. A nyúl meglóbálta fejét, négy lábát a szirtnek feszítette, s egy vad sikoltással előretolta testét. A kutya dühödten csapta magát a nyílás aljához, pofája nekikoppant a kőnek. Hason fekve, átvizesedett szemekkel, félig kinyitott állkapcsaival várt. A fiú térdre szökött, két kezére fogta a rudat, és kirántotta a vájattól: a végén jókora darab nyúl-bőr fityegett. A nyúl, esztét vesztve a fájdalomtól, egyenesen a kutya irányába kúszott. A kutya hátrébb vonta pofáját. Farka megfeszült. Szemei félig becsukódtak. Mellkasa reszketett. Előbukkant a nyúl feje. Egy elfojtott sikoly, majd egy tompa reccsenés: a kutya fogai a nyúl nyaka köré záródtak.

A kutya győzelemittasan tartotta feje fölé a nyulat, miközben a fiú átszökött a sziklán. Odaérve megragadta a nyúl hátsó lábait, és kíméletlenül bordán rúgta az ebet. A kutya vonítva iszkolt hátra, miután elengedte a nyulat. A fiú maga elé tartotta a ziháló testet: mint-ha haláltusája során sövények fölött kellett volna átlendülnie. 'Pompás', sziszegte fogai között.

Ezután nekicsapta a nyúl fejét a sziklának.

Polgárháború

Hajnalodott. A negyedik nap. Addigra már minden elveszett, de nem tették le a fegyvert. Fölkúsztak a tetőre, és a világosság megérkezével várták a katonák közeledtét. Hamarosan itt lesznek. A távolban sűrű géppuskaropogás, az ég egyik sarka pedig vörösben úszott: nem a fölkelő nyári nap tompa ragyogása, hanem mélyvörös lángok fénye fekete, kavargó, rémes formákat öltő füstgomolyagokkal keveredve, miközben jobbra egy épület gerendái szörnyű dörrenésekkel zuhantak a széles utcára; a republikánusok főhadiszállását bekerítették, elfoglalása csak idő kérdése.

Itt, a nyomornegyedben, az egyik szűk utcában lévő bérház tetején két férfi várakozott, a halálra. Kegyetlen percek.

Négy nap. Mostanra hogy megváltozott minden. Körös-körül, a poros, fekete háztető minden oldalán a város épületeinek végeláthatatlan tömege, akár valami néma, bizonytalan talajú síkság; egyetlen óriási fedő, alatta pedig az alvó embertömeg. Aludtak, békésen hortyogtak, mert végre befellegzett, már látszott a vége, a republikánusok vereséget szenvedtek. Négy nap, és a republikánusok rohamozó hordája, a posztjára átszellemült tekintettel inaló hada immáron szanaszét szóródott, börtönben ült, holtan feküdt, megsebesült vagy a hegyekbe bújdosott.

A két férfi a tetőn kuporgott, kezükben pisztoly, a katonákat lesték. Az egyikük Jim Dolan hadnagy, sovány, huszonkét éves fiatalember, vadonatúj kék öltönye, amit a fölkelés

különleges alkalmából vett, mostanra csupa szakadás, pizok, sápadt, elgyötört ifjonti arcára pedig foltokban ült ki az alvás utáni vágy és a halálfélelem. Hivatalnok. A másik Tim Murphy szállásmester, alacsony, de iszonyú erejű munkás bikanyakkal, méretes, napbarnította arcú férfi szögletes, vöröslő állkapoccsal, ami úgy kiállt, mintha széles, fölfelé görbülő karom lenne. Pizse orr, apró szürke szemei pedig mélyen beültek a megereszkedett, sötét húsba; eltökélt, fanatikus fegyveres; érzéketlen, hajthatatlan.

Murphy hason feküdt, mellkasa a süllyesztett esőcsatornában, feje a tető sarkánál az égnek meredő kéménysornak vetve, jobb kezének ujjai lazán fonódtak jobb szeme mellett tartott pisztolyára, előre figyelt, makacs gyűlölettel várta az első fej föltűntét. Harminc tölténye maradt. Aztán a halál. Vesztettek. Az ő életére tovább már nincs szükség. Halál...

Dolan a jobb térdére ereszkedett, feneke a sarkán, ő is a revolverét markolászta. Csövét azonban az esőcsatorna irányába lógatta, fogai vacogtak. Nem akart meghalni. Ugyanaz a megvetés lüktetett agyában; gyűlölet az alvók iránt; gyűlölet a katonák iránt, akik tűzbe borították a távoli utcát, és a növekvő nappali világossággal egyre közelebb settenkednek a házak között. De ő nem akarta itt hagyni a fogát. Halálfélelmében összekoccantak a fogai.

Vadul forogtak agyának kerekerei... a lépcsőn heverő két holttestre gondolt, az előző nap meggyilkolt bajtársaira, amikor egy elhaladó teherautó, dugig telve katonákkal, bombát dobott rájuk. Fülüketítő dörrenéssel csapódott be a lépcsőházba. Üvöltések. A helyőrségen pánik lett úrrá. Három férfi föltartott kezekkel kilépett az utcára, megadták magukat. Ő szintúgy le akarta tenni a fegyvert. De mellette Murphy állt a legfelső szint egyik ablakában. Murphy lőtt: egyszer, kétszer, háromszor. A három férfi pörögve zuhant a kövezetre. Ismét tüzelt. Valaki fölüvöltött a teljes gázzal elsuhanó teherautóban, a zöldruhás, görnyedt test a lendülettel rábucskázott a magukat még időben hasra vető katonatársakra.

Mostanra csupán ők maradtak, ők ketten. Egyedül Murphy mellett, ő pedig rettegett tőle. Rangsor szerint ő parancsolt, ő irányította az őrhelyet. Ám igazából ez a bikanyakú szörnyeteg vezényelt. Már nem volt kinek utasításokat osztogatni. Egyedül maradtak. Murphy meg: maga az ördög.

Murphy feléje fordult, pisztolyát a mellének szegezte, majd fröcsögve az arcába ordította: 'Velem maradsz, a szentségit. Hallasz, te mocsok? Itt én parancsolok, és megadásról szó se lehet.'

Mindez tegnap este történt. Micsoda éjszaka! Csönd, távoli dörrenések, a lépcsőkön osonó patkányok, a feleségén járt az esze, Murphy morogva portyázott föl-alá, két részeg megpróbálta föltörni a kocsmát, lövések, szitkozódás, aztán egy órával ezelőtt fölkúsztak a tetőre, most pedig... várták a halált. Fegyverletétel kizárva.

Dolan a feleségén morfondírozott. Atyaisten! Milyen furcsa minden. Négy nap vagy ezer év? Már nem szerette. Csöppet sem. Eltűnt az életéből. Mindössze néhány emlék vékony, törekeny kezeiről, finom, rózsaszín arcáról, a szőke csigakötegek a füleinél, óriási sápadtkék szemei és a tökéletes lehetetlensége annak, hogy megértsen bármit is. Szóra se méltatta. Még csak nem is üzent neki, amikor négy nappal ezelőtt kirohant az irodájából és meg sem állt az őrhelyéig. Úgy sem értette volna... mint akármilyen más. Csak azért jutott eszébe, mert ő képviselte a másik világot Dolan vadságával szemben, ami mostanra teljesen elszigetelte az élettől, föl erre a tetőre egy ördög társaságában.

Miért, miért nem képes segítség után kiáltani? Miért nem bírja a hason fekvő Murphy széles hátára irányítani töltött fegyverét és meghúzni a ravaszt, tüzelni, összeszorított fogakkal, merev tekintettel, kíméletlenül, amíg mind a hat lövedék bele nem hatol istentelen testébe? És már szabad is lenne. Leroboghatna a lépcsőn, el a... Nem. Nem tudna elmenni a tetemek mellett. Úristen! A hullák a lépcsőházban!

Vacogó fogakkal térdelt ott, feje hasogatott, teste csupa láz, pattanásig feszült idegekkel, hasa megereszkedett, mintha ólomból lenne, mintha bármelyik pillanatban kitörhetne rajta valami örvényező roham, ami alatt, legalábbis ő úgy vélte, egy végtelen mélység felé venné útját, körös-körül örökön tüzelő, üvöltöző és átkozódó ördögökkel.

Murphy meg se moccant. Mozdulatlanul, merev testtel feküdt ott, izmai lazán tapadtak kemény csontjaihoz: mint egy sarokba szorított állat. Lassan mindent elborított a nap fénye, fehér ragyogásával melegíteni kezdte a tetőt. Hangok hallatszottak, egyre közelebből.

Először egy tompán lüktető motor és dübörgő gumikerekek hangjai ütötték meg a fülüket. Majd a lüktetés pőfögve abbamaradt, miközben lábak csattantak a kövezeten. Murphy fölmordult, könyökeit megemelte, sarkait széles terpeszbe vetette. Fejét lassan oldalra fordítva Dolanre pillantott. Vérekes szemei félig csukva.

'Jönnek,' mondta, 'Viszlát. Találkozunk a pokolban.'

Hangtalanul, csukott szájjal nevetett föl, arcának puffadt húsa beleremegett. Néhány pillanatig még Dolanre meredt, aztán visszafordult, csikorgó fogakkal, lassan a hangok irányába emelte Mauserét.

Dolan is megmerevedett. Állkapcsa megkeményedett. Tágra nyitott szemekkel, érzéketlenül bámult anélkül, hogy látna. Már nem gondolkodott. Teste várakozón feszült meg. De mire várt?

Trip-trap-trap. Jöttek. Viszont továbbra sem látszottak. A szűk utca úgy száz yardnyira fordult el balra. Arra járhattak, elhaladnak egy csupasz fal mellett, szemben, a kanyarulat belső ívén, a feketére festett homlokzatú bolttal, rajta pedig fehér betűkkel: J. WALSH, FÜSZERES. Barna lócitrom száradt a kövezeten, még egy csupasz fal. Dolan a két falat bámulta, felváltva, kiüresedett tekintettel.

És ott voltak, zöld katonaruhában, lassan haladtak előre az utca egyik oldalán, puskák a vállon, sapkáikat hetykén fejük oldalára vetették, egyikük jókora szalmacsutakon kérődzött, két vége a szájából kilógva a házak ablakaira meredt. Megtorpantak, váltottak pár szót, majd egyikük hátranézett jobb karját a feje fölé kanyarintva. Ezután megemelte a kezét, előredőfött vele és mereven visszaengedte az oldalához. A jelzés. Előrenyomulásra. Továbbmasíroztak. Fölbukkant még kettő férfi. És még három, lassan lépdeltek előre vállra vetett puskáikkal.

Murphy fölmordult, testét rázni kezdte a belül bugyorgó, néma nevetés. Egyenesen a csapdájába sétáltak. Megvárja, amíg meg nem érkeznek alájuk, egészen közel. Akkor majd leszedi őket...

Dolan azonban... Mihelyst meglátta őket, szíve vadul kalapálni kezdett, agyának kerekéi ismét mozgásba lendültek. Nem tőlük félt. Elfelejtette, hogy ellenséges katonák, ő meg immáron negyedik napja ellenük harcol. Forradalmisága elpárolgott belőle. Arra gondolt, inkább rab egy gyilkos örült szeszélyeinek kiszolgáltatva, most pedig fölcillant a remény,

átadhatja nekik. Próbált rájuk kiáltani és integetni, ám valahogy a mellette hasaló férfi iszonyatos ereje a szájpaddlásához tapasztotta nyelvét, kezei pedig élettelenül csüngtek alá. Csak borzongani bírt, sápadt ajkai kifejezéstelenül rebtentek meg.

Közeledtek. Már látta csillogó zubbonygombjaikat, kíváncsi és nemtörődöm arckifejezéseiket, ahogy óvatlanul sétálnak előre. Úristen! Miért nem tudják, hogy itt van ő is, a halál torkában? Miért jönnek ilyen elővigyázatlanul erre, amikor... A pokolba!

Murphy megmozdult. Jobb keze megmerevedett. Fegyvere csövének széles torkolata éles szögben mutatott lefelé. Mindjárt lö. Dolan üvöltve vetette rá magát Murphyre. Murphy fölhördült, és pördülés közben Dolan bordái közé szüllyesztette a könyökét. A pihekönnyű testű Dolan hátratántorodott, neki a palatábláknak. Ezután hanyatt vágódott, és arccal fölfelé belecsúszott az esőcsatornába, miközben állát mellkasához szögezte, hogy szemmel tarthassa Murphys. Murphy Dolan arcához tolta fegyverét. 'Ha,' mondta. Egy éles dörrenés. Dolan azt hitte, itt a vég. Nem, Murphys érte találat. Száját szélesre tárva dőlt hanyatt, de azon nyomban meg is fordult, különös mozdulattal pördült a jobb oldalára. Bal fele teljesen elernyed. A válla alatt lótték meg a mellét. Az utcáról.

Dolan leeresztette a fejét elterültében. Még mindig úgy hitte, halott. Elképesztő sebességgel zakatolt az agya. Vörös karikák forogtak csukott szemei előtt, és úgy érezte, végtagjait rettentő súlyok tartják fogva, s lassan húzzák lefelé, miközben teste továbbra is a tetőn hever. Rettenetes csöndben várt ott, nem hallott semmit.

A katonák tüzelés után berontottak az egyik kis közbe, ami az utca bal oldalából nyílvá futott fölfelé. Murphy vaktában kilőtt két tárat, de senkit sem talált el. A golyók a fekete homlokzatú üzlet sarkát csipkézték ki apró fehér, egymás mellé sorjázó lyukakat hagyva a vakolatban. Ő is várt.

Hirtelen újabb lövés dördült, Murphy teste megrezzent. Feje hátrahanyatlott, jobb kezét a torkához emelte. Ezt a bal vállába kapta a nyaka közelében. Spriccelni kezdett a vére kék szveterén keresztül. Szája kinyílt, nyelvét kiöltötte és ajkaival a végét harapdálta. Bal szemét lehunyta, majd óriási erőfeszítéssel az egyik kéményre emelte fegyverét. Csönd. Durr, durr, durr. Háromszor lőtt, gyors egymásutánban. Egy kiáltás, görnyedt férfialak föltartott kezekkel, puskája rézsút tartva. Ezután rábukott a kéményre, ott vonaglott. Egy másik alak ugrott oda, próbálta lehúzni onnan mélyen előregörnyedve. Murphy újfent lőtt. A segítő férfi hátrazuhan. Eltalálta?

Dr-r-r-r. Egy Lewis géppuska ugatott föl a távolban. A golyóáradat Murphy arca előtt suhan el, oldalra fröccsentek szét, alig kerültek el a fejét. Murphy lebukott, nem moccant. Durr, durr, dr-r-r-r, durr. Mindenki őt vette célba, az összes irányból. Téglaforgácsok a kéménysorból, palaszilánkok hullottak a hátára. De nem lótték le, ott hevert a csatornában.

Várakoztában Dolan járt a fejében. Most kivégezhetné az árulót. Érezte, nagyon elgyengült. Csak az egyik oldala élt. Közelít a halál, sebesen. Átlyukaszthatja a rohadékot. Lassan elfordította a fejét, koponyája az esőcsatorna alacsony falát súrolta, hogy meg ne emelje a palákat, amiken az imént még golyók pattogtak. Ezután karját le kellett nyomnia egészen a könyöke alá, térdét pedig fölhúznia a csípője fölé, ami rengeteg küszködéssel, nyögéssel járt szörnyen kínzó sebei miatt.

Dolan rémülettel telve hallotta: mozgolódik. Újra észhez térítették a neszek, mint a

rémálmából hirtelen fölébredő férfit a hálószobában hallott zaj. Előrenyújtotta a nyakát, kinyitotta a szemét, s Murphy csupa vér arca tárult elé, ahogy őt vizslatja, valamint Murphy pisztolyának imbolygó csöve. Dolan fölordított, mindkét könyökét a csípője alá tolta és kezdte hátrataszigálni magát a csatornában. Murphy hirtelen megmozdult nagyot nyögve, kissé fölemelkedett, hogy a célra tudja tartani revolverét, miközben elsüti. De tüzelés közben a fejét is följebb tolta, lövése elszállt az égbe, ő pedig hátrazuhan, koponyája nagyot koppant a csatornán. Pontosan fejbe lőtték. Meg se moccant.

Abbamaradt a tüzelés. A katonák egymást szólították az utcán keresztül. Dolan szótlannul, némán feküdt, Murphy tetemét nézte. Talpra szökkenjen kezeit a feje fölé emelve? Nem. Amint belé villant a katonákkal való komolyabb kapcsolatfölvétel gondolata, visszatért belé a rettegés az ellenségtől. Újfent rá kellett döbennie, ők az ellenség. Egész teste hideg verítékben úszott, mire lekuporodott, hogy megpróbálja átréselni magát a palatáblák között, hátha elrejtőzhet. Nekilapult a tetőnek, szemeit becsukta, megmerevedett.

Csend... hosszú csend. Sehol semmi nesz.

Egyszer csak lépések hallatszottak mögötte a tetőn. Fölugrott, karjait a feje fölé csapta. Térdre omlott, előregrönyedve rázta, rezgettette összekulcsolt kezeit.

'Vigyenek el innen. Vigyenek el innen. Én nem löttem. Én nem löttem. Ő megveszett. A feleségem, a feleségem. Megesküszöm az Úristenre, hogy soha nem tüzeltem. Két férfi van a lépcsőházban. Ennek itt Murphy a neve. Vigyenek ki innen.'

Ketten fürkésztek a tető gerince mögül, úgy öt lábnyira Dolan arcától. Csak az arcukat, karjaikat és puskáikat látta. Két könyörtelen, hideg ábrázat, két fagyos tekintet. Látta, ahogy még hidegebbek, még könyörtelenebbek lesznek vonásaik, ajkuk vicsorra görbül, szemnyílásaik összeszűkülnek. Egyikük megszólalt: 'Osszuk ki a fattyára.'

Két lövést kapott, egyenesen a koponyájába.

Domokos Tamás fordítása

A fordítás alapjául szolgáló mű: The Short Stories of Liam O'Flaherty. NEL books, 1986.

Liam O'Flaherty (1896. VIII. 28., Gort nag Capall – 1984. IX. 7., Dublin) a XX. századi angol-ír irodalom egyik legfontosabb, legjelentősebb szerzője, aki iskolaévei alatt egész életére egyházellenessé lett, megjárta az I. világháborút, de 1917-ben leszerelték. Ezután Londonba ment, ahol különféle munkákat vállalt, majd 1918 végén Rio de Janeiróba hajózott: belekóstolt a tengerparton éldegelő számkivetettek mindennapjaiba. 1920-ban tért vissza Írországba, és csatlakozott a kommunistákhoz, majd részt vett a polgárháborúban. Ezután Corkban és Londonban bujdossott. Később az IRA sorait választotta, ismét mellé fogott: 1922. XII. 6-án hivatalosan is megalakult a szabad ír állam, O'Flaherty pedig befejezte az aktív politizálást, inkább leült az íróasztal elé. A származása, ifjúkori tapasztalatai miatt elsősorban az ír szegények krónikásának tekintett szerző – aki 1956-ban befejezte művei publikálását –, írásművészetében egyszerre található meg a romantikus, realista, naturalista és a misztikus.

CIRKO BARNA

Gyuris Gergely: Azóta is fut

(vágy, hogy kancafarú hip-hop táncosnők legyünk)

2003

Elképzelte, ahogy hazaérkezve összeszedi a használt poharakat, elmosogat, kiválogatja a szennyest, a többi ruhát a helyére teszi... talán még a virágokat is kedve támad meglocsolni... igen, rájuk fér egy kis törődés. Leveszi sorra a ruhadarabjait, az ing és a trikó közé mondjuk beiktatva a könyvek elpakolását, a nadrágja után még elvégez egy utolsó bónusz serte-pertét (néhány villanykörte kicserélése nagyon is időszerű), hogy amire ki lesz hegyezve az ő levetkőzése, a harisnya viseletéből fakadó gerjedelme, az időhúzás révén még inkább kihangsúlyozódjék. A ráérős lemeztelenedés garanciával szolgált a viseletében bujkáló perverzítés (e szót elgondolván elmosolyodott) normalizálására. Elsősorban időre volt szüksége ahhoz, hogy a harisnyát ne keverje össze a tudata (mely olykor-olykor igazán nekilódult, hogy alig bírta leállítani) valami ostoba meleg-identitással, vagy egy transzveszti karrier első állomásával. Ahogy végre megszabadult a nadrágjától, máris enyhe pánikkal igyekezett elnyomni merevedését, hiszen még nagyon nem volt biztos abban, hogy a következő pillanatban nem szottyán kedve más férfiak – netán a barátai! – nemi szervét közelebről szemrevételezni, ne adj isten becummantani és jól leszopni. Ágyékához kapott, azzal a kifejezett célzattal, hogy valami módon rendreutasítja szégyentelenül begözölt farkát, ám ebből hovatovább ingerkedő nyúlkozás, dörzsölés, alapos megmarkolás lett. Hamar észhez térítette magát. Hogyan is lenne elgondolható egy mondhatni kamaszidőkből visszamaradt, kielégítetlen, az örökifjúságot idéző elasztikusság utáni kíváncsiság az ellenkező nem locska-pocska életmódját titokban dicsőítő és mérceként állító hajlam melegágyaként? Nem beszélve a menthetetlen bebuzulásról... Nem, nem, a kettő között ég és föld... ég és föld... habár ég és föld horizontja a szemhatáron összeér, érintkezik... Abban viszont nem kételkedett, hogy szem és szemhatár között áthidalhatatlan és örök a távolság. Nincs tehát félnivalója, de azért csak... óvatosan.

– Hamis a baba vagy hamis a baba? – cuppantott gunyoros játékosággal egészalakos tükörképének, aki már ott billegett a kérdéses női alsóneműben. – Netán... a baba: hamis?

Kacsintott egy hamiskásat pózba meredt mására, aki összeszorított térdét megrogyasztotta, a fenekét kinyomta, és miközben a derekát is kiegyenesítette, csókot lehelt a tükör innenső oldalán álló alaknak.

– Úú, húúú, hűűű! Hűha, hú, hú, milyen meleg van idebenn! – sóhajtotta a Marylin-imitátornak felcsapott más, kacéran homloka nemlétező verejtékgyöngyeit terelgetve. Amire válaszként innen rögtön felcsapott az önironikus kacagás:

– Ha, haha, ah, haha, haha!

Még magára is mutatott az ujjával, kérkedve megbökte a mellkasát, hogy lám, lám, a

dévaj Marylin, ámbátor őt aztán nem rázza át, de aztán megzavarodott, mintha nem ő mutatott volna magára, hanem valaki más, pedig csak ő állt a tükör előtt, senki más, és zavarában most a tükörképére mutatott ugyanazzal az ujjával, és kétségtelenül ő volt az alanya ennek a mutatásnak, de mintha valaki másra... valaki egészen másra mutatott volna. Ettől viszont az az érzése támadt, hogy az imént afféle párbeszéd vagy mi a csuda zajlott le; egy párbeszédkezdemény legalábbis.

Megfenyegette az ujjával, ezúttal a tükröt, szántsándékkal, mint egy tárgyat, és nem pedig magát vagy a tükörképét, hogy még véletlenül se csaphassa be semmi az érzékelését, ám nem bírta ki, és valahogy mégiscsak a tükörre tekintett, jobban mondva, valami kimondhatatlan dolog miatt oda kényszerült pillantani, ám lehet, ez csupán egy szobában köröző légy volt, aminek a mozgása a tükörben magára vonta a tekintetét. Meghűlt a vér az ereiben. A fenyegető ujjá némiképp „lecsúszott” a tükrőről, és nem a tárgyat, hanem tükröződő tartalmait fenyegette. Magát fenyegeti? A tükörképét? Már miért is volna leválasztható a tükörképe róla? Pontosabban... miért ne kellene leválasztani a tükörképet róla? Hiszen ha nem vállal vele közösséget... a tükörképének ehhez semmi köze. Az is lehet, persze, mivelhogy mindennek megvan a magyarázata, hogy csupán a legyet fenyegette meg az ujjával, amúgy ösztönösen, hogy legyen értelme... önmagában a tükröt fenyegetni nem szokás... hogy is mondjam csak... nem éppen ildomos. Viszont egy fránya, idegesítő legyet...! Fránya légy, zümmögő, buta legyecske... csak hát ő úgy emlékszik, hogy nem túl ildomos módon, de ő igenis a tükröt kívánta megfenyegetni, hogy ne szórakozna vele, semmi komoly, csak úgy, játszásiból, de ha még egyszer megtéveszti, vagy csupán a gyanú merül fel benne, hogy a tükör az ő megtévesztésére tervez bármit, hát egy kalapáccsal elintézi... összetöri, bizony... aztán, tessék, az ujjá mégsem a tükörre, hanem a legyecskére mutat. Hát még a tükröződő ujj! Mert az is a légyre mutat, igaz, a tükröződő légyre, csakhogy ez is, meg amaz is... ebben persze nem lehet biztos... mintha nem is a fény visszaverődései lennének, szolgálai és analóg másolatai az ő világának, hanem... refrénjei? Refrénjei, igen?! Afféle visszhang. Az a kényelmetlen, de felettébb határozott érzés motoszkált benne, hogy ráadásul ez a visszhang... hát... lemarad. Lemarad, vagy éppenséggel megelőzi az ő hangját, mármint az ő valós hangjára utaló mimika, ajakmozgás marad le vagy előzi meg őt, noha nem hinné, hogy a szobájába fekete lyuk költözött volna. Elhatározta, hogy próbát tesz:

– Kés. Villa. Olló – mondta.

– Kés. Villa. Olló – tátogta a tükörkép egyidejűleg.

– Nem gye-rek ke-zé-be... – folytatta tagoltan, de hirtelen megállt.

– ... való. – fejezte be a tátogást a tükörkép, majd mintha rajtakapták volna, a szája elé kapta a kezét.

A tükrőtől elfordulva arra a következtetésre jutott, hogy ami történt, az kizárólag aképp történhetett, mint a tükrőről a légyre váltó ujjá, vagy a párbeszéd a tükörképével: azaz sehogy.

– Sehogy, a kurva életbe – mormolta, és félt visszanézni a tükörképére, mert hátha nem is az ő jól ismert alakja bukkan fel. Különben nagyon is lehet, hogy csupán tükör függvénye, hogy milyen képet kapunk magunkról... lehet, hogy valójában minden tükör másképp

tükröz... hogy ahány tükör, annyi kép... miért is ne... elvégre is ahány ember, annyi megvalósulás a külsőségekben és szokásokban, az egyik hosszú égimeszelő, a másik meg hormonzavaros zsirfej, az egyik szőke és fekete a bőre, a másik meg stöpszli kapafogú és éppenséggel utálja a spenótot... miért éppen a tükrök legyenek egyformák? Mint ahogy nem is egyformák, természetesen, de akkor egy adott tárgyat vagy embert miért tükrözzön ugyanúgy vissza az összes tükör? Vagy egy tükör miért mutassa mindig ugyanazt, például annak az embernek az unalomig ismert, ébredés utáni gyűrött arcát? Ki írja ezt elő? Ki a végső garancia?! Mindahány, amelyik létezik, adjon vissza csak egy képet, holott lehetőség nyílik többre: mindig különbözőt mutatni?!

Így morfondírozott, mígnem végre rájött, hogy ha már abban a szerencsében részesülhet, hogy egy ilyen különleges tükör birtokában van, arra illik büszkének lenni; ez afféle kiváltság; az emberek többsége abban a téves tudatban éli le az életét, hogy egy tükör mindig azt mutatja, amit elé raknak, holott az az igazság, kell, hogy legyen néhány – habár az is lehet, több tucat, több száz –, ami igenis akaratosan azt és úgy tükrözi, ahogy épp tükör-identitásának és pillanatnyi hangulatának (szeszélyének?) megfelel. Szóval most büszke lehet magára és a birtokában lévő tükre, félelemre pedig semmi ok. Újra kiperdült a tükör elé, és bár az csalódására pillanatnyilag nem produkálta magát, örömeiben megpaskolta a harisnyában egészen meggömbölyödött hátsóját.

– Hejhó, Pejkió! – rikoltott hozzá, és újra megpaskolta a fenekét. Úgy tűnt, ez a harisny-ügy kedvére való volt a tükörnek, mert ahogy harmadjára is végighúzott magán, nem tudta eldönteni hirtelenjében, hogy vajon ő, vagy – ugyan csak pár tizedmásodperccel korábban, de – tükröképe kezdte-e a paskolgatást. Sőt, egyszerűen az a lehetőség sem tűnt kizártnak, hogy igazából a tükrökép paskolgatja, mintegy kancsátja az ő fenekét. Vagy épp ellenkezőleg, fordítva?

Megfordult. A paskolgatástól megtáltosodott farpofái először csak meg-megremegtek az addig sosem volt lehetőség – a kanca – ígéretétől, majd felvillanyozódva szinte már megugrottak. Mindezt tükröképe szemével látta, akinek a pillantása szinte végigperzselt a hátát.

– Hejhó, Pejkió, hajrá, Pejkió!

A farpofák kettősfogatát vágatára fogta a gazdája: – Hejhó, hajrá, ereszd meg!

Az égőszemű túlnani meg csak perzselt a hátát, nyakszirttól a farokcsontig, végig a gerinc vaskos (de titkos lankákat is rejtő) íve mentén, körbenyaldosva a lapockák dombjainak vidékét, és nem kímélte a derék látszólag érdektelen meredélyét sem. A vállak őrtüze gyilkosan magasra csapott, elúszva minden további öniróniát (ez már korántsem volt játék), míg a csípő hátsószágában parázsló tarlótüzeket izzított egyre. A farpofák, miként ha ménesben, úgy robogtak széleseben, lóhalálában. Úgy festett, lovas is kerül csakhamar, a tüzek pazarló ura.

– Hejhó!

Ráhúzott a kancafarra, amennyire erejéből tellett, és az, hacsak lehet, még inkább meglódult, nekifeszült... De már látszott, hogy fogytán a szufla, s ez az utolsó neki-rugaszkodás valójában arra való, hogy minél hamarabb kifulladásra vágatást ügetésre, az ügetést galoppra, a galoppot sétára, a sétát lépésre fogja, s aztán megálljon, még remegő izmokkal, hogy lovasa kezelésbe vegye, gondját viselje. Úgy is lett: a vágatást ügetésre, az

ügetést galoppra, a galoppot sétára, a sétát lépésre vette apránként, aztán jött az átszellemlült cirógatás, simizés, karmolászás.

A felhevített, lassan hűlő hát engedelmesen hullámozott, egy-egy érzékenyebb pontot ért karmolás után megrázkódva. A tükörkép hevesen megemelte a fenekét, amitől majdhogynem előrebukott, de a széles medencecsontokba kapaszkodva a másik megtartotta. Egy percre így álltak, mindjobban reszketve az erőfeszítéstől. Mire a szemhéja megremegett, egészen új világra nyílt a szeme, ahol ő volt az Egyik, míg a tükörképe egyszerűen a Másik. Meglepetten behajlította a lábujjait. Kiengedte, behajlította. Kiengedte, behajlította, kiengedte, behajlította, kiengedte, behajlította. Próbált az előállt helyzettel megbarátkozni, miszerint ő lenne az Egyik, a másik meg, az ott a háta mögött, aki megtaszította, majd elkapta, a Másik, de rövest kérdések árasztották el az elméjét: ki ez a Másik, mit akar, honnan jött és miért; egyáltalán: *hogyhogy* Másik? És *hogyhogy*: Egyik? Az Egyik a... Másik függvényében? A Másik az Egyik vonatkozásában? Nyugtalanító kérdések, nemhiába, hogy az Egyik nyomban meg is akart fordulni, hogy tisztázza ezt a Másikkal, de az együtt forgott vele, mintha hozzá nőtt volna. A köldökig érő harisnyán keresztül érezte, hogy nyirkos a medencéjébe csimpaszkodó kéz, szinte vizes. Nekifeszítette lábujjait a padlónak, megemelkedett. Előredőlt, nekifeszült, szabadulni akart, nem akart már elkancásított hím lenni, meggondolta magát, de a Másik ujjai túlságosan beágyazódtak a medence melletti puha részekbe, nem engedték. Megrettent. A félelem a torkában kezdődött, valahol a fogai mögött, aztán úgy haladt egyre lejjebb, pontosan a hólyagját megcélozva. Egész testsúlyával előredőlt, szemei enyhén kigúvadtak. Már csak szabadulni szeretett volna, arra nem gondolt, hogy még a szobából is ki kell jutnia, és nyilván a Másik nem hagyja egykönnyen futni; egyelőre azonban megelégedett volna a kampóként a húsába mélyedő ujjak lerázásával és a maga ragasztotta kancafar kihajításával.

– A picsába velük! – nyögte. – Én férfi vagyok!

Ez így kellett, hogy legyen. A kampók beleakaszkodva a húsába, horgas, acél horogként tépik, roncsolják a húsát... bizonyos szétmarcangoltatja magát a férfiúság oltárán, férfiként kimúlva csúnya, véres és férfias halált hal, mint oly sok férfi a harctéren, hősi felfedezőútjainkon vagy maszkulin munkájuk, hivatásuk közepette. Elhomályosuló tekintettel lenézett, meddig tart még kinszenvedése, mikor éri el a szervezete a visszafordíthatatlan szintű károsodást, amely a megváltó, férfias exitus-hoz vezet. Húscsapatok, csontforgácsok és sugárban spriccoló vér helyett azonban bőrnek lila és bíbor színekben játszó látványa fogadta, a Másik ujjainál fehér csikokkal. Egy pillanatig abban reménykedett, csupán agya nem képes feldolgozni a sokkot, és azért találja így a feltrancsírozását, hogy megóvja a végső pániktól, amikor már úgyis minden hiába. De nem. Úgy nézett ki, férfias apoteózis a világból való kivonulásakor csak hiú ábránd... mert csakugyan, hogy pillant majd másnap a kéken-zöldben pompázó medencéjére, hogyan tekint majd saját magára? Mint akit *megszorongattak* egy kapualjban, vagy egyéb, még rosszabb helyen, amitől borzad az intelligencia, de titkon megdobban a szív? Bizony, nem másként, mint akit *alaposan* megszorongattak egy macskahügytől bűzlő kapualjban. Egy kéz ragadta meg a nyakánál fogva. Hát persze, hogy a Másik!

– A férfi én vagyok! – jelentette be az.

Mit tehetett volna az Egyik? Érvényes nem nélkül hányni-vetni kezdte magát, és így, Egyikként, de főleg a Másik ellenében hánykolódott, míg nem a Másik attól való félelmében, netán még magában tesz kárt, megrázta a testet, míg nem minden komoly ellenérzést ki nem rázott belőle. Hiszen a Másiknak pontosan körvonalazható tervei voltak az Egyikkel, érthető, hogy a látszatnak szóló nyögdecseles inkább megfelelt célkitűzésének, mint a parttalan vinnyogás. Ahogy az esztelen rángatózás a vonaglason keresztül rázkódássá szelídült, a Másik óvatosan feljebb csúsztatta a tenyerét a felügyelete alá vont test tarkóján; a hajhagymáig lehatoló inger enyhe, de visszafoghatatlan remegést váltott ki. A tenyér elidőzött az öreglik felett, majd haladt tovább a feje búbjáig, útját csatakos hajtincsek bókálása kísérte. A forgó környéki fejbőrt alaposan átmasszírozta, mielőtt megragadta volna az Egyik üstökét. Lassan hátrafesztette a fejet, miközben a másik kezével kitámasztott a vállaknál. A Másik örömmel nyugtázta, hogy végre elérkezett az ő ideje. Mindkét kezét a domborodó mellkasra csúsztatta, majd finoman belemarkolt az izmokba, amelyeken még érződött a hajdani sportélet, bár az újabbkori tétlenség is. Könnyedén hatolt a hónaljhoz közeli nagy harántizmok alá hüvelykjeivel, s noha nem kívánt igazi fájdalmat okozni, azért úgy gondolta, nem árt jelezni annak eshetőségét. Örült, hogy viszonylag gyorsan sikerült az előállt helyzetet a maga javára fordítania, de annak még inkább, hogy az Egyik feje nem csuklott le, mint valamely bábé, ezzel is jelezve mintegy, hogy kész a továbbiakban – ha nem is önszántából – együttműködni a Másikkal. Jutalomképp ujjaival körözni kezdett a mellbimbók udvara körül, egész finoman, szinte csak súrolva a bőr felszínét, majd néha váratlanul megcsipkedte a mellbimbókat, hol erősebben, hol lanyhábban szorítva hüvelyk- és mutatóujja közé a csakhamar kipiruló dudorokat.

Való igaz, a Másik hallatlan előnyre tett szert azzal, hogy az Egyik leragadt az előállt helyzet előzményeinek az értékelésénél, képtelen lévén feldolgozni, hogy felállásuk semmiféle írott vagy íratlan törvényszerűségnek, képletnek, sémának vagy szokásnak nem felel meg. Ahogy azonban semmi nem tart örökké, úgy az Egyik apátiájának is vége kellett, hogy szakadjon, méghozzá a kotnyeles légy által, amely rendíthetetlenül ott körözött a szobában, és hirtelen kipécézve a Másik kisujjának a legfelső percét, leszállt rá. A Másik, mivelhogy nem szenvedhette a kotnyeles legyeket, egy mozdulattal elhajtotta, egyúttal lökést adva az Egyiknek, aki történetesen felfigyelt a mozdulatra. Pont azáltal, hogy rájött, maga sem cselekedett volna másképp, megszületett benne a felismerés, hogy a Másik ugyanolyan egzisztencia, akárcsak ő, következésképp... következésképp az Egyik (azaz ő) cseppet sem alantasabb a Másiknál (azaz a másiknál). A legyecskébe kapaszkodva fonta tovább következtetéseiének hálóját, és amikor a csakugyan kotnyeles légy ezúttal az ő fénylő orra hegyét célozta meg, szájának egy észrevétlen, az esetlenség álcájába bújó rándulásával (amit még Sylvester Stallonétól lesett el) elkapta a legyet, és habozás nélkül lenyelte. Lenyűgözte a minden előkészítés nélküli esemény, hogy így, nem túl rózsás pozíciójában is, minden erőfeszítés nélkül cselekszik, és csupán pillanatnyi megérzéseire tekintettel, az improvizáció hívó szavára hallgatva hajtotta végre a légy eltüntetését. Habár azt megértette, hogy az eset nem volt híján minden előzménynek (és itt a Másik elővigyázatlan mozdulatára gondolt, amivel a legyet igyekezett elhessenten), azzal is tisztában volt, hogy bármennyire is mellékesnek tűnt e mozzanat, a légy bizonyos fontossággal bírt a Másik

számára. Egész pontosan az ruházta fel ezzel a tulajdonsággal, hogy *nem* volt fontos... ám a hessegetéssel a Másik óvatlanul belekeverte kettejük kialakult és rögzített viszonyába, így hát bizonyos jelentőséggel ruházta fel. Ezért aztán, ahelyett, hogy szolgálai lemásolta volna a Másik hessegető karlendítését, az Egyik, mondhatni semmibe véve a léggel kapcsolatos sztereotípiákat, bekapta a legyet, és ismét megteremtette az önálló cselekvés jogalapját. Az Egyiknek úgy tűnt, ha nem is rögtön, de idővel ismét kézbe veheti a kezdeményezés gyeplőjét. Míg azonban ez bekövetkezik, fel kell térképeznie a Másikat, ízekre kell szednie, rá kell jönnie, hogy mi a titka, mert egy elhamarkodott lépéssel mindent elronthat. Kétségtelen például, hogy a Másik nem a muszklijai révén tartja őt sakkban. Mivel a fizikai erő tényezőjét kizárhatja, hatalmának kiléte csupán más dimenziókban gondolkodva tárulhat fel. Minthogy az elejétől fogva úgy kacskaringóznak az események, de az is lehet, csupán történések, hogy más szóba se jöhet, minden bizonnyal... minden bizonnyal egyfajta *delej*, vagy ha úgy tetszik, éppenséggel a *delej* a ludas. Kizárólag a *delej*, hát persze. A nyikhaj túlnani! Most majd jól elkapja a grabancát, akár a Másik az ő üstökét! Habár ötlete még nem volt, úgy képzelte, ezen az úton haladva eljut a szabadulást hozó megoldásig.

Kezdetként mindjárt felsóhajtott, és ez nem kizárólag a remény reményében szakadt fel a tüdejéből: meg kellett adnia, a Másik értette a teste intim működését. Megosztva babrált a mellkasán és siklatta a másik kezét a harisnyanadrág elasztizálta fenekére, ami, mintha nem is az imént született volna meg benne a cselvetés szándéka, áruló módon domborodott és gömbölyödött, ó, a beste ruganyos segge! Nem könnyen, de lemondott a kancafaránál megrekedt tomporáról. Tudta, áldozathozatal nélkül nincs győzelem, rebellis farpofáit ráér a veszély elmúltával is megregulázni, noha a csalódását nehezen leplezte. Azzal biztatta magát, hogy most az opportunista testrészt megfelelő szeparációjára kell figyelnie, hogy a fene vész – a kanca utáni rajongás – ne harapózzon el. Ugyanebből a megfontolásból a Másik harisnya alá kúszó keze nyomán megrázkódott, és amint a kéz ellentmondást nem tűrően a comb közé furakodott hátulról, felnyögött. (Noha cselből, de Atyám! még ritkás seggszörzete is égne-földnek mered.) Ezzel egy időben a Másik baljával a köldöke körül kezdett matatni, majd pillanatnyi szünet után, ami épp ahhoz volt elég, hogy meggyőződjön, a lázadás csírája még sértetlen, a Másik pontos időzítéssel egyszerre ragadta meg előlről a farkát és hátulról a golyóit. Amitől a legjobban tartott, bekövetkezett: mielőtt még nekiláthatott volna kidolgozni az ellencsapást, a Másik alapjaiban számolta fel erre irányuló kezdeményét. A Másik elkapta a tökét. Ó, ó: a Másik elkapta a tökeit!

A Másik nem sietett. Azt szerette, ha a dolgok, események kibomlanak a mostanában olyannyira elterjedt cash & carry-féle ismeretelmélet csomagolásából; és ugyan ki is kérdejezné meg, hogy az életben elfoglalt pozíció akkor tartható meg hosszú távon, ha kellő figyelmet szentelünk a minket körbevevő, kavargó létezés olyan apróságaira, mint akár egy kavics. Persze a Másik nem hitt abban, hogy egy kavics repedéseiben feltárulhat a világ-mindenség, de hitt abban, hogy a kavics a maga repedéseivel elhelyezhető az univerzumban. Most is elámult, hogy összetett működése, bonyolult anatómiája ellenére milyen egyértelmű tud lenni egy fasz. Vajon a nők számára is eképp – egyértelműségében – jelenik meg? Vagy még inkább: egy képernyőn feltűnő hímtag mondjuk miért hitelesebb, mint a nő élvezetére fókuszáló beállítások bármelyike? Az arcarecskózás hipnotizáló sémája eltüntet

a nő arcát; nem egyetlen nőét, akinek az arcán szelíden csordogál a geci, hanem az összes nő arcát: arcuk az arcrarecskó megingathatatlan helye lesz. Habár, és erről sem szabad megfélekezni, ez fordítva ugyanúgy igaz lehet. Az arc átírása valamiképp a hímtagra, igen, igen, a faszra is kihat; mint ami egyértelműségében tovább konkretizálódik, míg végül egy frásvessző esszenciális funkcióját nyeri el. Csakhogy, vallotta be magának, csakhogy! Soha semmi jele annak, hogy az első és alapvető átíráson túl bárki akarna kezdeni valamit ezzel a korlátlan lehetőségekkel kecsegtető újdonsággal, az arc marad a jótékonyan idiotisztikus tabula rasa állapotában, a vessző pedig... nos hát a vessző, kifogyván a tintából, elveszti minden további szerepét.

Magabízó élvezettel húzta végig a kezét a pulzáló pénisz tövétől a makkig. Anélkül, hogy egyszer is mustrát tarthatott volna szerzeménye fölött, pusztán tapintásból meg tudta mondani, hogy valóságos díszpéldány került a markába, nem is annyira a méret, hanem az arányosság szempontjából. A felbuzgó nyálat, ami a szájában összefutott, alig tudta lenyelni. Legszívesebben rögvest maga felé fordította volna, és másodpercnyi késedelem nélkül benyeli, ha nem tisztázza magában még jóval korábban, hogy stratégiaileg – már ami kettenük ügyét illeti az Egyikkel – ezzel túl hamar fedné fel a kártyáit, és mohóságában talán egész viszonyukat kockáztatná; bármiféle viszonyulást egyáltalán. Türelem, intette magát, s egyelőre a farpofák masszírozásával terelte a helyes mederbe izgatottságát. Kéjes mormolás emlékeztette odafentről, hogy nem köti a kezét semmi, lesz ideje mindenre. Ettől fellillanyozódott. Egy mozdulattal félíg lerántotta a harisnyanadrágot az alsóval együtt, és egészséges, fehér ragadózófogaival többször belemart a húsba, amitől az egész test – újfent – megrázkódott. Aztán elsimitotta a harapásnyomokat, szétdőrszölte a felszíni mélyedéseket, és szinte bocsánatkérően megpaskolta a kanca-kultuszában beteljesedő feneket. Szépen legörgette a nájlont, többé már nem volt rá szükség. Viselője engedelmesen kilépett belőle, erősen spicce szorítva a lábfejét. A Másik kicsit drukolt, hogy miféle altáji állapotok várják, de tökéletesen elégedett lehetett, mert habár egyelőre csak tapintással ellenőrizte, de az ágyékszőrzet szépen, gondosan meg volt nyírva, és amikor előredöntötte az Egyiket, a másik oldalon is mindent rendben talált. Ki nem állhatta a burjánzó, durva seggszőröket, a nemritkán szarcsimbókokat rejtő őseMBERI szörpamacsot. Most azonban bátran feszíthette szét, emelhetette meg a fenék félgömbjeit, amely makulátlan ánuszt rejtett. Megkönnyebbülésében össze-vissza csókolt a álmai hátsóját, majd néhány pillanattal később már céltudatosan merítette meg benne a nyelvét. Elsőként egyetlen, a gátizomtól a farokcsontig tartó öles nyalással mintegy kijelölte virgonc nyelve territóriumát, majd kevésbé heves, ámde határozott nyelvcsapásokkal nyalni kezdett. Körbenyalogatta a recés felszínt, amely ebből a nézőpontból úgy hatott, mint egy összecsiszított ajakpáros. A Másik nem is igen habozott, hanem alaposan becsókolt, hol szívva, hol a nyelvét használva csak. Végül nem bírta tovább:

– Fordulj meg! – zihálta.

Végre szemtől-szembe került az ágyékkal; látómezejét egészen betöltötte az erekkel körbefont izom felkiáltójele. Lágyan a nyelvére vette a heréket, amik szinte maguktól becsusszantak feszes bőrszűtyőjükben a szájába. Eközben a még nyálától csatakos ánusza helyezte egyik ujját, és finoman felügyeskedte a szűk járaton, apránként araszolva, míg az

ujja háromnegyed részéig el nem tűnt. Aztán, utolsó érvként bekapta a faszt, s hatalmas iramot diktálva szopni kezdett. Saját delejétől megittasodva szopott, úgy szopott, mint egy gép, és talán még annál is jobban. A delej, a mindenható! Az isteni segg, ő igen, maga hordozta a delejt – birtokosa még csak nem is sejtethette, hogy a harisnyával hergelve egészen elkancásítja, és így – bár gondosan elhatárolva többi testrészétől – az áruulás szikráját maga csiholja a maga kárára. Mindezt a ruganyosító, egyre gömbölyítő harisnya utáni vonzalmának köszönhetően! A Másik, ha kívülről látja magát, sátáni mosolyra húzódik az ajkai és buzdító szavakat suttog maga magának; igaz, ami igaz, úgy tűnt, a Másik diadala percekben belül beteljesedik a kancáról álmódó, a kancafart tömjénező tomporral való lepaktálás révén.

Szopott tehát, úgy, de úgy szopott... úgy szopott a Másik, hogy arra nincs szó, ami kifejezné valójában, hogy hogyan szopott! Elementárisan szopott! Olyan ellenállhatatlanul szopott, hogy senki ellent nem tudott volna állni, még ő, a Másik sem. Művészi tökélyrel szopott! Ha Michelangelo látja, bizonyosan leborul, és térden állva rimánkodik, hogy megmintázhassa a *Szopás* szobrát! Gigantikusan szopott, vagy ha úgy tetszik, hát istenien szopott! És szopása egyre tökéletesedett a végkifejlet közeledtével! Észre sem vette, hogy akit szop, sátáni mosolyra húzza az ajkait, és afféle sutyorgásba, biztató suttogásba fog:

– Gyerünk, szopjál, szopikálj, szopj, ha mondom! Úgy, úgy, szopjál csak, szopj, te állat! Szopván szopjál, szopósra az ajkakat! Szopjál, mert bizony mondom, utoljára szopsz a mai szent napon. Ez az, csak bátran, ne kíméld magad: és majd meglátjuk, *ki* szopja meg a végén! – suttogta a Másik fejbübjának az Egyik, minden egyes mondatnak csípője előrelendítésével adva hangsúlyt. Mert bár a Másik mostanra isteni régiókba emelkedett, az Egyik ügyesen kihasználva a bekapott légy taktikai tanulságait, tervet kovácsolt. Az ánuszt fúró nyelv, úgy hitte, betetőzi segge provinciális ribillióját, kiteljesíti bukását és végzetét. Azonban ahogy a Másik ideiglenesen átpártolt, és az ágyéket vette kezelésébe, a segg megsértődött és meg is ijedt, hiszen a kancának így már semmi értelme... a *félkanca* értelmét veszíti, hát még ha az ösztönző elem, a harisnya is lekerül róla. (Valójában hajlamos volt az apróságokról elfeledkezni, példának okáért a Másik ujjáról, ami még mindig ott motoszkált az ánuszbán; ez a szelektív memória tényállását kimerítő mozzanat nagyon is jól mutatja, hogy milyen fenyegetést jelentett az Egyik számára a tulajdon segge. Jó vigyázni az ilyen köpönyegforgató, az érdekeiért és élveiért még a tulajdon anyját is kilóra eladó seggell!) A rebellis segg jelleméből kiindulva nagyon is érthető, hogy újra felajánlotta szolgálatait eredeti gazdájának, miután kicsikart belőle egy ígéretet a kanca másik felének a megszerzésére, de legalábbis a harisnya újbóli felöltésére.

Amint tehát az Egyik megtudta, hogy a delej tulajdonképpen átkódolt seggében rejlik, feltámadt benne a bizakodás, és borzalmas tervet eszelt ki, amihez az oppurtunista hátsó is hozzájárult, ezt-azt súgva a Másikról. Az Egyik elhatározta, hogy az arcararecskó logikáját követve átírja a Másik arcát a metafizikailag átlényegült péniszével. Átírja, átírja az arcot, ami az ő vonásait bitorolva elcsábította a seggét és összességében az életére tört.

– Nem lesz kegyelem – mormolta, és újra meg újra meghintáztatta a csípőjét, – nem lesz kegyelem... *senkinek!*

Magában ugyanis egy titkos záradékot csatolt a seggel kötött szerződéshez, egyrészt

bosszúból, hogy testrészének volt képe elhagyni őt, másrészt a megalázottság miatt, hogy egy seggel kénytelen szerződni teste kohéziója érdekében. A szerződés tartalmazta az érintett testrész szigorú megrendszabályozását, valamint egy totális kancátlanító programot. Egyszerűen nem tűrhette segge kevély önállósodását. Mi történik, ha a nyugtalanító példán feluszulva másnap az orra megorrol a szemeire? Ha fülkagylói egyszeriben acsarkodni kezdenek a nagylábujjaira, vagy a bokák a térdkaláccsal összefogva kicsúfolják a hónalját? Nem, nem, a szétesést elkerülendő, tántoríthatatlan szigorral fog fellépni, tekintettel a jövőre.

A Másik eközben továbbra is tökélyrel szopott, egyre tökéletesítve a szopást; gyanútlanul egészen belefeledkezett a nagy-nagy tökélybe. Az Egyik tudta, hogy a Másik nem tudja még – de rövidest! –, hogy a delej, amely fogva tartotta, menthetetlenül szétfoszlott. Ellazította az izmait, és felkészült az elsőprő arcraecskóra.

– Abraka... dabra – mondta még, mielőtt egy végső ki-be-ki csípőmozdulattal elkezdett volna élvezni. – Abrakadabra, abrakadabra!!! – kiáltotta néhányszor lehunytt szemmel, hogy az élvezet – ne feledjük, alighanem a világ *legtökéletesebb* szopásának eredménye! – az utolsó pillanatban nehogy legyűrje, s ezúttal a farka forduljon szembe akaratával. – Abrakadabra! – kiabált, ünnepeve a delej letűntét. – *Abrakadabra* – suttogott, mert a másodpercek óráknak tűntek. Észnél kellett lennie, hiszen a Másik arcának az átírása, a soha nem volt attrakció még csak most következik.

Kinyitotta a szemét, de *jaj... jaj, baj*: az arcon semmi nyoma a *recskónak*. A selyma Másik, nem visszavette a szájába a farkát, az élvező, lövellő farkát?!? A lehetőség felkínálkozott, de ő elszalasztotta. A Másik gúnyosan nézett fel rá.

– Egy csepp nem sok, de annyi sem ment kárba! – és nyelt egyet, hangosan, demoralizálóan. Minden elveszett. Még néhány óra, de legfeljebb egy-két nap, és minden porcikája önállósítja magát, a teste részeire hullik, eredendő kohéziója elkárhozik. Nem lesz más, mint részek, darabkák széthúzó, villongó, egymásra is acsarkodó halmaza... aztán feltehetőleg az sem, részei ki lesznek szolgáltatva a Másik kényének-kedvének, alighanem *virágos* jókedvének. Mi legyen? Feladja? Törődjön bele, hogy már nem ura magának, hogy bűvös abrakadabrája mit sem ért a Másik duplán kifundált delejével szemben? A farka megadóan, félárbóca ereszkedve... irdatlan távolságra a metafizikai pennától... Igen, itt lezárhatja a történetet. Esélye sincsen a Másikkal szemben, már az elején gondolhatta volna. Ekkor azonban áruló segge, épp ő sietett a segítségére, no persze akaratán kívül, csupán mint közvetítő. Tagjai szétesésének legbiztosabb jeleként bélbolyhai nagy hirtelenjében máris gázt képeztek bomló tartalmaiból, amely megindulva az útján, egy puki formájában a napfényre bukkott. A machiavellista Másik kissé riadtan megrezzent.

– Mi ez? – kérdezte, mert bajt szimatolt, komoly veszélyt. A tökély és a mindent elsőprő elementaritás csúcsán az alantas *puki* szöget ütött a fejében. És mivel nem tudta beilleszteni a rendszerébe, elhelyezni a szisztémájában, egyszeriben keringeni kezdett a puki, harsányan, aláaknázva a Másik delejét.

– Mi ez?! – kérdezte, s mert első kérdésével aránytalanul nagy jelentőséget kölcsönzött a pukinak, második kérdése egyenesen egy észrevétlen maradt trójai falóvá növesztette a pukit. Megengedhetetlen volt, mert a Másik már győzött, s nem veszíthet, mikor már

markában a siker. Akár a pimasz légy esetében, a puki megítélése is a téves fontosság-tulajdonításon múlt, csakhogy itt már élesben. A bekapott legyet nem látta (az csak az Egyiket tüzelte fel), de most a puki és a légy alpárisága összeadódott, összeszorződött és meghatványozódott.

– Mi ez?! Mi ez?! *Mi ez?! –* de választ nem kapott a kérdésére. Annál inkább egy újabb pöffenetet az orra alá.

– Állj, állj, most azonnal állj! Állítsd le magad! Tisztázzuk a helyzetet! – fogta könyörgőre, de a tébolyult bélbolyhok megállíthatatlanul termelték a romlás szagos virágait, mindegyre. Egyiket a másik után, a másikat az egyik után.

– Nekem már löttek. – mondta az Egyik, és újabb szomorú szellentést engedett meg. Aztán sssz, sssz, pruty, és elengedett egy sokadik pukit. – Az életem fábatkát sem ér.

– Mindent megteszek, amit csak akarsz. – mondta utoljára a Másik, de amaz szótlanul pukizott, egymás után eregette *felfoghatatlan* fingjait, amelyek mintha szét akarták volna vetni a régvolt (talán igaz se volt) delej melegágyát, azaz az Egyik seggét. Tru-tru, sssz-sz, pruty, truty, tru-ú-ú-ú, tru-ú-ú-ú, trúúúú, proty. Bármennyire is tökéletesen teljesített aznap a Másik, a bélbolyhok ádáz termelésével nem vehette fel a versenyt. A Másik csakhamar rájött, hogy igenis, vannak az univerzumba nem illő dolgok, amelyek elhelyezhetetlenek, mert megfoghatatlanok; emberi, ép ésszel érthetetlenek. Reménytelen lett volna értelmezni, analizálni, elvégre az értelmezés és az analizálás célja nem lehet más, mint a szintézis. Ami sorsot az Egyiknek szánta, a testrészekig, a részecskékig hatoló analizálást, a vissza nem fordítható bomlasztást, az rajta teljesedett be. A pukikat nem lehetett tovább analizálni, mert maguk is már egy széttartó, széthúzó folyamat végeredményei voltak, *elemi* egységek; de nem is lehetett egy magasabb rendű rendszerbe illeszteni őket, mert önnön létük jogán léteztek. A világ feltáratlan misztikuma, a fing kifogott a magasztos, tökélyig hágó Másikon. Nem is bírta sokáig. Felpattant a padlóról, ahol kínjában addig mit sem törődve a megalázkodással, hentergett. Kírontott a szobából és elmenekült. Így lett az Egyik, megszabadulva a sátáni Másiktól, immáron *Egyetlen*. Miután hónapok elteltével, speciális diétának és sok sportnak köszönhetően összeszedte magát és újra a régi lett, kompromisszumot kötött a seggével, s hálából törölte a titkos záradékot. Sőt, ha a kancát nem is, de felajánlotta a hip-hop táncosnő geometriai *picsáját*, mint ami mindkettőjük közös megelégedésére szolgál, és nem sérti sem az egyik, sem a másik fél érdekeit. A nagyratörő segg rövid hezitálás után belátta, hogy okosabb, ha alább adja igényeit, így aztán már semmi akadály nem volt annak, hogy az Egyetlen chippendale-fiúként nagy karriert fusson be és a társadalom hasznos és megbecsült tagjává váljon. Hogy mi lett a Másikkal? Mivel a hajdani Egyik megszűnt, Másik-léte imígyen okafogyottá vált, élete kisiklott és soha többé nem talált önmagára. Annyi tudható csak, hogy kifutott a házból, ki a városból, túl a város határain, és még ma is fut, megzabolázva a fingtól, fülében örökké visszhangzik a sssz-sz, pruty, a világegyetem rejtélye.

ALEK POPOV

Orosz drótposta

Viktóriával már fél éve leveleztünk. Ő huszonegy éves volt és Moszkvában élt, vagy legalábbis ezt állította. Valamilyen nagy cég hirdetési osztályán dolgozott, szabadidejében pedig a saját honlapjával foglalkozott. Itt tette közzé saját naplóját, megosztva másokkal életének különböző személyes részleteit. Véleményem szerint a szövegek valahogy túlzottan szellemesek és szórakoztatóak voltak ahhoz, hogy igazak legyenek, de bárhogyan is van, mindegy, az igazságból úgy sem lehet megélni. A dizájn egészen egyszerű volt, a tartalmat pedig szinte minden héten frissítette. A lap alján egy postaláda-ikon volt a visszajelzésekhez.

Hogyan, miért és honnan kerültem erre az oldalra, nincs jelentősége. Fontosabb, hogy továbbra is vissza-visszatértem ide. Bizonyos ideig csak olvastam, míg végül az ujjaim valahogy viszketni kezdtek és elhatároztam, küldök neki egy üzenetet – valamilyen orosz-angol keveréknnyelven a lá Anthony Burgess. Elmondtam neki, amit már itt is említettem: *a szövegei túlzottan szellemesek és szórakoztatóak ahhoz, hogy igazak legyenek.* Ő pedig azt válaszolta: *az igazságból nem lehet megélni.*

Fél év alatt több mint száz e-mailt váltottunk: némelyek egészen rövidek, mások – nagyon hosszúak voltak. Sok mindent sikerült elmondanunk anélkül, hogy untattuk volna egymást. Ő elküldte a saját fényképét JPG-formátumban. Tudtam, hogy ezzel felrúgjuk a játékszabályokat, de nem bántam. A fénykép alapján Viktória igencsak szemrevaló teremtes volt. Még meg is ijedtem, biztosan egy manökenes honlapról szedte le a képet, mondtam magamra erőltetett cinizmussal. De már késő volt. Igaz volt-e vagy hamis, de a digitális kép szorosan hozzátapadt az archoz, amilyennek elképzeltem őt, és nem volt erő, ami ezt a két képet szétválaszthatna volna. Viktória ragaszkodott hozzá, hogy én is elküldjem neki a saját fényképet. Habozni kezdtem, előbb talán fel kéne tuningolnom a külsőmet, de valahogy halva születettnek tűnt az ötlet. Átküldtem neki a valódi képemet, ő pedig azt írta, hogy jóképű vagyok, sőt *nagyon is jóképű.* Megkönnyebbültem.

Új keletű kapcsolatunk és érintkezésünk egyre intenzívebbé és visszafordíthatatlanul intimmé vált. Egyre forróbb levelek következtek, egyre pikánsabb részletekkel. Már nem voltak titkaink egymás előtt, legalábbis az ismeretségnek ezen a szintjén. Ami ezután következett, az előzmények logikus és elkerülhetetlen folytatása volt: felelőtlen elektronikus szex. Mondhatni teljesen felelőtlen. Már csak így van ez az orosz nőekkel.

Míg egy nap meg nem érkeznek Szófiába. Ha-ha!

Egyáltalán nem tett boldoggá a felismerés, hogy Viktória Szófiába készül. A F2F¹ találkozás egy sor előre meghatározott ismeretlen és potenciális kellemetlenség lehetőségét hordozta magával (ahogy az azonos című regényből is megtudhatjuk)². Ő, mintha csak megneszelte volna habozásomat, rákérdezett, nem örülök-e annak, hogy végre élőben is

¹ Face to face (szemtől szembe)

² Phillip Finch: F2F (thriller) (*A ford.*)

megvalósíthatjuk fantáziáinkat. Erre a lehetőségre nem is gondoltam. És ha tényleg úgy néz ki, mint a képen? Erről csak egyféleképpen lehetett meggyőződni. Hát jól van, írtam neki, gyere. Teljesen rákattantam. Le-föl rohangáltam, lakást szereztem – nem túl barátságosat, de tágasat, egy széles és jó állapotban lévő ágygal. Nem hívhattam meg hozzánk a feleségem és a gyerek miatt. Ezt a tényt nem titkoltam előtte, de úgy tűnt, különösebben nem izgatja a dolog. Viktóriának is volt pasija, de saját bevallása szerint nem volt valami nagy szám. Azt írta, csak egy hétre jön, ennyi szabadsága maradt. Megnyugtatóan hangzott.

Ott álltam a reptéren, bamba vigyorral az arcomon, egy csokorral a kezemben. Néztem a jelzőtáblát: a moszkvai gép öt perce szállt le. „Ha szerencséd van, nem úgy néz ki, mint a képen!” – mondtam a józan eszemnek, miközben a váróteremben le-föl járkáltam. Megkávéztam, cigarettáztam, egyszer csak a moszkvai gép utasai kezdtek szállingózni, beálltam a várakozók közé, a legszembevetőbb helyre. Meredten bámultam az özönlő tömeget, tekintetemmel a szeretett személyt kerestem. Neki is megvan a fényképem, nincs az a veszély, hogy ne ismernénk fel egymást. Viktóriát azonban mintha a föld nyelte volna el. Csak a csomagokkal megrakott poggyászkocsikat vonszoló nénikék végtelen sora kanyargott. Talán egyáltalán el sem jön, villant át az agyamon, megijedt, hogy fény derül a fényképes turpisságra. És akkor mi van? Megsajnáltam, kész voltam mindent megbocsátani neki. Ebben a pillanatban egy kéz megérintette vállamat.

– Ön az, Szása? – kérdezte egy lágy férfihang.

Megfordultam, mint akit leforráztak. Elöttem egy erős, szőke férfi állt, kicsivel túl a negyvenen, hosszúkás arcából szűrös, kék szempár meredt rám. Nem volt más poggyásza, csak egy könnyű útításka a vállán, és egy kávéfőző gépet ábrázoló doboz. Széthajtotta a lapot, amit a kezében tartott és bólintott.

– Igen, Ön az!

A lapra az én fényképem nyomtatták. A csokor hirtelen elkókadott a kezemben. Észre vette zavaromat, és így szólt:

– Ne aggódjon. Mindjárt mindent megmagyarázok.

Kiléptünk a tömegből és letelepedtünk a fal melletti ülőkékre. Figyelmesen letette a dobozt a földre, fűrkésző tekintettel rám nézett és ezt mondta:

– Slisztynek hívnak. Én vagyok Viktória apja. Örülök, hogy megismerhetem.

Én nem mondhattam el ugyanezt, ezért inkább hallgattam. Átkutatta zsebeit, és előhúzott egy kis képet.

– Ez a lányom – sóhajtott fel Sliszty.

A képről egy pajkos kislány nézett rám szeplőkkel és copfba font hajjal.

– Itt tizenkét éves – tette hozzá. – Most pedig tizenhárom.

Továbbra is ostobán szorongattam a csokrot. Sliszty kicipzározta táskáját és előhúzott néhány papírlapot. Átadta nekem: a mi levelezésünk volt, kinyomtatva.

– Magától értetődik, hogy Ön nem hibás – folytatta nyugodtan. – Viktória Önt megtévesztette. A mi Viktóriánk most lép a kamaszkorba, és kicsit túlfűtött a fantáziája. Sajnos, nem kontrolláljuk eléggé, de hát úgyis tudja, a mai szülők már csak ilyenek. Önnek szintén vannak gyerekei, ugye?

– Egy – válaszoltam szinte hangtalanul.

– Feltételezem, hogy szörnyen érzi magát – jegyezte meg egy árnyalatnyi szájalommal a hangjában; – De ez már nem mehetett így tovább. Úgy döntöttem, legjobb lesz, ha *face to face* találkozunk, ahogy mondani szokás, hogy tisztázzuk a helyzetet. Ezen kívül van egy kis dolgom Bulgáriában...– tette hozzá kissé határozatlanul.

Egyszerűen nem tudtam hová bújjak szégyenemben. A fülem úgy égett, mint a fűtőszál.

– Figyeljen ide, Szása – kezdett bele rendíthetetlenül Sliszy –, maradhatnék a lakásban, amit Viktóriának talált? Úgyis szabad. Nem szeretek szállodában lakni. Csak négy napról lenne szó, ha kell, kifizetem.

A javaslat váratlanul ért és egyáltalán nem tetszett, de abban a pillanatban túlságosan zavart voltam ahhoz, hogy ésszerűen reagáljak.

Elmentünk a lakásba.

Szeptikusan körülnézett a félig üres helyiségben. Odament az ablakhoz és félrehúzta a függönyt. Végül leült az ágyra.

– Tehát ide szándékozta elhozni az én Viktóriámat? – suttogetta, szórakozottan simogatva a matracot. – Micsoda romantika!

– Valóban nem túl barátságos – mondtam zavartan.

Abban reménykedtem, hogy titokban leléphetek. Ahogy megfigyeltem ruháit és márkás Samsonite táskáját, egyáltalán nem olyanak tűnt, aki nem engedheti meg magának a szállodát. Sliszynek azonban nem állt szándékában elindulni.

– Van itt hűtőszekrény? – kérdezte erélyesen.

Megmutattam neki. Nagy meglepetésemre begyömöszölte a kávéfőzős dobozt a hűtőbe. Ezután ujjával sokatmondóan megkocogtatta az üveg pezsgőt, amit lehűlni tettem be. A fülem újra lángolni kezdett.

– Ha nincs ellenetése, lepihennék – mondta. – Egy kicsit se szeretném feszélyezni. Mielőtt elmegyek, beadom a szomszédoknak a kulcsot. Rendben lesz így?

Bólintottam. Sápadt arcéle hidegen ragyogott.

Lidérces napokat éltem át. Úgy éreztem, darabjaimra hullottam szét. A végsőig undorodtam magamtól. Szerettem volna kapcsolatba lépni a kis boszorkánnyal, hogy elmondjam neki, mit gondolok erről az egész mocskos cirkuszról, de nem volt erőm. Elolvastam újból a teljes levelezésünket. A misztifikáció tökéletes volt.

A negyedik napon elmentem, hogy elhozzam a szomszédoktól a kulcsot, ahogy azt megbeszéltük. A szomszédok azt mondták az orosz már másnap reggel elment. Csupán csak egy napot maradt. Ez egészen gyanúsnak tűnt nekem, így elhatároztam vetek egy pillantást a lakásra.

A pezsgősüveg az asztalon, jól látható helyen állt. Üres volt. Mellette egy levél hevert. A betűk újságából voltak kivágva, gondosan felragasztva.

Drága Szása – írta – én önt egy kicsit rászedtem.

Először is megijesztettem, hogy Viktória férfi, utána pedig arra kényszerítettem, hogy elhiggye, még gyerek. De az igazság messze banálisabb. Viktória nem tizenhárom, hanem huszonegy éves. Nem a lányom, hanem a feleségem. Valóban nagyon túlfűtött volt a fantáziája, de erre sajnos későn jöttem rá. Ezen kívül le akart lépni az összes pénzemmel, ami, higgye el nekem, egyáltalán nem kis összeg. Ezzel arra kényszerített, hogy bizonyos lépéseket tegyek. Feltételezem, hogy nem hagyja

nyugodni a gondolat, vajon valóban ő volt-e a nő a képről, amit elküldött önnek. Javaslom, nyissa ki a hűtőben lévő dobozt, és győződjön meg személyesen.

Az ön Slisztye.

Cyber-Faust

Az a titkolt galiba a számítógéppel a következőképpen történt...

Ügyelet alatt, ahogy általában, az internetet böngésztem, amikor rátaláltam a Zóna-F magazin honlapjára, melyet Agop Melkonyan³ író-fantasza ad ki. Agoppal a helyi funkclub révén ismerkedtem meg, melynek én vagyok az elnöke, de ez most aligha fontos. Az ügyelet nem valami hű de nagy meló, különösen a legutóbbi modernizáció óta, melyet az EU szabványival összhangban végeztek el. Az emberi tényezőt a minimumra csökkentették, még a legkisebb műveleteket is számítógépek felügyelik, és így nagyon sok szabadidőm maradt.

A Zóna-F magazin elektronikus verziója nagyon vonzotta a tekintetemet, és észrevétlenül elmerültem a sűrűjében. Oldalról-oldalra, linkről-linkre bolyongva rátaláltam a „Fórum” rovatra – barátságos kis hely (message board-jellegű), ahol mindenki elmondhatja az adott témához fűződő véleményét.

THE BIG BANG – SZÖRNYŰSÉGEK AZ IRODALOMBAN ÉS A MOZIBAN – SÁTÁNIZMUS – TABU VAGY VALÓSÁG? – MINDENFÉLE RENDHAGYÓ ÖTLETEK – FANTASY

Nincs mit titkolnom, a sátánizmus már kiskorom óta vonzott, ezért gyorsan az ígéretes témára kattintottam. Az elmondott vélemények azonban nagy csalódást okoztak. Elképesztő meggondolatlanságról és illetéktelenségről árulkodtak. Csalódásom lassan haragba csapott át, különösen a következő típusú után:

Különleges ajánlat Sátán úrnak!

Eladnám a lelkem. Ha valaki tudja, hogyan kell, jelentkezzen. Plovdivi vagyok. Death_Keeper666@yahoo.com

Majd én megmutatom neked, okostóni, gondoltam magamban! Nem tudom, mi jött hozzám. Új e-mail címet regisztráltam a dir.bg-n Mefisto néven és a következőt válaszoltam:

Hello Keeper!

Látom, van mit felajánlanod. Csatolt file-ként küldöm a szerződést. Ha megfelel, töltsd ki és küldd vissza nekem.

Ezután összeállítottam egy szerződést gót betűkkel, de nagyon is mai tartalommal. Én, alulírott, eladom a lelkem a Sötétség Hercegének, a továbbiakban, mint Vevő, örök időre – hogy éljen vele és használja saját belátása szerint. A Vevő kötelezi magát, hogy az Eladónak a következő árat fizeti – itt már teret engedtem a fantáziámnak, belesűrítve minden evilági extrát: totónyeremény, nők, élethossziglani korlátlan internet-hozzáférés. Mellékeltem a szerződést a üzenethez és elküldtem a lelkes sátánista-jelöltnek. Jól elszórakoztam!

Néhány nappal később úgy döntöttem, megnézem Mefisto postaládáját és ott

³ bolgár sci-fi szerző (A ford.)

Death_Keepertől a következő üzenetet találtam:

Hello Sátán!

Szuper volt on-line eladni a lelkem! Küldöm a szerződést – megfelelt. A lelkem a tiéd, csinálj vele, amit akarsz. Itt Plovdivban sok rajongód van. Vettem a bátorságot és odaadtam neked a címed és a szerződés másolatát, úgyhogy valószínűleg a közeljövőben még újabb lelkeket fogsz kapni. Jó volt veled üzletelni. Csá!

A szerződés megfelelően volt kitöltve, az aláírás helyett pedig egy hüvelykujj vészjósoló lenyomata volt beszkenelve. Ez valahogy arra kényszerített, hogy kényelmetlenül érezzem magam. Death_Keeper nyilvánvalóan mindent szó szerint vett.

A következő napokban Mefisto postaládája tömve volt levelekkel. Az emberek nyilvánvalóan sóvárogtak azért, hogy áruba bocsáthassák a lelküket. Nem mintha maradt volna más választásuk... Nem voltam rá felkészülve és nagyon a terhemre volt ez a fordulat. Negatív lelki energiát éreztem, mely személyem felé irányul. Egy hét alatt több mint kétszáz levelet kaptam. Eldöntöttem, itt az ideje, hogy véget vessek ennek az ostobaságnak. Összeállítottam egy rövid üzenetet, és elküldtem mindenkinek, aki írt Mefisto címére, valamint az összes fórumra, ahol a sátánizmus témájával foglalkoztak.

Mefisto tisztelt ügyfelei!

Értesítjük önöket, hogy technikai okok miatt meghatározatlan időre szünetel a lelkek felvásárlása.

Megértésüket köszönjük.

Ennek a lépésnek megvolt a hatása. A nemkívánatos ajánlatok száma jelentősen csökkent. A helyzet javult, noha legbelül elkeserítet az emberek lelkesedése, ahogy készek voltak megszabadulni a lelküktől. Már nem érdekelt Mefisto postaládája, sőt azt terveztem, hogy végleg megszüntetem. De egyre csak halogattam.

Így múlt el egy egész hónap. Már kezdtem elfelejteni ezt az egész ostoba történetet, amikor egy reggel bekapcsolva a számítógépet azonnal rádöbbsentem, valami nincs rendben. A képernyőn a következő szöveg jelent meg:

Jó reggelt Sátán!

Ez a kis program a Death_Keeper lelkéért kötött szerződés elválaszthatatlan melléklete. Bocs a meglepetésért, de itt, Bulgáriában az ember jobb, ha óvatos, ezek a piramisjátékok után.

Nézd meg a postádat.

Még egyszer bocsil

Nem sok választási lehetőséget hagyott a szemtelen kölyök. A megalázottság ellenére, megfogadtam a tanácsát. Mefisto postaládájában Death_Keepertől egy új üzenet várt. Épp most érkezett.

Te szemét!

Odaadtam neked a lelkem, és haszon – semmi! Még az internetet sem intézted el! Te is bolgár vagy, mint Isten! De ez alkalommal nem marad a dolog következmény nélkül. Fizetségmentesen tizenkettőkor a vírus megfertőzi az egész rendszered.

Vesszen a sátán!

Igazi pánik fogott el. Nem mintha ez a számítógép olyan fontos lenne, de rá van kapcsolva a hálózatra. Ha a többi gép is befertőződik, az súlyos környezetkárosodáshoz fog vezetni. Súlyosan fogok károsodni én is, és Önök is. Hát jól van, most már bevallhatom

nyíltan: a kozloduji atomerőműben dolgozom.

Másodpercnyi késedelem nélkül, gyorsan a következő üzenetet küldtem:

Keeper, ne légy gonosz! Csak tréfáltam. Visszaküldöm a szerződésed, nem kell a lelked. Hadd hozzuk helyre a dolgokat!

Nem késett a sajátosan arrogáns válasszal:

Megcsókolhatsz hátulról! Reklamációt csak a pénztárnál fogadunk el. Jobban teszed, ha elintézed az internetet.

Próbáltam egyezkedni, de kemény ellenféllel álltam szemben. Nem lágyította meg semmi, a legkevesebb, amit kitudtam alkudni, egyéves korlátlan internet-előfizetés volt. Az ár elég borsos volt, de sarokba voltam szorítva. Ha ez a dolog kiderül, a következmények még kíméletlenebbek lesznek. Össze-vissza rohangáltam, kölcsönt vettem fel, lenulláztam a bankkártyámat, és átutaltam a pénz a Death_Keeper által megjelölt internetszolgáltatónak – előrelátó volt a szemtelen!

Az idő könyörtelenül kezdett lejárni. Ötpercenként ellenőriztem Mefisto postaládáját. Ideges és dühös voltam. Azt gondoltam: nézd az ostoba fattyút, eladja a lelkét egy nyavalyás előfizetésért! Hát nem hitvány egy nemzedék? Ha én lennék a Sátán, majd megmutatnám neki. De sajnos nem én voltam. Talán épp ő volt az? Végül a régóta várt üzenet megjelent a képernyőmön.

Oké Sátán.

Látom a részletfizetést részesítéd előnyben. Semmi gond – erre is gondoltam. GMK13LSD – ez a jelszó még egy hétig elaltatja a vírust. Ugyanakkor feladom a totószelvényt, pénteken pedig randim van Milénával (nagy mellekkel) a 10B-ből.

Skubizd a képet!

A szolgáltatás

Már megittam a reggeli kávé és elolvastam az aznapi újságot, de még szerettem volna elodázni a munkanap kezdetét, ezért elmerültem az apróhirdetési rovatban. Váratlanul megakadt a tekintetem egy hirdetményen. *Lefejezések*. Majd egy mobilszám következett. A hirdetés a „Szolgáltatások” rubrikában volt elhelyezve. Nem hangzott különösebben másként, mint a „Rácsok felszerelése”, „Pormentes csiszolás” vagy „Bontás”. Mégis elcsodálkoztam – miféle fejeket fejezhetnek le. Biztosan valamilyen tréfa. Vagy tévedés... Továbblapoztam. De az aggodalom írmagja már el volt bennem vetve. Nem tudtam összpontosítani. A szavak értelmetlenül hánykolódtak a sorokban. *Lefejezések*. Elkapott a kíváncsiság. Felálltam és elkezdtem le-fel járkalni a szobában. Tudtam, ha nem telefonálok, egész héten erre fogok gondolni...

– Halló? – szólt bele egy ellenséges hang.

– A hirdetéssel kapcsolatban jelentkezem...

– Igen, tessék – élénkült fel a férfi hangja a vonal túlsó végén.

– Hát... – folytattam félénken. – Tulajdonképpen mit is ajánlanak?

– Lefejezéseket! – válaszolta észrevehető akcentussal. – Úgy gondolom, elég világosan le van írva.

– Pontosabban milyen fejek lefejezését?

– Csakis saját fejekét.

Alig tudtam visszatartani a nevetést.

– És mi a szokásos ügymenet?

– Nagyon egyszerű. Kitölti a kérvényt, megegyezünk és... mi elvégezzük a munkát. Ötven dollárba kerül.

– Tehát találkozunk kell *előtte*?

– Igen, találkozunk kell.

Megbeszéltünk egy találkozót délután öt órára. Azt ajánlotta, találkozzunk a Bécsi cukrászdában a Ruszki bulváron. Nem volt ellene kifogásom.

– És honnan fogjuk majd felismerni egymást? – kérdeztem tőle.

– Majd én felismerem önt.

Pontban ötkor megjelentem a cukrászda előtt. Kint csontig hatoló szél fújt, de bent működött a klíma, meleg volt és világos. Levettem a kabátomat és körbenéztem. Valaki felém integetett egy belső asztaltól.

– Üdvözlöm – a férfi felállt és felém nyújtotta a kezét. – Kurt.

Alacsony termetű volt, söt kurta, de kivételesen széles vállú, hatalmas, kökemény kézzel. Sötét arcán kidomborodott pofacsontja és erős homloka. Fekete bőrzakót viselt. A lábánál egy hosszú tok hevert, amelyben oboát vagy szaxofont szoktak tartani. Leültünk. Antracit színű apró szemei alaposan megvizsgáltak. Egy magas pohárból hideg eperturmixot ivott szívószállal.

– Tehát ön a hóhér – próbáltam fesztelenül viselkedni. – Alighanem nem idevalósi?

– Nem, de már öt éve Bulgáriában élek.

– És hogy mennek a dolgok, van munka?

– Ó, igen. Nem panaszkodom. – Ezután elővett egy darabka papírt, és felém csúsztatta.

– Tessék a kérvény.

Egy lestrapált írógéppel írták, csupa nagybetűvel, és a következőképpen hangzott: *Én, alulírott, pont, pont, pont, személyi szám, pont, pont, pont, cím, pont, pont, pont, kijelentem, hogy szeretném, ha lefejeznének. Erre az elhatározásra saját akaratomból és meggyőződésemből jutottam, mindenféle külső kényszer nélkül. Ezt a kérvényt, a következmények teljes tudatában írom alá, figyelembe véve az ilyen tettekből származó eredményeket, úgymint: a fej elválasztása a testtől egyetlen csapással. Aláírás, dátum.*

Megdöbbenve néztem rá.

– Van önnek joga ezt a munkát végezni?

– Magától érthetődik – biccentett, és felém nyújtotta kezét. – Íme az engedélyem. Száma: 1645789K. Kiadva Valladolidban, Spanyolországban, a Hóhérok Világszövetsége székhelyén...

A fénykép egyezett. Minden más gót betűkkel íródott, melyből nem sokat értettem. Megvontam a vállam.

– Egész Európára érvényes – győzött meg Kurt.

– És pontosan hogyan fog történni? – kínomban nyeltem egyet. – A fej elválasztása...

A hóhér lehajolt és félig kinyitotta a tokot. Óvatosan belepillantottam. A tokban egy hatalmas, borotvaéles, fekete bárd hevert. Az állkapcsom megremegett. Csak annyit sikerült kimondanom:

– Mikor?

Átlapozta noteszét.

– Csütörtök, fél tizenkettő?

Nem volt kibúvó. Aláírtam a kérvényt. Kurt egy szalvétára lerajzolta, pontosan hova kell mennem. Kiszűrölte a pohár fenekéről a maradék tejet, majd felállt.

– Akkor a közeli viszontlátásra.

Este megmutattam az újságot feleségemnek – pirossal bekarikáztam a hirdetést. Elmeséltem találkozásomat a hóhérral. A csodálkozástól tátva maradt a szája. De hamarosan visszanyerte szokásos rideg tekintetét. Töltött magának egy pohár tejet, és beleharapott egy almába.

– Tehát komolyan úgy döntöttél, hogy megteszed?

– Ostobaság! – tiltakoztam. – Nem gondolod, hogy értesítenünk kellene a rendőrséget?

– Hmm, miért? – vonta össze szemöldökét.

– Hogyhogy miért? – mondtam felháborodva. – Egy alak egy ilyen hatalmas bárdal járkál az emberek között, és azt ajánlgatja nekik, hogy ötven dollárért cserébe levágja a fejüket. Szerinted ez normális?

– De te is aláírtad azt a kérvényt – figyelmeztetett. – Kapcsolatba léptél azzal az emberrel! Nos akkor ki az örültebb?

El kellett ismernem, volt némi igazság a szavaiban. A rendőrségen biztosan kinevetnének. Ennek ellenére nem állt szándékomban, hogy lemondjak tervemről. Szerettem volna a dolgok végére járni! Megkértem, jöjjön el velem csütörtökön, de ő ezt kategorikusan elutasította. Azt mondta, semmi baja a fejével, teljesen meg van vele elégedve. Megértettem szarkazmusát, de továbbra is ragaszkodtam hozzá, hogy eljőjön.

– Jól van, jól van – egyezett bele végül. – Csak hagyj már békén!

A taxi kicsivel tizenegy után jött értünk. Napos idő volt. A feleségem egész úton egy szót sem szólt. A reggeli kávé keserű ízét még mindig a számban éreztem. Tegnap este óta semmit sem ettem. Hülyén éreztem magam. Az autó a Drvenica-negyed végén rakott ki bennünket. Jobbról egy autójavító műhely volt. Gumiabroncshegy mellett haladtunk el, majd befordultunk egy sötét kis utcába. Sár volt, hallottam, ahogy a feleségem magában szitkozódik... Egy drótkapuzhoz értünk, amin egy stoptábla lógott.

– Itt van! – mondtam.

– Úgy tűnik, zárva – jegyezte meg.

Egy kutya a dróthálóra ugrott és ugatni kezdett. Már épp visszafordulni készültünk, amikor váratlanul előbukkant Kurt, belerúgott a kutyába, majd kinyitotta a kaput. Elnézését kértem, amiért előzetes egyeztetés nélkül hoztam el a feleségem. Csak csapott egyet a kezével, és az udvar végén lévő barakkhoz vezetett bennünket.

– Szeretném megkérni, hogy tegyen egy rövid statmentet⁴ – mondta Kurt.

⁴ nyilatkozatot

Üres, cementpadlós szobába léptünk. Középen alvadt vérrögökkel pettyezett tuskó állt. Egy idős, sovány férfi, kék kötényben, hatalmas bárdot tartott. Kurt úgy mutatta be, mint a segédje. A feleségem mögöttem állt, kezét egészen könyékig a ballonkabátjába süllyesztette. Az asztalon egy régi magnó állt. Kurt lenyomta a magnó gombját:

– Ez az én dokumentációmhoz szükséges. Csak két szót. *Miért szeretné, hogy levágják a fejét?*

– Hát... – kezdtem bele kissé bizonytalanul. – Valójában nem is szeretném. Lemondom az egészét.

A magnótekerics síró nyikorgással forgott.

– Valóban? – csodálkozott el a hóhér. – Ebben az esetben mit keres itt?

– Csak szerettem volna megtudni, meddig mennek el... – megnyaltam a kiszáradt ajkaimat. – Nem hittem, hogy valami hasonló lehetséges.

– És most már elhiszi?

– Ó, igen, igen! Természetesen kifizetem azt a bizonyos ötven dollárt... Ne aggódjon! – készültem elővenni a pénztárcámat.

– Plusz a szerződésszegés – jegyezte meg komoran Kurt. – Az összesen ezerötyszáz dollár.

– Micsodaaa! – tátogtam rémülten. – Hiszen a szolgáltatás csak ötven dollárba kerül!

– A szolgáltatás sokkal többbe kerül – mosolyodik el elnézően. – De mivel kevesen engedhetik meg maguknak, a különbséget az Európai Hagyományos Mesterségeket Védelmező Alap biztosítja. Egyébként munka nélkül maradnánk. Sajnálatos módon a támogatást csak az elvégzett munka után folyósítják. A szolgáltatás lemondása esetén a számla az ügyfelet terheli...

– Hát ez igazán nem szép!

– Ilyenek az irányelvek – komorodik el. – Feltételezem, hogy a felesége még ma estig elhozza az összeget. Ellenkező esetben kénytelen leszek elvégezni a szolgáltatást.

Megfordultam. Feleségem arcát eltorzította a düh.

– Látod, te idióta! – sziszegte. – Semmit sem vagy képes végigvinni. Szerencsétlen! Valóban megérdemled, hogy lecsapják azt a tők fejedet.

És ezzel kirohant...

A segéd három széket hozott. Kurt kikapcsolta a magnót. Leültünk a tuskó köré és vártunk. Eltelt fél óra.

– Gondolod, hogy visszajön? – kérdezte az öreg.

– Aligha – csóválta fejét Kurt.

– Természetesen vissza fog jönni! – tört ki belőlem.

– Fogadjunk egy húszasba, hogy nem fog – mondta tárgyilagosan a hóhér.

– Csak egy tízesem van – mormogta a segéd.

Elgondolkodtam, van-e értelme beszállnom.

Farkas Baráti Mónika fordítása

Alek Popov Szófiában született 1966-ban, ahol a Szófia Egyetem bolgár filológiai tanszékén végezte el tanulmányait. 1997-ben USA-ban folytatta tanulmányait. Prózát, rádió-drámát, filmforgatókönyveket ír. Több nemzetközi irodalmi díj birtokosa. A Nemzeti Irodalom Múzeum munkatársa, a *Demokratija* lap irodalmi rovatának szerkesztője, bolgár kulturális attasé volt Londonban. Jelenleg a Gyermek könyv Otthoná-nak igazgatója, fő-és felelős szerkesztője a *Rodna reč* irodalmi folyóiratnak és a bolgár PEN központ munkatársa. Művei francia, német, szlovén, amerikai reprezentatív antológiákban olvashatók. Írásait angol, cseh, dán, francia, lengyel, magyar, német, szerb és török nyelvekre fordították. Magyarul megjelent két elbeszélés az újvidéki Symposionban (1998 márc-ápr): *Anyag-csere*, *A függetlenség napja*, *Lettre*-ben: *A káposztás-ciklus* (1999/33.), *A londoni misszió* (regényrészlet, 2003/50.) *A bolgár kalauz* című két nyelvű (magyar-bolgár) kötetben egy *A bolgár kalauz* című elbeszélés (2004). Az idén várható *Londoni küldetés* c. könyvének megjelenése magyar nyelven (Krasztev Péter fordításában).

SREČKO KOSOVEL

KONS*: M (JÁCINTA)

MACSKA
Tragédia 3 görcsben.
A reggel Triesztben.
4 Zeta.**

Az árnyék hűs
a szív derűs
még tart a tegnapi álom.

Hé aranyom
látod mint érkezik
csózkodban
a hajnal?

POÉTA ÉLET

Ah életük ezen költőké
mint a talp nélküli cipőké
kabátjuk tele van lyukakkal
kalapjukban kárt nem tenne
ha surolgatná őket egy kefe.

Rongyolódott a nadrágjuk
ily hatással van a sors rájuk
hogy a költők kénytelenek
végül meztelen járni-kelni
hej rendőrt rájuk állítani...

Ah életük ezen költőké
elrongyolódott és halott

* Konstruktív, Kosovel kifejezése a modern költészetre (A ford.)

** Gyenge minőségű cigaretta (A ford.)

de valahol még tán titkon
mint az oltárnál egy fény pislog

cseveg az isteni kertésszel,
ki az ajtókat megnyitja
és a beteg lelkeknek vigasza

Kons 4516

Felice¹ Kosovel
Entrata – Uscita – Latrina.
Voi siette barbari.²
A szifilisz kapitanynak
ezüst csillagai vannak.
A kakas eszesebb nála.
az ő szifilisz
mint a piros rózsza
melyet fekete szeretőjének hord.

De mi virulunk.
A Karszt³ nem szifilisz.
Nyelvünk kemény és dalol.

MAGÁNYOS ÚT

Aki a mennybe szeretne menni, nem kell, hogy
hívó keresztény legyen, ki a tömjén felhőjén
szálldogál, nem szükséges az erkölcsi tiszta-
ság, a szentség sem feltétlen muszáj. Akár
művész is lehet.

Tehát legalább egy ajtó tárva-nyit-
va van számunkra: a mennyei. Dehát mikor, ó mikor?
Nem tekinthekek fel, hogy megpillanthassam, nem
emelhetem rá szemem. Azért nem jára-
tom a szám, mint a legmodernebbek, hogy tán

alkalmasabb lenne repülővel. Nem – inkább arról beszélek, hogy lehet a mennybe jutni gyalog, hisz a mi esetünkben repülőre nincs esély. Gyalog menni a mennybe, ami annyit tesz: az út meredek, de szép a cél. Ami annyit jelent mint küzdeni a mennyei honpolgárságért. Ez azt jelenti: igaz művészeknek lenni. Bajtársak! Ki ne szeretne közülnk a mennybe jutni? Ki az közülnk? Hozzátok szólok, kérdlek titeket: Ki? Mind. És ez így van jól. Először is Nalaznikhoz egy rétesre, aztán majd a mennybe! De tényleg!

SZÁMADÁS

pénzügyek = 0
 pénzügyi remények = számuk kikerekített
 öröm és erő = háromszoros
 energia = ∞
 csüggedés = 3x hetente
 szerelem = minden hónapban
 adósságok = számuk kikerekített
 a jövőbe vetett remény = ∞
egyenesség $\equiv a || b$
 summa = türelmetlen várakozás

HÉ, ZÖLD PAPAGÁJ

Hé, zöld papagáj
 mondd mi szél járja Európát.
 A zöld papagáj visszavág
 Az ember nélküli a szimmetriát.

3 (Haldoklik a szlovén dal)

Haldoklik a szlovén dal.
búbánata testes bor.
füstös kocsmá az otthona
míg kívül az élet danol.

Haldoklik a szlovén dal.
A poéták szíve poshadt.
kifolyt bortól illatosak
s füsttől bűdös minden dal.

Kint harsány hársfák illatoznak
Automobilok – örömteli az élet.
Kék kristályként világlik a szív
mint hársfa virágja virul a szív
virul mint a rozmarin
szlovén poéta ilyen légy.

Haldoklik a szlovén dal.
a bortól teljesen mámorosan
Fehér úton hársfák között
vörös automobil zötyög.

A SZIFILISZES KAPITÁNY

A szifiliszes kapitány
kiadta parancsát: Barbárok
vetközzetek.
És mi levetköztünk.
Megirigyelt minket.

Ám a Barbárok nem szifiliszeseek
a barbárok vére egészséges
csontjuk, húruk is teljesen ép
szívükben öröm él.

Nehéz terheket cipelnek a Barbárok
vagy pedig levetik hátukról a hajókat.
Mihez is kezdhetnek a szifilisz
uraságok frakkjukban.

#

Olyan vagy mint egy dal
Lényeged kimond-
hatatlan.

Utólagos bejegyzés:
Küzdelem a tengerészekkel
a szlovén művészet ellen

Lukács Zsolt fordítása

A fordítás alapjául szolgáló mű:

Kosovel, Srečko: *Ikarjev sen*: dokumenti, rokopisi, pričevanja; Ljubljana, 2004.

SREČKO KOSOVEL 1904-ben született a Karszt vidéki Sežanában. Később Tomajba költöztek, ahol édesapja a népiskolában tanított. Kosovel középiskolás diákként 1920-22 között tagja volt annak az irodalmi körnek, amely kiadta az *Örömtűz (Krés)* című diáklapot; majd Alfonz Gspannal közösen összeállította verseinek kéziratos kötetét *Fiatál reggel (Mlado jutro)* címmel. 1922-ben egy új irodalmi kört alapított, mely a Középiskolások Szervezete a Megszállt Területeken nevet viseli, és ugyanebben az évben kiadta a *Lepa Vida (Szép Vida)* című irodalmi lapot, melynek hat száma jelent meg. Középiskoláinak utolsó éveiben különféle irodalmi lapoknál folytatott tevékenységet. 1922-ben érettségizett majd romanisztika, szlovén és pedagógia szakra iratkozott a Ljubljana-i Bölcsészettudományi Karra. Itt is különféle irodalmi lapoknál működött közre. 1925 októberében Kosovel vezetésével fiatal irodalmárok és színházkedvelők vették át a *Mladina (Fiatalság)* szerkesztését, ahol Kosovel lett a főszerkesztő és az eszmei vezető. Ezt követően megalakították az Ivan Cankar Literális-dramatikus Kört, amely nyilvános felolvasóesteket rendezett. Itt Kosovel bevezető előadásokat tartott, 1925 novemberében Ljubljában *Krizis* címmel és 1926 februárjában pedig Zagorjében *Művészet és proletárság* címmel. A nyár folyamán összeállította *Arany csónak (Zlati čoln)* című verseskötetét, amelyet azonban nem sikerült kiadnia. 1926 májusban agyhártyagyulladásban váratlanul meghalt.

Halálának első évfordulója alkalmából jelent meg posztumusz verseskötete, a *Versek (Pesmi)*, majd 1931-ben kiadták *Válogatott verseit* Anton Ocvirk szerkesztésével és előszavával. Költészetének ismerete általában ezeken a kiadásokon alapult, amelyek azonban csak egy töredékes részét tartalmazták verseinek, önkényesen javított, torzított formában. Az 1946-os első megjelenés után 1964-ben ismét kiadták az *Összegyűjtött művek* első kötetét javítva, kibővítve, de a kutatások megállapították, hogy még 170 kiadatlan vers található a kéziratok között, melyek elsősorban konstruktivista és futurista kísérletek. Ez utóbbiak önálló kiadásban *Integralok '26* címmel jelentek meg 1967-ben, és nagy port kavart irodalmi körökben, hiszen mindaddig Kosovel impresszionista, expresszionista és szimbólista költőként volt ismeretes. 2004-ben újabb 25 Kosovel-vers került elő, melyek az *Ikarjev sen (Ikarusz álma)* című kéziratokkal dokumentált könyvben láttak napvilágot. Ebből ad ízelítőt az itt közölt válogatás.

KISS OTTÓ

Léghajó a Bodza utcában

– gyerekregény-részlet –

Gyurka bácsi, a postás

Ekkor fordult be Gyurka bácsi, a postás a Bodza utca sarkán.

A Rigó utcából jött, ahol a két fiú többször is járt már, mert ott lakott a szépséges lány, Fáber Lili. A fiúk már kétszer is találkoztak vele. Az első alkalommal, amikor nagy lelkesedéssel elújságolták neki, hogy van egy tutajuk, egy nagyon ötletes tutajuk, és szívesen meghívnák egy kis tutajozásra, Lili csak kacagott rajtuk. Nem hitt nekik. A második találkozáskor meg már egyáltalán nem is állt szóba velük.

Fáber Lili nagyon szépen tudott kacagni, ezt a fiúk már az első találkozáskor megállapították. A második alkalommal meg azt, hogy a szépséges lány hiába tud szépen kacagni, nagyon fenn hordja az orrát.

– Mit csináltak itt, kölkök? – kérdezte most Gyurka bácsi, a postás, mert melléjük ért a biciklijével.

– Ásunk – mondta Dudi. – A bácsi Afrikából jött? – kérdezte aztán, mert a postásnak tiszta fekete volt az arca.

Gyurka bácsi ugyanis az előbb találkozott a Rigó utcában a kéményseprővel. Megálltak egy kicsit beszélgetni, aztán, amikor már mindent megbeszéltek, kezét fogtak. Gyurka bácsinak nagyon viszketett az orra, de a beszélgetés alatt nem akarta megvakarni. Ám ahogy felszállt a biciklijére, azonnal megvakarta. És nem is csak az orrát, hanem az egész arcát megvakarta. Mindenütt, hogy itt is, ott is biztosan meginduljon a vérkeringés.

Ilyen alapos ember volt Gyurka bácsi, a postás.

De ettől az alaposságtól mindenütt jó kormos lett az arca.

– Mért jöttem volna Afrikából? – kérdezett vissza tehát Gyurka bácsi, mert nem tudta mire vélni a dolgot. – Nem Afrikából jöttem, hanem a postáról. Afrika nagyon messze van – tette hozzá, és közben rá is mutatott a táskájára, ami tele volt levéllel meg képeslappal.

– Meddig kell ásni, hogy elérjük Afrikát? – kérdezte Szálka.

– Hát, nagyon sokáig – mondta Gyurka bácsi.

– Már eddig is nagyon sokáig ástunk – nézett Dudi a postásra, aztán Szálkára, aztán meg a gödörre.

– Akkor most már inkább csináljatok valami mást – ült fel Gyurka bácsi a biciklijére, és elkeresztelt a helyszínről.

Az utcaseprő úr

Dudi és Szálka leültek a gödör szélére. Hallgattak egy percre, aztán Dudi azt mondta:
– Én inkább nem árok tovább.

Szálka még gondolkodott magában a válaszon, amikor meghallották az utcaseprő hangját.

– Mennyi avar van itt az avarban, Istenem! – sóhajtozott az utcaseprő, közben csak söprögetett, söprögetett, és egyre közeledett feléjük.

– Jön az utcaseprő – mutatott ujjával Dudi az utcaseprő felé.

– Na és – mondta Szálka, de azért ő is odanézett.

Ugyanebben a pillanatban sóhajtozott az utcaseprő hetvenhetedszerre, hogy mennyi avar van itt az avarban, és amikor kimondta, nagy forgószél támadt. Felkapta a leveleket, az összesöpörteket is meg a nem összesöpörteket is, és szanaszét hordta őket.

– Szinte éreztem, hogy széthordja – mondta az utcaseprő, és maga elé nézett. Látszott, hogy szörnyen bosszús.

Aztán megállt, rátamaszkodott a seprőre, és az ég felé nézett. Megvárta, míg a forgószél eláll, utána nekilátott, hogy újra összesöpörje a leveleket. De ahogy lefelé nézett, észrevette a két ücsörgő fiút az árokparton.

– Hát ti meg mit csináltok ott? – kiáltott oda nekik. – Menjetez haza, mert eláztok! Mindjárt itt a vihar!

– Megyünk, megyünk, csak előbb lefényképezzük magunkat a gödörben – mondta Dudi.

– Az más, azt lehet – mondta az utcaseprő, és újra söprögetni kezdett.

– Beleállok a gödörbe – nézett Dudi Szálkára –, te meg fényképezzél le.

– Add ide! – nézett Szálka a gépre, és várta, hogy Dudi leakassza a nyakából.

Amikor ez megvolt, Dudi a gödörhöz ment, beleállt, kezébe vette az ásót, a feje fölé emelte, és várt.

Szálka belenézett a fényképezőgép keresőjébe, de abban a pillanatban, hogy meglátta benne Dudit, elkapta az arcától.

– Most meg mi van? – kérdezte Dudi, és hatalmasakat szuszogott, hogy hallatsszon, nagyon erőlködik már az ásó alatt.

– Nem jó így – mondta Szálka. – Én is rajta akarok lenni a képen!

Dudi csalódottan engedte le az ásót, Szálka meg kicsit megköszöri a torkát, aztán az utcaseprő felé fordult.

– Utcaseprő úr! – kiáltotta.

Az utcaseprő nem hallotta Szálkát, mert újra morgott magában a sok avar miatt.

Szálka kicsit közelebb ment, megint megköszöri a torkát, és azt mondta:

– Utcaseprő úr, kérem!

Az utcaseprő Szálka felé fordult.

– Mi a baj, gyermekem? Tán téged is zavar az avar? – kérdezte.

– Nem zavar, csak le kéne minket fényképezni – mondta Szálka.

– Az más, azt lehet – mondta az utcaseprő. – Na, álljatok csak be a gödörbe! – tette le a seprőt, és már nyúlt is a fényképezőgépetért.

Szálka Dudi mellé állt, megfogta ő is az ásót, aztán a fejük fölé emelték.

Az utcaseprő belenézett a fényképezőgép keresőjébe, és amikor lenyomta a gombot, akkorát dörgött és villámlott az ég, hogy mindhárman összerezzentek

– Na most már meg vagytok örökítve – mondta az utcaseprő. Visszaadta Szálkának a fényképezőt, és még hozzátette:

– De most már aztán futás haza!

Szálka Dudi nyakába akasztotta a gépet, aztán elindultak.

A komfortos ház

Éppen akkor kezdett szemerkélni az eső, amikor odaértek Dudi nagyanyjának hatalmas házához. Lívióla néni, merthogy így hívták Dudi nagyanyját, mindig kedvesen beszélt hozzájuk, a hatalmas házban pedig minden komfortos volt. És erre a komfortosságra Lívióla néni sose mulasztotta volna el felhívni a figyelmüket.

Ha például vajás kenyeret csinált a két fiúnak, kenyérszeletelő géppel vágta a kenyeret, és közben azt mondta:

– Látjátok, milyen komfortos ez a kenyérszeletelő gép?

És mosolyogva szeletelte a kenyeret a kenyérszeletelő géppel.

Ha meg turmixot csinált a két fiúnak, turmixkészítő géppel csinálta.

– Látjátok, milyen komfortos ez a turmixkészítő gép? – kérdezte Lívióla néni, és turmixolt.

A paradicsomot meg paradicsomvágóval vágta. Szép cikcakkosak voltak tőle a paradicsomszeletek.

– Látjátok, milyen komfortos ez a paradicsomvágó? – kérdezte olyankor Lívióla néni.

Főleg a konyhában voltak ilyen komfortos dolgok, de Dudinak volt egy külön szobája is, hogy ha Lívióla néninél van, neki is legyen mindene komfortos.

Dudi és Szálka most beköszönt a konyhába Lívióla nénihez.

– Látjátok, milyen komfortos ez a ház? – kérdezte Lívióla néni, de nem várt tőlük választ, ő maga felelt is a kérdésre: – Ha esik az eső, csak hazajöttök, és nem áztok meg.

Dudi és Szálka bement a komfortos szobába. Volt ott sok minden. Például egy komfortos színes tévé a mesefilmeknek, egy könyvespolc mesekönyvekkel és egy komfortos asztal színes nyomtatóval, hogy Dudi a legújabb fényképeit azonnal ki tudja nyomtatni. Aztán, ha nagyon jól sikerült a kép, felragassza a falra a többi közé.

A szoba négy falából három már tele volt nagyon jól sikerült fényképekkel. Az egyik falon olyanokkal, hogy Dudi a Hársfa utcában, Dudi a Hóvirág utcában, Dudi a Fürjes utcában, Dudi a Rigó utcában és hogy Dudi egy levegővel elfújja a születésnap tortagyertyát.

A másik falon meg ilyen fényképek voltak: Dudi a csúszdáról integet. Szálka a csúszdáról integet. Dudi és Szálka a csúszdáról integet. Dudi és Szálka diófára mászik. Dudi és Szálka a diófa tetején. Dudi és Szálka lefelé mászik a diófáról.

A harmadik falon pedig egy hosszabb sorozat volt az állatkerti látogatásról: Dudi és Lívióla néni az állatkert kapujában. Dudi és Lívióla néni belépőjegyet vesz. Dudi a jegesmedve udvara előtt. Dudi a legnagyobb elefánt udvara előtt. Dudi a tigrisketrec előtt. Dudi a párducketrec előtt. Dudi az oroszlánketrec előtt. Dudi rákiált egy cápára. Dudi rákiált egy krokodilusra. Dudi az állatkert piros padján elégedetten uzsonnázik egy komfortos papírzacskóból.

Tavai Áron és a szépséges vevő

Bentről, a komfortos szobából úgy látszott, elállt az eső. Szálka kinyitotta az ablakot, kitette a kezét, és megállapította, hogy tényleg elállt az eső.

– Mehetünk vissza a Bodza utcába – mondta Dudi, és a nyakába akasztotta a fényképezőgépét. – Majd meglátod – tette hozzá –, hogy az én fényképezőgéppel igenis nagyon jó fotókat lehet készíteni.

– Menjünk – mondta Szálka is.

Nagy eső volt, ezt rögtön megállapították, ahogy kiléptek a ház ajtaján. Kerülgetniük kellett a tőcsákat.

A Bodza utcába a Hóvirág utcán keresztül vezetett az út. A Hóvirág utcai vegyesbolt tulajdonosa, név szerint Tavai Áron, kint állt a bolt előtt, és kémlelte az eget, hogy vajon lesz-e még eső. Ugyanis esőben az emberek nem szeretnek a boltba menni. És ha az emberek nem mennek a boltba, Tavai Áron áruja megromlik. Lejár a szavatossági idejük, ki kell őket dobni. Olyankor nagy a veszteség. Ezért már azelőtt, hogy lejárna az áruk szavatossági ideje, Tavai Áron leértékeli őket, és úgy árulja. A vegyesbolt kirakatüvegére most is ki volt téve a tábla:

„Minden áru tavalyi áron!

Várja Önöket Tavai Áron.”

Ahogy a fiúk elhaladtak a bolt előtt, köszöntek:

– Jó napot, Tavai úr!

– Szervusztok, gyerekek – felelt Tavai úr, de közben a szemközti utcából közeledő alakot kémlelte a szemével.

A fiúk is arra fordították a fejüket.

A Rigó utcából Fáber Lili közeledett.

Fáber Lilit mindketten nagyon szép lánynak tartották, mert Fáber Lili tényleg nagyon szép lány volt. Szőke, hullámos hajú, a szeme pedig zöld.

Dudi és Szálka sokfelé jártak már, a Hársfa utcától kezdve a Hóvirág utcán keresztül egészen a Fűrjes, a Bodza meg a Rigó utcáig, ahol Fáber Lili is lakott, de még egy ilyen szép lányt soha sehol nem láttak.

Fáber Lili csak közeledett és közeledett a vegyesbolt felé, a fiúk pedig megálltak, hogy

jó tüzetesen megfigyeljék a szépséget. Mert Fáber Lilinek pont mellettük kellett elhaladnia, ha Tavai Áron boltjába akart menni. És Fáber Lili Tavai Áron boltjába akart menni, efelől nem volt kétsége sem Dudinak, sem Szálkának, sem pedig Tavai Áronnak. Ugyanis Fáber Lili körme tűzpirosra volt lakkozva, a nyakában tűzpiros selyemsálát viselt, az ajkán pedig tűzpiros rúzs éktelenkedett. A fiúknak sokkal jobban tetszett Fáber Lili mindenféle festék meg selyemsál nélkül, de a szépséges lányt ez nem érdekelte. Ha nem voltak otthon a szülei, kilakkozta a körmét, kirúzsozta a száját, felvett egy selyemsálát, és elindult Tavai Áron vegyesboltja felé. Büszkén ment, mint aki tudja magáról, hogy nagyon szép, a boltban pedig mindenféle piperecikket kipróbált. Nyíltak a púderesdobozok, kopogtak a körömlakkosüvegek és szuszogtak a különböző illatú dezodorok. Tavai úr ilyenkor aggódva figyelte az árukat, de szólani csak a legkritikább esetben szólt, ugyanis Fáber Lili határozott lány volt, tudta, hogy mit akar. Nekem bizonyíték kell, nem ígéret, mondta ilyenkor Fáber Lili, és megnyomott még néhány szuszogós dezodort, megszagolt még vagy négy parfümöt, kipróbált négy-öt körömlakkot, aztán valamit vásárolt is. Tavai úr pedig hallgatott, és visszaadta a visszajáró pénzt Fáber Lilinek.

Most a szépséges lány odaért a fiúk mellé.

– Szia, Lili! – mondta Dudi és Szálka szinte egyszerre.

De Lili csak felemelte a fejét, és úgy ment el mellettük, mintha észre se venné őket.

Tavai úrnak viszont nagyot köszönt.

– Jó napot, Tavai úr! Van új áru?

– Nincs – akarta mondani Tavai úr, de még életében nem jött ki hazugság a száján, ezért most is kénytelen volt azt mondani:

– Van.

Aztán félreállt az ajtóból, hogy utat engedjen a boltjába a szépséges vevőnek.

A békakirály

Miután Fáber Lili eltűnt a bolt bejárati ajtaja mögött, Dudi és Szálka elindult a Bodza utca felé.

Mindketten hallgattak.

Dudi arra gondolt, hogy ha nem lesz senki a Bodza utcában, aki lefényképezze őket a gödörben, akkor csak ő áll bele, és megkéri Szálkát, hogy csináljon róla egy fotót. Az utcás fényképek közé teszi majd a falra, és az lesz a címe, hogy Dudi a Bodza utcában.

Szálka meg éppen az ellenkezőjére gondolt. Hogy ő áll bele a gödörbe, és megkéri Dudit, hogy fényképezze le. Úgyse készült még róla utcás fotó, csak mindig Dudiról.

De mindez csak egy másodperce jutott a fiúk eszébe. Fáber Lili jobban foglalkoztatta őket. Azok a gondolatok kavargtak mindkettőjük fejében, amelyeket Lívióla néni mondott nekik Fáber Liliről azután, hogy készen lettek a nagyon ötletes tutajjal.

– Egy ilyen lányt nagyon nehéz meghódítani – mondta Lívióla néni. – Nehezebb, mint a tengereket vagy az óceánt.

Dudi és Szálka komolyan nézett Lívióla nénire. Várták, hátha mond még valami biztatót is. Lívióla néni ezt azonnal észrevette, így szólt hát:

– Az igaz, hogy egy ilyen lányt nagyon nehéz meghódítani, de nem lehetetlen.

Aztán elgondolkodott, és hozzátette:

– Azt nem tudom, hogy ti meghódítjátok-e majd Fáber Lilit, de azt tudom, hogy aki képes meghódítani a vizet, annak már csak a földet meg a levegőt kell meghódítania, és máris jöhet a tűz, vagyis Fáber Lili meghódítása.

Dudi és Szálka érdeklődve nézett Lívióla nénire.

– Szerencsére a nagyon ötletes tutajjal meghódítottátok a vizet. Most már csak a földet meg a levegőt kell meghódítanotok, aztán jöhet Fáber Lili is.

– Vagy a tűz – mondta Dudi.

– Hát ez úgy van – folytatta Lívióla néni –, hogy ha meghódítjátok Fáber Lilit, akkor meghódítottátok a tüzet is. Mert egy ilyen lány, mint a Fáber Lili, maga a tűz. És csak egy dologgal lehet meghódítani, az pedig a kitartó szerelem – mondta Lívióla néni, és kicsit elpirult.

Aztán meg olyan lett a tekintete, mint aki gondolatban a múltban jár.

Dudi szerint Lívióla néninek Lívióla bácsi jutott eszébe, Szálka szerint meg a szerelem.

– Lívióla néni! – mondta Szálka.

– Tessék! – mondta Lívióla néni.

– Lívióla néni is szerelemmel hódította meg Lívióla bácsi?

Lívióla néni erre még jobban elpirult, pontosan olyan lett az arca, mint a tűz.

– Hát igen – mondta kicsit szégyenlősen.

– Látod, ilyen a szerelem – nézett Szálka Dudira.

– Látom – felelte Dudi.

Most, hogy a fiúk mentek a Bodza utca felé, mindkettőjüknek eszébe jutott ez a beszélgetés. És Szálkának eszébe jutott az is, hogy szerencsére már nemcsak a vizet hódították meg. Az ásó segítségével néhány órával ezelőtt sikerült meghódítaniuk a földet is. Afrikát ugyan nem érték el, de a föld valamennyire mégiscsak engedelmeskedett nekik. De még ott a levegő, gondolta. Addig nem kezdetnek Fáber Lili meghódításához, míg meg nem hódították a levegőt. Ez bizony nagy fejtörést okozott Szálkának. Biztosan meg is fájdult volna a feje a nagy gondolkodásban, ha Dudi egy felkiáltással ki nem zökkenti a fejtörésből.

– Egy béka van a gödörben! – kiáltotta Dudi.

Közelebb mentek. A gödör tele volt esővízzel, a víz tetején a jobb- vagy ballábás strandpapucs talpa lebegett, azon meg egy béka ült. Egy hatalmas, sötétzöld béka. Egy békakirály.

– Fűj! – mondta Dudi. – Én akkor se csókolnám meg, ha azonnal királylánnyá változna.

– Nem is kell megcsókolni – felelte Szálka. – Ilyesmi csak a mesékben van.

– Brek-brek! – helyeselt a békakirály, azután pedig nagyokat szuszogott.

A komfortos gödör

– Légy szíves, szálljál le a papucsról! – kérelte a hatalmas békát Szálka, de a békakirály nem mozdult. Figyelte őket kerek szemével, és néha pislogott is.

– Na akkor majd én segítek – mondta Szálka, és lehajolt az ásóért. Kicsit sáros volt a nyele, mert nem szúrták bele a földbe, csak úgy otthagyták.

Szálka elővett a zsebéből két papír zsebkendőt, azokkal fogta meg a nyelet. Aztán, amilyen messziről csak tudott, az ásóval alányúlt a papucsnak, és kiemelte a gödörből a békával együtt.

De mielőtt letette volna a földre, a békakirály leugrott a papucs talpáról.

Szálka eldobta az ásót, és Dudi is megijedt, arrébb szaladtak néhány métert.

Aztán, amikor látták, hogy a béka békésen ül a földön, megint közelebb merészkedtek.

– Brek-brek – mondta megint a békakirály, és szép komótosan elbattyogott a helyszínről.

– Ezzel megvolnánk – nézett Dudi a békakirály után. – És most mi lesz? – kérdezte.

– Eltüntetjük a vizet is – mondta Szálka.

– Jó, de hogyan? – kérdezte Dudi.

Szálka eltette a zsebébe a papírozsebkendőket, aztán két kézzel megigazította a szemüvegét, és gondolkodni kezdett. De mivel semmi nem jutott eszébe, csak ide-oda járkált a járdán, és egyre erősebben gondolkodott.

Dudi sokáig követte Szálka mozgását a szemével, aztán azt mondta:

– Látod, Szálka, ha nem az árok alján ásunk, akkor legalább onnan nem folyt volna a víz a gödörbe.

Mert a vízelvezető árok tényleg üres volt, onnan is a gödörbe folyt a víz.

Szálka hümmögött valamit, aztán megint csak folytatta az ide-oda járkálást, és ha lehet, még erősebben gondolkodott. Dudi pedig újra követni kezdte a szemével barátja mozgását.

Szálka egyszer csak felkiáltott:

– Megvan, megvan!

Aztán azonnal elindult Lívióla néni háza felé.

Dudi ment utána.

Lívióla nénitől Szálka elkérte az egyik üres papírdobozt, amiben korábban a műanyag palackok voltak, aztán visszasiettek vele a gödörhöz. Szálka már útközben elmagyarázta, hogyan szabadulnak meg a sok víztől.

– Szépen belenyomjuk a gödörbe a dobozt, az kiszorítja a vizet az árokba, mi meg csak beleállunk a dobozba, és már csak meg kell valakit kérni, hogy fényképezzen minket le.

– Nagyszerű! – mondta Dudi.

De amikor visszaértek a gödörhöz, rájöttek, hogy a doboz egy kicsit kisebb, mint a gödör, így hiába nyomták bele, nem szorítaná ki az összes vizet.

– Egy nagyobb doboz kell – mondta Szálka.

– Egy kövérebb – mondta Dudi is.

De Lívióla néninél csak egyforma dobozok voltak, ezt tudták mind a ketten.

– Kérjünk Tavai Árontól – javasolta Dudi.

Aztán kicsit kihúzta magát, éppen úgy, ahogy korábban Szálkától látta, és ő is magyarázni kezdett:

– Az előbb Tavai úr azt mondta, hogy van új áruja. És az új áru mindig papírdobozokban érkezik. És amikor Tavai Áron kipakol belőlük, úgyse tud velük mit kezdeni.

– Ez igaz – bólogatott Szálka, és úgy tett, mint aki nagyon gondolkodik. Aztán megigazította a szemüvegét, gondolkodott még egy kicsit, és kijelentette, hogy vinni kell a dobozt is, hogy tudják, mekkorát hozzanak.

Óvatosan léptek be a boltba. Dudi meg is igazította a rövidnadrágját, Szálka meg a szemüvegét, hogy ha meglátja őket Fáber Lili, biztosan tetszenek neki.

De Fáber Lili már nem volt ott, csak Tavai Áron.

– Tavai úr! – mondta Szálka, és közelebb merészkedett.

A boltos a pult mögött olvasott egy tegnapi újságot. De az is lehet, hogy tavalyi újság volt.

– Tessék! – mondta, és kinézett az újság mögül.

– Van itt nekünk ez a dobozunk – emelte fel kicsit a papírdobozt Szálka.

– És? – kérdezte Tavai úr, aztán letette az újságot a pultra.

– És kellene egy nagyobb is – mondta Dudi. Aztán félénkebben hozzátette: – Ha Tavai úr tudna segíteni...

– Gyertek csak velem! – mondta Tavai úr, és bevezette őket a bolt raktárába.

Ennyi doboz láttán a fiúk arca azonnal felderült.

– Felőlem akár az összeset elvihetitek – mondta Tavai Áron. – Úgyis csak rakosgatom őket ide-oda.

– Mit lehetne ennyi dobozzal csinálni!? – tűnődött Szálka, és bement a dobozok közé.

Nagyon tetszett neki a sok doboz.

– El kellene vinnem az egészet az átvevőbe, ott még pénz is adnának érte – mondta Tavai Áron. – De sajnos nem mehetek el innen, mert nyitva kell tartanom a boltot. Bármikor jöhetnek a vevők. Az átvevő meg éppen addig van nyitva, mint én. Így aztán sose tudom elvinni neki a dobozokat. Micsoda pech – sajnálkozott magán Tavai úr.

– Nem baj, majd mi elvisszük! – ajánlotta Dudi.

Szálka morcosan nézett rá.

– Akarom mondani... – kezdte újra Dudi, de Szálka közbevágott:

– Nekünk csak egyetlenegy doboz kell – mondta, és nyomban neki is állt, hogy összemérje a régi dobozt egy nagyobbbal.

– Ez jó lesz – közölte aztán.

Úgy látszott, az új papírdoboz pontosan akkora, mint a gödör.

Megköszönték a segítséget Tavai úrnak. Visszamentek a Bodza utcába, aztán együttes erővel belenyomták az új dobozt a gödörbe.

A terv bevált.

A doboz kiszorította az összes vizet az árokba.

De még jó, hogy visszavitték a kisebb dobozt is, mert az meg éppen belefért a nagyobbba, ami egy kicsit átázott a víztől.

A kisebb dobozba nyugodtan beleállhattak, az nem ázott át.

– Teljesen komfortos ez a doboz – mondta Dudi, ahogy beállt Szálka mellé ő is.

– Meg most már ez a gödör is teljesen komfortos – húzta ki magát büszkén Szálka.

A léggömbáros

Álltak csak a komfortos gödörben, és ez annyira tetszett nekik, hogy majdnem el is felejtették: le akarták magukat fényképeztetni.

– De ki csinál most rólunk fényképet? – kérdezte Dudi, mert neki jutott előbb eszébe. Szálka még gondolkodott a válaszon, amikor Dudi meglátta a léggömbárust a sarkon.

– Ott a léggömbáros! – kiáltott, és mutatta is az ujjával Szálkának, hogy hol.

*Jó reggelt és jó estét!
Vegye meg a léggömbjét!
Ha felszáll vele az étterbe,
nem lesz gondja több éttelre!*

*Jó reggelt és jó napot!
Vegyen tőlem egy jó nagyot!
Fogja meg a raffiát,
és vigye haza a luffját!*

Így kiáltozott magában a léggömbáros a Bodza utca sarkán. Ugyanis még csak ő állt ott, egyetlenegy vevője sem volt. Pedig hatalmas léggömböket árult, majdnem akkorákat, mint Dudi. És ráadásul a hatalmas léggömbök nagyon szépek voltak. Szép színesek. Pirosak, zöldek, kék, sárgák.

– Ha veszünk tőle egyet, biztosan lefényképez minket – mondta Szálka, és könyékig elmerült rövidnadrágja zsebében. Előhúzott egy parafa dugót, aztán visszatette. Előhúzott egy madzagot, aztán azt is visszatette. Előhúzott egy rozsdás szöveget, azt is visszatette. Előhúzta a két sáros papír zsebkendőt, aztán azokat is visszatette.

– Nincsen nálam pénz – mondta, és kimászott a papírdobozból.

Dudi megtapogatta a zsebeit.

– Nálam sincs – mondta, és ő is kimászott a papírdobozból.

Elindultak a léggömbáros felé, hogy megkérjék, mégiscsak fényképezze le őket.

– Ma még senki se vett tőlem egyetlenegy léggömböt se – panaszkodott a léggömbáros, alighogy odaértek.

Aztán lehajtotta a fejét, és azt mondta, az az igazság, hogy tegnap se vett tőle senki egyetlenegy léggömböt se.

Nagyon szomorú volt a léggömbáros, amikor ezt kimondta.

– A teljes igazság az – vett egy nagyobb levegőt, és ha lehet, még szomorúbb lett –, hogy még soha senki se vett tőlem egyetlenegy léggömböt se.

Nagyon-nagyon szomorú volt a léggömbáros. Majdnem elsírta magát, hogy így kimondta a teljes igazságot.

– Pedig olyan szépen kínálom – mondta aztán, és reménykedve nézett a fiúkra.

– Ugye, szépen kínálom? – kérdezte óvatosan, és most már bizakodva nézett a fiúkra.

– Igen – mondta Dudi és Szálka szinte egyszerre.

– Én írtam a verset is – dicsekedett a léggömbáros, és büszkén kihúzta magát – Ez a legszebb vers, amit valaha írtam – mondta. – Igaz – tette hozzá –, ez az egyetlenegy vers, amit valaha is írtam.

– Nem baj, nagyon szép – mondta Szálka.

– Tényleg? – kérdezte fellelkesülve a léggömbáros.

– Tényleg – mondta Szálka, és megigazította a szemüvegét. – Én értek a versekhez – folytatta –, magam is írtam már kettőt, de egyik se volt ilyen szép.

– Úgy van! – vágta rá hirtelen Dudi. Aztán köhintett. Egy kicsit zavarban volt, mert ő még soha nem írt verset.

– Csak az a baj – mondta Szálka –, hogy nekünk nincs egy fillértünk se. Pedig ha lenne, biztosan vennénk a léggömbáros úrtól egy léggömböt, ezt tessék elhinni.

– Hát ez nagyon szép cselekedet lenne – érzékenyült el a léggömbáros. – Tudjátok mit? – kérdezte aztán felélénkülve. – Adok nektek ajándékba egy léggömböt.

– Köszönjük szépen! – kiáltotta Dudi és Szálka egyszerre, és ugyanabban a pillanatban mind a ketten nyúltak is a léggömbért.

– Vagy nem is egyet – töprengett kicsit a léggömbáros, amikor látta, hogy a fiúk nem tudják eldönteni, kié legyen a léggömb. – Adok mindkettőtöknek.

Azzal átnyújtott még egy hatalmas léggömböt.

– Köszönjük, köszönjük! – szaladt Dudi és Szálka a léggömbökkel a gödörig.

Ott megálltak, és egymásra néztek.

– Nem kérdeztük meg – mondta Szálka.

– Mit? – kérdezte Dudi.

– Hát hogy lefényképezne-e minket – felelte Szálka.

– Ja, azt tényleg nem – mondta Dudi.

EDO POPOVIĆ

Koncert egy tequiláért és egy seduxenért

1.

BORIS ÁLMÁRÓL

ÉS ARRÓL, HOGYAN BUKOTT LE NATAŠA, MINT PROVOKÁTOR

Két nap volt. Az egyik éppen jött fel, a másik pedig épp lement. Valami sírdomb mellett ültünk, a sivatag közepén, és egyszerre néztük a hajnalt és az alkonyatot, azután a zeniten megjelent egy harmadik nap, amelyből a sír tetejére egy fényörvény ereszkedett le, olyan, mint azok forgók a tengerben. Felálltál, és elindultál az örvény felé. Utánad akartam menni, de mozdulni se bírtam, teljesen megbénultam. Beléptél a fényörvénybe, megfordultál, rám néztél és mondtál valamit, majd az örvény felkapott a magasba, és addig emelt, amíg el nem tűntél.

Nataša és Boris egy kőpadon ültek a slijemei* patak partján, amely alig vonszolta magát a zöld kövek között. Körülöttük a tavaszi erdő kesernyős illata és a felszálló madarak hangjai. Nataša kinyitott egy üveg szénsavmentes vizet és ivott egy kortyot, Boris pedig holland fekete dohányból tekert egy cigarettát, rágyújtott és köhögni kezdett. Boris előszeretettel hangoztatta, hogy személyes kudarcnak venné, ha nem tüdőrákban halna meg. Annyi időt és pénzt fektettem már ebbe, mondja mindig, mikor a dohányzás szóba kerül, annyi szenvedéllyel szívtam be mindegyik slukkot, hogy hatalmasat csalódnék, ha prosztata-tatarákban, szívrohamban vagy valami effélében halnék meg. Boris úgy tesz, mint aki nem törődik a halállal, mintha az csak még egy unalmas buli lenne, ahová muszáj elmenni. Nagy túró. Igazából Boris pánikszerűen fél a haláltól. De egyébként is, az összes végtől parázik, akkora a para, hogy egy filmet se nézett még végig, egy regényt se olvasott ki teljesen. Hogy végződik a Moby Dick, a Szélhámos, a Dorian Gray arcképe? Ítéletnapig lehetne sorolni a könyveket, amiket kiolvasatlanul tett vissza a polcra és befejezéseket talál ki nekik. Boris gyakran a saját életét is visszarakja a polcra és a befejezésen töpreng. Mesét sző, eredeti metaforákat helyez el, váratlan fordulatokat talál ki, de egy befejezés sem elég jó neki. Az összes valahogy túl radikális. Ezért abban reménykedik, hogy álmában fog meghalni. Vagy a kabaré-változatban, hogy nem éri meg a saját halálát. Addig is, Nataša türelmesen vár, hogy Boris abbahagyja a köhögést, majd megkérdi:

Mit akar jelenteni ez az álom?

Nem tudom.

És ezen a padon ültünk?

Igen. Biztos, hogy ez a pad volt, felismerném ezer pad közül is, csak akkor a sivatagban volt.

* Slijeme – népszerű kirándulóhely Zágráb mellett, a Medvednica hegylánca tetején

Azt mondtad, hogy a Szaharában voltunk.

Úgy tűnt.

Hosszú lenruha volt rajtam.

Igen, egy hosszú, fehér ruha.

Te meg katonanadrágban voltál, derékig meztelenül.

Nagyon melegem volt.

És mindenre emlékszel, csak arra nem, hogy mit mondtam neked a végén.

Így van. Hallottam a szavakat, amiket kimondtál, nem értettem őket, de nagyon igaznak és szörnyűnek tündek. Letérdeltem és az ujjammal a homokba írtam a szavaid, majd üvöltve felébredtem.

Úgy igazából?

Igen. Ezért is emlékszem az álmra, egyébként ez nekem nem nagyon megy.

És ezért jöttünk ide, mert azt várod, hogy eszedbe jutnak az álombéli szavaim?

Most már nem. Azt hiszem, nem tudnám elviselni a jelentésüket.

Nataša ránézett, azzal a különleges alkalmakra tartogatott tekintettel, mikor valami számára hihetetlen vagy eltűzött dolgot hall.

Az egészet csak kitaláltad, ugye?

Boris megrázta a fejét.

De tudod, mit mondtam neked a végén?

Nem. Mondom, hogy beleírtam a homokba és egyszer eszembe fog jutni, hogy mit mondtál, mikor eljön az ideje.

Nataša elmosolyodott és az ujjhegyével megérintette Boris ajkát.

Nataša nagyon szép. Nataša nagymamája szépségkirálynő volt, de lemondott a javára. Ezért Nataša amolyan régimódi szépség. Mintha egy nedves kalodiai csempéről sétált volna le. Azon kívűl, hogy szép, Nataša kattant. Olyan anyagból gyúrták, ami egyáltalán nem áll ellen a valóságnak. Annyi mindent szív magába, hogy ez bent teljesen összekeveredik, zavaros lesz és berobban, és Nataša lázasán hallucinálni kezd. Nem nagy ügy, mondhatják, mindenki bekattan néha, mindenkinek előjöhet néhanapján egy-két látomás, mégse csap nagy hűhót emiatt. Hát persze, de itt másról van szó – Nataša a valóságot hallucinálja. Ő a lázámaiban gyilkosokat lát, striciket, gyújtogatókat és hasonló alakokat, akik előtt mi szemet hunyhatunk, úgy téve, mintha nem lennének. De Nataša, ő egy leírhatatlanul üres térben lebeg, teljesen tehetetlenül, mert nincsen belső szem, amit behunyhatna, hogy ne lássa azt, amit mi képesek vagyunk nem látni.

Ne aggódj, semmiség az egész, vigasztalta Nataša Borist, akit ez kezdettől fogva nagyon felzaklatott. Túl sok valóságot habzszoltam fel, elmúlik, ha böffentek egyet.

De semmi se múlt el. Vagyis, csak az idő múlt, a gyilkosok meg tovább sertepertéltek Nataša orra előtt. Volt ő a pszichiátriai klinikán is, ő igen, de az volt csak az igazi cirksusz. Nataša esete megosztotta a szakembereket. Egyesek megállapították, hogy minden a legnagyobb rendben, mert hát istenem, miféle probléma az, mikor valaki a valóságot hallucinálja. Ha egyszarvúakat, griffeket, tündéreket látna, na az esetleg igen, de egy tömeggyil-

kost hallucinálni, aki, amíg mi itt tanácskozunk, elmegy a gyerekeiért az iskolába, hát, kedves kollegák, énszerintem ez nem hozzánk tartozik. Mások Nataša pártját fogták, védték a jogát arra, hogy annyira és úgy legyen kattant, ahogy neki tetszik. A páciens azt hallucinálhatja, ami csak eszébe jut, ez alkotmánnyal garantált joga, a mi feladatunk nem ezt korlátozni, hanem ezen segíteni. Az esetben végül személyesen a klinika igazgatója is belekeveredett, akinek már bántotta a fülét a nagy ricsaj a háza táján.

Dehát az ördögbe is, kisasszony, a háborúnak rég vége, ezek az alakok börtönben vannak, nincs arra szükség, hogy itt hisztizzen, üvöltött Natašával.

Ó igen, és akkor kik ezek itt?, mutatott neki Natasa kapásból egy teljes kivégzőosztagra, amelyik civileket lőtt le.

A klinikaigazgatónak habzott a szája, de Nataša nem hagyta magát. Ha a hallucinációiról van szó, Nataša keményebb, mint a Meteor, Jeanne D'arc és egy hiperbolikus paraboloid együttvéve. Ám, mivel a klinikaigazgatók egyúttal megbízható hazafiak is, Natašának esélye sem volt. Elbocsátották, mint szimuláns és közönséges provokátor.

Mi van, miért nézel így?, kérdezte Nataša.

Nézlek, mondta Boris.

2.

A KAJMÁNES ÉS PUMÁS EMBEREKRŐL ÉS ARRÓL, HOGY MIT VISEL A SZÁZKILÓS A YUPPIE NADRÁGJA ALATT

Mialatt Nataša és Boris az álmokkal foglalkozott, egy kávézó teraszán a belvárosban két férfi ült és a járókelőket nézegette. Semmi olyan nem volt rajtuk, amiről a rájuk vetett egy pillantásnál tovább megjegyezhetnék őket. Az öltözkük nélkülözött minden egyéniséget. Az egyikén az a kajmános trikó volt, kék, klasszikus szabású farmer és valami olasz, no-name mokaszin, a másikon pedig bulldogos trikó, kék, klasszikus szabású farmer és valami olasz, no-name mokaszin. A frizurájuk, a bőrük, a foguk, a körmük, minden rajtuk a szánsalmas nemzeti átlagról tanúskodik, és ha nem hallanák, hogy miről beszélgetnek, joggal feltételezhetnék, hogy ezek különösebb tulajdonságoktól mentes emberek. A lefolytatott beszélgetés, azonban, azt sugallja, hogy ezek egyértelműen különös emberek. Újságírók. Tényfeltáró újságírók.

Ültök a barátokkal, capuccinót isztok, kellemesen eldumálgattok, és akkor átfut rajtatok a hideg. Összerázkódtok, libabőr, miért, tanakodtok. Talán influenza, valami új ázsiai vírus, ambrózia. Nem. Csak valamelyik közülük elment az asztalotok mellett. Mint fajtájuk díszpéldányai, a Kajmán és a Bulldog az égvilágon mindennel foglalkozik egy

keveset. Feldobják a kollegákat a zsaruknak, perselyeznek (az a duma, hogy adj fél millát és nem írom meg...), gyanús adatokkal kereskednek, röviden, arra törekednek, hogy minél jobban alkalmazkodjanak ezekhez a nehéz, igen-igen nehéz időkhöz. És itt vannak, ahogy napszemüveg mögé rejtve ülnek és lélegzik az aszfaltról felszálló apró por- és ólomszemcséket.

Kajmán: Ma reggel találkoztam az emberemmel a Hivatalból.

Buldog: Király.

Kajmán: Nem az.

Buldog: Nem király?

Kajmán: Nem. Azt mondja, hogy a főnöke csúnyán seggbe rúgta.

Buldog: Miért?

Kajmán: Mert őt is csúnyán seggbe rúgták.

Buldog: Még egy hierarchikus seggbe rugdosás.

Kajmán: Ja. Azt mondja, hogy a tetves antiterrorista blokk miatt dühösek.

Buldog: Aha, az, hogy mi meg a kétszázmillió amcsi?

Kajmán: Az. Azt mondja, hogy mi is amolyan fontos tényező vagyunk, de még egy szalmaszálát sem raktunk keresztbe.

Buldog: Elkúrt egy helyzet.

Kajmán: Az. Azt mondja, hogy kaptak egy hét előnyt, és ha azalatt nem találunk egy arabot vagy ilyesmit, fejek fognak hullani.

Buldog: Az utolsóktól az elsőig.

Kajmán: Hát nem éppen az elsőig. Úgy a középsőig, mondanám én.

Buldog: És mit akarnak csinálni?

Kajmán: Fogalmam sincs.

Buldog: Elkúrt egy helyzet.

Kajmán: Az.

Buldog: Valami bődületes faszszágot kell kitalálniuk.

Kajmán: Muszáj lesz. Van még nálunk némi arab a táborokban?

Buldog: Nem igazán. Már rég lelépett az összes fickó.

Kajmán: Faszt se ér.

Buldog: Valamit sürgősen ki kell találniuk.

Kajmán: Azt mondja, hogy a munkát a Kula kapta meg.

Buldog: A Kulturális Terrorizmus Osztálya?

Kajmán: Az.

Buldog: Mi közük van nekik ehhez?

Kajmán: Nem tudom.

Buldog: Még mindig az az örült tanár ott a főnök?

Kajmán: Fault? Igen, örültebb, mint valaha.

Buldog: És tulajdonképpen miféle tanár ő?

Kajmán: Irodalom.

Buldog: Azt a kurva, micsoda cirkusz.

Ugyanekkor, Fault az irodájában fél füllel a Százkilóst hallgatta, aki egy négyezer kunás*, még butikszagú Armani öltönyben feszített. Százkilós a titkosszolgálat koordinátora, de a zsaruknál senki sem tudja, hogy ez pontosan mit jelent, vagy, hogy mire van felhatalmazása. A Százkilós, valahányszor a miniszter megjelenik a televízióban, mindig ott virít a háttérben, és ez elég.

A helyzet, nem kell külön magyaráznom, komoly, mondta a Százkilós, Fault meg azon morfondírozott, hogy csak egy idióta képes öltönyt húzni ilyen forróságban.

Az arab terrorizmus lendületbe jött, folytatta a Százkilós, a mi államunk pedig tagja az antiterrorista szövetségnek. Mint ilyenek, be kell bizonyítanunk a szövetségeseinknek, hogy komolyan vesszük a problematikát, fel kell nekik mutatnunk valamit, érted?

Fault kifejezéstelenül bámult rá, és azon töprengett, hogy milyen gatyát hordhat a Százkilós a yuppie nadrágja alatt. Boxert? Ugyan! Tuti, hogy sima fehér gatyában nyomul, amit a dubravai** piacon vett, lehangelő, fakó, rég kinyúlt gatyában.

Úgy gondoljuk, hogy a te osztályod az ideális, mert itt ezek az értelmiségiek, ezt jobban tudod nálam, mindig okoskodnak, faszágokat beszélnek meg írnak, és akárkivel összeállnak. Az a duma a kulturális kapcsolatokról, kultúra határok nélkül, meg a hasonló baromságok, érted?

Faultnak szeme se rebbent.

Szóval mit gondolsz erről?, kérdezte a Százkilós türelmetlenül.

Fault levegőt vett.

Gondolok én mindenfélét, mondta. Azt gondolom, végre egy kis akció. Azt gondolom, hogy kikavarok egy történetet. Azt gondolom, hogy nyakon csípek valakit és rávarrom az arabokat. Azt gondolom, hogy „az értelmetlenség értelmében, mely az én értelmemben mutatkozik, értelmem annyira meggyengül, hogy érthető, ha szépséged ellen panaszsra fakadok.” ***.

A Százkilós Faultra bámult.

Cervantes, Don Quijote, mondta hidegen Fault és az ajtóhoz kísérte.

* 4000 kuna – kb. 150 000 forint

** Dubrava – Zágráb egyik keleti negyede

*** ford. Benyhe János

3.

A SZÁMÍTÓGÉPBŐL ELŐUGRÓ MISSIONÁRIUSOKRÓL ÉS AZ ÁLMOKNÁL IS VÉNEBB LÉNYEKRŐL

Az asztalon mortadellás-ementális szendvics és egy üveg harmatos Paulaner. Boris élvezkedik a horvát-olasz-svájci-német testvériség ízében (a barna kenyér képviseli fennenn Horvátországot) és nézegeti a kapott mailjeit. Az imént Nataša üzenetét (nem vagyok egyedül. megpróbálom őket álommal elriasztani. pusza. n.), amin elszomorodik. Egy ajánlatot gyors, jövedelmező keresettel (delete). Egy mailt valami emberi jogi szervezettől (drag&drop egyenesen a szemébe), amin úgy látatlanban is felhúzta magát.

Boris képtelen szabadulni az érzéstől, hogy az emberi ilyen&olyan szervezetek kizárólag azért léteznek, hogy:

- a) megetessék a számítógépét valami gaz vírussal vagy féreggel
- b) elrontsák a kedvét a világ válogatott disznóságait és igazságtalanságait az orra alá dörgölve.

Maga elé képzei a fickót, ahogy görnyed a számítógép előtt a SZÁNDÉKOSAN rendetlen szobájában, tele poszterrel (galamb, olajfa-ággal a csőrében, madárláb, PEACE, az a Cappás WHY? fotó és az efféle közhelyes baromságok) és elfutja a düh. Mi az ő problémája?, töpreng Boris. Boldogtalan gyerekkor? Erekcio? Nők? Minek levelezget itt akkor velem, narkózzon inkább. Tanuljon klarinétozni. Gyűjtsön szalvétákat, postai bélyegeket, akármit. De nem! Neki küldetése van. Ő egy kibaszott misszionárius. Mi a különbség, mészlik Boris, az afrikai és dél-amerikai misszionáriusok, akik vadásztak a bennszülöttekre és tömték a fejüket egy ember szenvedésével, és e között, amelyik a számítógépből ugrik elő és az egész emberiség szenvedését zúdítja a nyakamba? Azok régen rendesek voltak. Összevissza túlköltek a testvériségről, a szeretetről és békéről, de azzal tökéletesen tisztában voltak, hogy ez valamelyik elkövetkező életben valósítható meg. De ez itt? Ő hiszi, hogy ez lehetséges ebben az életben. Hogy itt&most lehetséges a rosszat és a szenvedést gyökerestől kiirtani. Hogyne, csak előtte ki kell robbantani egy iszonyat nagy balhét, amit csak a páfrányok élnek túl. Addig, Boris szerint, a szenvedés és a kétségbeesés egy számítógép-vírus sebességével fog terjedni, a béke-testvér banda pedig kavarja a majomszart és teletömi a gépét röpiratokkal, felhívásokkal, petíciókkal és hasonló értelmetlenségekkel. Boris ki nem állhatja őket. Rámenősek és unalmasak, mint a Jehova tanúi (csak belőlük több van). Ezen kívül, Boris komolyan kételkedik olyan emberek intelligenciájában, akik csodálkoznak azon, hogy a gonosztevők gonoszságokat tesznek.

Ezt elmondta egyszer Natašának, nem sokkal azután, hogy kilencvenegy őszén a sors légiriadó formájában bekergette az utcáról és összekötötte őket a Devetka* pultjánál, a

* Devetka – legendás kávézó, írók, színészek, kétes egzisztenciák találkahelye.

Frankopan utcában.

Nem, ezt én nem írom alá, mondta Boris, amikor Nataša elvonszolta egy standhoz a Cvjetni* téren, ahol valami háborúellenes petícióhoz gyűjtöttek támogatókat.

Miért?, lepődött meg Nataša.

Mert az aláírásom nem állítja meg a tankokat, mondta Boris.

És szerinted mi állítja meg őket?, Nataša hangja olyan volt, mint a csörgőkígyó dala.

Feltételezem, más tankok, vagy valami rakéta.

És te, természetesen, kilőnéd azt a rakétát, mondta Nataša ridegen.

Nem, de nem ítélem el azt, aki megteszi, mondta Boris.

Istenem, milyen szánalmas vagy, mondta Nataša.

Sebaj, mondta Boris. Legalább nem vagyok ostoba.

És én ostoba vagyok, mert undorodom a gyilkolástól?

Az vagy. Mert akkor ez azt jelenti, hogy ismersz egy olyan helyet a világon, ahol az emberek nem ölik halomra egymást, és soha nem is tették. Kérlek, fedd fel előttem ezt a titkos helyet, és én rögtön angyalá léptetlek elő.

Natasa megrázta a fejét.

Nincs ilyen hely, mondta. De ez engem nem akadályozhat meg, hogy lássam az erőszakot, hogy kimondjam, hogy taszít és le kell állítani.

Várj egy kicsit, én is látom mindazt, amit te, mondta Boris, ne gondoldd, hogy nem látom.

Ez nem elég, mondta Nataša, kell legyen ezzel kapcsolatban valami véleményed.

Van, mondta Boris. Méghozzá egyértelmű véleményem.

Na ne, mondta Nataša, és mi lenne az?

Az, hogy szarom le, mondta Boris.

A délelőtti séta Natašával és az éjjeli álmáról folytatott beszélgetés kellemes bevezetőnek tűnt Borisnak a délutáni íráshoz. A multi-kulturális/etnikai/nemzeti szendvics és a német sör még jobban fokozta a jókedvét, de azután lehúzta az OLVASATLAN mail, ami visszadobta Borist tizenegy évvel, az ALÁÍRATLAN petíció jelenetéhez. Hihetetlen, gondolta Boris, hogy még az olyan dolgok is el tudják baszni a napot, amiket nem tettünk meg. Az esemény emléke beárnyékolta Boris kedvét, de nem azért, mintha később egy kicsit is emésztette volna magát, hogy nem írta alá a petíciót. Dehogy. Boris azért emésztette magát, mert leesett neki, hogy Nataša hisztérikus tiltakozása a háború és az erőszak ellen nem egy elcseszett pacifista póz. Az erőszak előtt Nataša szája kicserepesedik a félelemtől, darabokra hullik, mint egy tükör. Nataša félelme százezer éves és ez ellen nem sokat lehet tenni. Próbálkozni lehet, százötven kunért hatvanpercnyi pszichoterápiás szeánsz hipnózissal, de ez annyit ér, mintha a Grand Canyont akarnánk spaklival legletelni. Boris meg előjött a szaromle véleménnyel. Hozzá kell tenni, hogy akkor még nem tudta, hogy nem képes látni mindazt, amit Nataša lát, de mindegy. Boris rosszkedvűen áthúzta a délutáni írást. Tekert egy cigarettát és újra elolvasta Nataša rövid üzenetét. Nem, nem fogod őket álommal elriasztani, gondolta. Ők vénebbek az álmoknál, erősebbek a hipnózisnál, a gyógyszereket meg szembe röhögik.

* Cvjetni tér – tér Zágráb belvárosában, tele virágáruval

4.

*A POKOLI SZÍNJÁTÉKRÓL ÉS
A BESÚGÓK ZSEBÉBEN KALLÓDÓ MORZSÁKRÓL*

Az alkony már leereszkedett a városra, mikor Fault a padlón heverő rumliból kiemelt egy vékony irattartót és az asztalra dobta. Egy dosszié? Hát nem éppen. Amiket Fault aznap délután átnézett nem rendőrségi dossziék voltak. Hard-core pornográfia ultra-elborultaknak, nos, ez volt.

Mi minden volt itt? Szodómia, pedofília, alkoholizmus, narkománia, prostitúció, homoszexualitás, gyilkossági&öngyilkossági kísérletek, családon belüli erőszak, együttműködés a Hivatallal, alvilági kapcsolatok... Hu-hú, Fault elszibbadt az elődei munkássága iránti őszinte csodálattól. Láta őket maga előtt, ahogy mormogva mások életének hulladékai között kotorásznak, kiválasztják a legrohadtabb darabokat és egyenként fagyasztótasakba raktározzák. Sajnálattal állapította meg, hogy egyes szerzőknél az írói hajlam irodalmi szempontból meggyőzőbb magánál a műnél, és ha csak a tapasztalataik töredékét fektetnék a szép-irodalomba, a csillagos ég se szabna határt. Aztán, merült fel a kérdés, hogyan tovább? Kinek ítéljük a pokoli színjáték főszerepét, melyet a Százkilós rendez? (Gondolt konkrétan valakire?, kérdezte tőle Fault. Mi a faszt hülyéskedsz?, mondta a Százkilós.) Fault hosszasan gondolkodott a választás megoldókulcsán, de egyiket se találta elég tisztességesnek. Aztán bevillant neki, hogy az igazi, az egyetlen tökéletes áldozat kiválasztása meghaladja az emberi képességeket. Miféle színjáték az, amelybe a kezét nem keverte bele a felséges, ragyogó és egyedülállóan érzéketlen Fortuna, gondolta Fault, miközben a neveket cetlikre másolta.

Szóval, hát így érzed te magad, mikor törbe család az embereket, ezt mormogta, mialatt kihúzott egy cetlit az asztalon fekvő kupacból. És még mielőtt kibontotta volna: Bocs, öreg, ez nem személyes.

Mikor pedig elolvasta, hogy mi áll a cetlin: Boris Elazar. Tökéletes. Rólad szinte semmit se tudok, de a vezetékneved kiválóan cseng. Nagy sztárt csinálók belőled.

Rágyújtott egy cigarettára, elbámulta a villódzó kocsisort, hallgatta egy ideig a türelmetlen dudák elhangolt zenéjét. Bőgő autócsorda ballag el melletted, mondta hangosan. Vagy autóbuszcsorda? Inkább autóbuszcsorda, mormogta, felidézve az egyetemista időket. Milyen régen volt, kezével, mint egy ablaktörlővel, elkente a régi képeket és az asztalon fekvő irattartónak szentelte figyelmét.

Noha Faultot a Kula főnöki székébe a szociáldemokrácia hulláma* sodorta, ő valójában a Baloldali Xenofób Rend tagja volt. Semmi idegen nem emberi számomra, de... ez volt az életelve. Ezalatt rejtőzött Fault képessége, hogy a személyest a hasznostól szigorúan elválassza, Fault teljes krédója tehát így hangzott: Semmi idegen nem emberi számomra, de

* A 2000 januárjában tartott országgyűlési választásokon a Horvát Szociáldemokrata Párt szerezte meg a győzelmet, leváltva ezzel a jobboldali Horvát Demokratikus Közösséget.

vissza tudom fogni magam. Egyes-egyedül volt az irodában, így hát... itt nem kellett magát visszafogni, igaz? Elazar nem véletlen választás volt. Fault csalt. Elazar cetlijét megjelölte, mert a zsidókat és a szerbeket (a fantáziája itt teljesen befuccsolt) a normálisnál sokkal kisebb mértékben tűrte. Tekintve, hogy a szerbek meglehetősen elkoptak a gyakori használatától, Fault egy zsidó mellett döntött. Egy zsidó, aki az arab terroristákkal bratyizik, mekkorát fog ez robbanni.

Jó, de kevés vagy kevés, de jó, mi sül ki ebből a kettőből?, töprengett Fault, miközben kinyitotta az irattartót.

Születés éve és helye, nemzetiség (Bocs, lestem, ha-ha!), író, állandó lakhelye, nőtlen, egyke, anyja háztartásbeli, apja építészmérnök, 1989-ben a szülők Izraelbe emigrálnak, tanulmányok (Fault elfütytyentette magát, mikor elolvasta, hogy Elazar romanisztikát, germanisztikát és skandinavisztikát tanult Zágrábban, Heidelbergben és Montpelliere-ben), nem volt párttag, Németországban és Franciaországban nem érintkezett a politikai emigrációval, kapcsolat egy algériai lánnyal, Nura Kaderrel Montpelliere-ben (Hát nem gyönyörű társaság, gondolta Fault, szívem szakad), Németországban szélsőbaloldali körökben mozog, 1987-től elsősorban Zágrábban tartózkodik, 1991-től párkapcsolat Nataša Wagnerral (Ohó, vissza a gyökerekhez), egyáltalán, az 1990 előtti időszakból csak egy-két cupák. A dosszié további része se tartogatott többet. Elazar általában meghúzta magát. Nagyon szűk körben mozgott. A szerelmi kalandokról szóló feljegyzések hiányából ítélve Elazar nem kandúrkodott jobbra-balra. Egy kérdőívben, arra a kérdésre, hogy zsidóként érez-e hátrányos megkülönböztetést Horvátországban, azt felelte, hogy leginkább elhanyagolva érzi magát, mert nyilvánvaló, hogy a zsidók már az áldozat szerepére sem alkalmasak. Elutasította a felkérést, hogy beszédet tartson a Jelačić téren rendezett nagy tüntetésen* (Nem ártod magad semmibe, mi?, csak azt akarod, hogy békén hagyjanak), egy élő televízió-műsorban, melynek a témája a háború és a kisebbségek volt, a hozzászólása egyetlen mondatra korlátozódott: Vásárolják meg a Tonnaszám ragadom vissza azt, amitől grammonként fosztotok meg című kiváló novelláskötetemet. Elazar nyilvános szerepléseiről egyéb feljegyzés nem készült.

Fault jókedve egy csapásra elpárolgott (Mi a fasz ez, minek foglalkoztak vele egyáltalán?). A dosszié maradék részében különböző feljegyzések voltak Elazar alkohol-problémáiról, egy sikertelen elvonókúráról, tipikus alkesz-balhékról és hasonló kallódó morzsákról a besúgók zsebében, plusz néhány telefonbeszélgetés jegyzőkönyve (Lószar, lószar, lószar, mindent nekem kell kitalálni!). Beleolvasott az S.M. emberjogi aktivistával folytatott beszélgetés jegyzőkönyvébe, mikor az egyik hetilapban Elazar Ramada hotel című regényét horvátellenes szemétnak nyilvánították.

* 1996-ban Zágráb főterén százezres tiltakozó megmozdulást tartottak a Radio 101 független rádióadó mellett, mikor nem hosszabították meg annak sugárzási engedélyét, a legjelentősebb demonstráció a Tudman-rezsim ellen.

S.M.: Szörnyű az önt ért támadás.

B.E.: Ugye?

S.M.: Azt a hetilapot a Pantovčakon* szerkesztik, nyilván tudja.

B.E.: Igazán kellemes hely.

S.M.: (nevet)

B.E.: Egyébként miért hívtál?

S.M.: Meg akartam kérdezni, hogy tehetünk-e valamit ezzel a támadással kapcsolatban, úgy értem, mi, civil szervezetek, valamiféle nyilatkozat vagy petíció meg ilyesmi?

B.E.: (hallatszik, ahogy iszik valamit)

S.M.: Tudja, önnek sok olvasója van közöttünk.

B.E.: Az igazat megvallva, sokat tehetnétek.

S.M.: Csak mondja.

B.E.: Szálljatok le rólam a faszba.

Ezért nyugodt szívvel megkaphatta volna Zvonimir király rendjelét lanttal, gondolta Fault, s ekkor bejelentkezett a gyomra. Elkezdett méltatlankodni, hogy mit gondol, milyen az, nem enni egész nap, így Fault, mivel tudta, hogy nincs értelme egy gyomorral vitatkozni, elrakta a fiókba az irattartót és frusztráltan vacsorázni indult. Frusztrált volt, mert Elazarról nem tudott többet, mint reggel. Frusztrált volt, mert a felesége elhagyta, frusztráltan Fault munkahelyétől, amit a választások után kapott. Frusztrálta a hírhedt hírszerzési osztály vezetése, mert a kultusztárcánál ígértek neki helyet, de valaki a választások utáni örültek-házában összekeverte a kádertotót, így hát most Fault ott van, ahol, frusztráltan és éhesen. Öt perccel később, mert a Fault kaliberű emberek az adófizetők pénzén vett (vagy rabolt) gyors szolgálati autót vezetnek és átmennek a piroson, Fault egy sütödénél az utrinai** piacon rablólóhúst rendelt.

5.

AZ ŐRÜLT ZSIDÓ VERSÉRŐL ÉS A RÓZSAFA SZÉKEN ÜLŐ GYILKOSRÓL

Amíg az utrinai sütödében Fault vacsorája a roston sercegett, Boris lakásán a Britanski téren megcsörrent a telefon. Ha már kérdezik, Nataša és Boris külön élnek, mert szeretik és tisztelik egymást, mert az idő nagy részében nincs szükségük egymásra, és mert megengedhetik maguknak. Pont. Telefon.

Igen?

Itt vannak, suttogta Nataša.

Tudom.

Megszimatoltam őket, amint hazaértem.

Jövök.

* Zágráb diplomata-negyede, ott van az államelnök rezidenciája is

** Utrina – Új-Zágráb egyik negyede

Nataša a Frank-házban* lakik, egy szép, régimódi csecsebecséssel teli lakásban, amit a nagyanyjától örökölt. Ugyanattól a szépségkirálynőtől, aki lemondott Nataša javára. Boris egy Bohte és Ehrmann szófán talált rá, Schiele festménye, *Az ölelés* alatt remegett, összekucorodva a félelemtől, mert Nataša még a legdrámaibb pillanatokban sem veszíti el a szépség és elegancia iránti érzékét. Meztelen volt, hosszú, sötét haja vízesésként hullt a vállára és eltakarta a mellét. Boris is levetkőzött, leült mellé és szorosan átölelte, szorosan, hogy az összes félelmet kiölje belőle. Csupasz bőr és egy szoros ölelés, nincs ennél jobb. Azután befúrta az arcát a lány hajába és eluttogta neki az *Aludj* című verset (Te aludj az én szemem nyitva marad az eső megtöltötte a korszót mi kiürítettük...). Ez Nataša legkedvesebb verse és, talán egy jó dzsointot kivéve, semmi sem nyugtatja meg annyira, mint az örült zsidó sorai.

Istenem, nagyon behúztak ma este, mondta Nataša, mikor egy kicsit összeszedte magát.

Minden rendben, mondta Boris, elmentek.

Nem mentek el, hát nem látod őket?, rázkódott össze, mert a félelem legyőzött és szétvert csapatai még mindig kóboroltak a testén.

Nem, nem látom őket.

Így hát Nataša megmutatta őket.

Legelőször a rézzel és ezüsttel díszített pálmafa és fügefa könyvesszekrényre mutatott az ujjával.

Ő tetemeket dobált a folyóba, suttogetta.

Az pedig, aki ott ül, az uja megállt az elefántcsonttal és cápabőrrel díszített rózsafa széken, a suttogetása meg még halkabb lett, ő lőtte le az embereket, akiknek felégették a házat.

Az pedig, Dior napszemüvegben és aranylánccal a nyakában, mutatott a Francis Jourdan stílusú gyapjuszőnyegre és ajkát egészen Boris füléhez illesztette, emlékszel, ő az, aki fejbe lőtte a kislányt.

Az ilyen pillanatokban Boris mindennél jobban szeretett volna Nataša szemével látni, most is igyekezett látni azt, amit Nataša, de nem látott semmit, kivéve, természetesen, a könyvesszekrényt, a széket és a gyapjuszőnyeget. Egyébként, ritka az, ha két ember ugyanúgy látja ugyanazt a dolgot. Ott, ahol valaki egy halom döglött halat lát a standon, másvalaki a fodrozódó tengert látja a holdfényben csillogni, és a halászhálók fehér és piros fényeit. Vitatkoznak még a legegyszerűbb apróságon is. A gyilkosok azonban ilyenek vagy olyanok, végtére is csak gyilkosok, erről nincs vita és az ilyen dolgokkal az ember nem lehet elég óvatos.

Ne félj, mondta Boris, a Nataša szeme előtt kitárult hasadékbba meredve, ezek csak kísértetek.

Nem, nem kísértetek, mondta Nataša, A kísértetek nem járkálnak Dior szemüveggel az orrukon és aranylánccal a nyakukban.

* 1913-ban reneszánsz stílusában épült ház Zágráb belvárosában

6.

ARRÓL, HOGYAN VÁLTJA KI BORIS A MAGA ÜDVCÉDULÁJÁT ÉS A
TÉVÉTOLVAJOKRÓL

Valahogy nem nagyon bírom ezeket az embereket, mondja Nik.

Miféle embereket, Nik?, kérdi Boris.

Ezeket itt, mondja Nik. Nézz rájuk, milyen önteltek, senki se köhögne ki egy kunát a skandiért.

De hát én se veszek tőled soha skandit.

Az igaz. De te legalább köszönsz, meghívsz egy piára.

Talán így váltom ki a magam üdvécéduláját.

Nem tudom. Valamelyik nap elmentem pisálni a pizzériába, jövök vissza, valaki meg lenyúlta az összes skandimat.

Ebben a városban már mindenféle alak mászkál.

A cigányok, tuti, hogy ők nyúlták le.

Ez nem szép tőled, Nik, hogy rögtön a cigányokat gyanúsítod.

Letöröm a kezét annak a cigánylánynak.

Nem tudom, mit mondjak neked, de az ő helyében én vigyáznék magamra.

Az öregemnek is letöröm a kezét, folyton lenyúlja a pénzem és leissza magát.

Ma nagyon felspanolt vagy, Nik.

Tegnap itt járt a Nyúl.

A Nyúl?

A Húsvéti Nyúl, az, aki drótol a zsaruknak, ismered.

Nem ismerem.

Hogy-hogy nem ismered, mindenki ismeri.

Én nem ismerem.

Ő se vett skandit. Csak rólad kérdezett.

Rólam?

Igen. Az érdekelte, hogy miről beszélgetünk, meg ilyesmi.

És mit mondtál neki?

Azt mondtam, hogy letöröm a kezét.

Az renben van.

Nem jó az, ha a Nyúl kérdezősködik.

Elmúltak azok az idők, Nik.

Én azt nem tudom. Csak azt tudom, hogy nem jó, ha a Nyúl kérdezősködik.

Hány ember fordította el legalább egyszer a fejét Niktől? Ő az, aki a Cvjetni téren régi keresztretjvényeket árul, és ezt mondogatja: Hé, öreg, vegyél skandit. Minden reggel kiül a Cvjetnire, szétteríti az újságokat a Preradović*-szobor talpazatára és rákezd, nem túl

* A horvát reformkor (illír-mozgalom) jelentős költője.

hangosan: Hé, öreg. Nik nem rámenős, mint a többi utcai árus. Nem ugrál az emberek nyakába, nem rángatja a ruhájukat, nem állja el az utat, nem mászik az arcukba, nem fröcsögi őket össze a nyálával, nem is könyörög nekik, hogy vásároljanak tőle. Nik nem az a fajta. Ő nem koldus. Nem is hazudik. Ő nem mondja, hogy az áruja új. Azt se mondja, hogy az újságai olcsóbbak, mint a trafikban, pedig azok. Hé, öreg, ez a kánikula, milyen jól jönne egy sör, mondja Nik.

Nikkel van egy kis gond, ritkán vesznek tőle keresztretjvényt. Talán azért, mert Nik nem találta fel magát túl jól a háborúban, így az emberek úgy tesznek, mintha nem vennék őt észre. Mi több, elfordítják a fejüket tőle, mert ki akarna bármit is egy olyantól, aki ahelyett, hogy autókat vagy gyerekruhákat forgalmazna, régi keresztretjvényeket árul. Nik legelőször Vukovárnál nem találta fel túl jól magát, majd Okučaniban, azután Petrinjánál és végül, miért ne mondjuk el ezt is, Boszniában, de ez inkább úgy nem hivatalosan volt, mert horvát katona, hivatalosan, nem járt Boszniában. Az, hogy Nik nem találta fel túl jól magát a háborúban, magától értetődően bizonyítja veleszületett lomhaságát és gyenge helyzetkihasználását. Mert, nézzék csak meg, hány ember találta fel magát jól a háborúban. Van valaki, aki kiválóan feltalálta magát. Kinyírt öt, ötszáz vagy ötezer ártatlant, és most magáról a tisztelet jeléül egyes szám harmadik személyben beszél. Többszörösen hasadt személyiség. Van néhány autója és lakása a városban (mindegyik személyiségének egy) és egy dubrovnik villája, ahol kollektíven pihenni ki áldozatai sikolyait. Nataša mindig rosszul lesz, amikor őt hallucinálja. Egyszer a Bajnokok Ligája elődöntőjében bukkant fel, mikor az FC Bayer nagy helyzetet kavart ki a Manchester kapuja előtt. Nataša nem vágja a focit, feküdt a szófán és újságot olvasott, de amikor Boris felugrott és üvöltött Aztakopaszparasztanyádat!, Nataša felemelte a tekintetét és elszörnyedt.

Ó. Istenem, ott van!
Hol, hol?!
Ott, tévét lop.

Boris nem látott senkit, de ez, már értik, semmit se jelent. Ezen kívül, az ilyen fickók mindenféle trükköt ismernek és minden ravaszságukat bevetik, hogy az orruk előtt vigyék el a tévét. Egész birodalmak és államok alapulnak lopott tévéken. Ez is lopott tévéken gazdagodott meg, de senki azok közül, akiktől lopta, nem látta, hogyan csinálja.

Hagyd most a tévét, az a fő, hogy nem lő ránk, mondta Boris úgy téve mintha látná, csak hogy minél előbb folytathassa a meccsnézést.

De nála egyáltalán nincs fegyver, mondta Nataša.

Boris elszégyellte magát, hogy Nataša hazugságon kapta.

Nem fordíthatjuk el örökké a fejünket, nem tehetünk úgy örökké, mintha nem látnánk, mondta Nataša, elszomorodva Boris felkészületlenségén, hogy lássa azt, ami olyan szembetűnő.

Azután elszápadt és lerogyott a szőfára. Boris vitt neki cukrozott vizet, de ne ámítsuk magunkat. Nincs az a cukrozott víz, ami eltörölhetne öt vagy ötszáz vagy ötezer legyilkoltat. A valóság nagyon erős hallucinogén és ha egyszer beüt, egy életen át hat.

7.

A FEHÉRBOROS NYELVHALRÓL

Nataša épp most kelt fel. Mezítláb, bugyiban és egy trikóban, hivalkodó reklámmal az elején (egy üveg Corona, csilipaprika, sombrero, egy focilabda, VIVA FUTBOL), kávét töltött egy kis termoszból. Boris felrakta a konyhapultra a teli reklámszatyrokat és belecsípett Nataša fenekébe.

Miért nem vittél vászonszatyrot?, kérdezte Nataša. Az a műanyag előbb-utóbb elborít minket.

És te miért alszol az én kedvenc trikómban?, mondta Boris. Egyébként mikor nyúltad le tőlem?

Nem nyúltam le, valamelyik nap itt hagytad.

Mindegy, nem muszáj rögtön benne aludni. Nem azért utazott ide Mexikóból, csak hogy te összegyűrd az ágyban.

Inkább Kínából utazott ide.

Kínából, Koreából, Törökországból, nem ez a fontos. Elég hosszú utat tett meg, hogy legalább egy kis tiszteletet tanúsítsanak iránta.

Ha az nem tisztelet, mondta Nataša, hogy megosztom vele a legmeghittebb teremtet és pillanataimat, akkor én igazán nem tudom, mi lenne a tisztelet.

Feladom, mondta Boris.

Mit eszünk ma? kérdezte Nataša.

Mit szólni széles házi metélthez zsenge, hüvelyes babos, sonkás és kapros mártással olívaolajon?

Szuper, mondta Nataša, és utána?

Nos, úgy gondoltam, hogy a kisasszonynak az éjjeli invázió után kiválóan esne egy kis fehérboros nyelvhal, és köretnek, ha szabad ajánlanom, vajás főtt krumpli, petrezselyemmel.

Mire vársz?, mondta Nataša.

Boris felkötötte a kötényt, kivett egy pohárkát a mélyhűtőből, tequilát töltött, lehúzta, újratöltött, azt is lehúzta.

Soha, de soha nem szabad főzni éhgyomorral, mondta Boris és leküldött még egyet.

Soha nem láttam még senkit fagyasztott pohárból inni, mondta Nataša.

Unalmas vagy, mindig ezt mondod.

És te meg mindig azt mondod, mélyült el Nataša hangja, hogy így ittuk azt a rengeteg vodkát Németországban.

Ma reggel Nikkel kávéztam, mondta Boris, miközben a zacskóból kirázta a zöldséget.

Igen? És mit mesél Nik?

Azt meséli, hogy letöri annak a cigánylánynak a kezét, aki a Cvjetnin kéreget.
Komolyan? Miért?

Tegnap ellopták a keresztrejtvényeit, és azt hiszi, hogy az ő keze van a dologban.

Keresztrejtvényt loptak?! Nahát. Bassza meg, manapság mindent lopnak. Valamelyik nap Zarában egy tolószéket loptak el a templom elől.

És még azt meséli Nik, hogy valami téglárólam kérdezősködött.

Hülyéskedsz.

Nem. Szerinted felvagdossam a hüvelyová babovát?

Hüvelyová babovát?

Talán így mondják. Kongresszová teremová, pászportová kontrolová, hüvelyová babová... Felvagdossam?

Mehet. És miért kérdezősködne egy téglárólad?

Fogalmam sincs. Lehet, hogy bebaszott és valami összekeveredett a fejében.

Elfeledkezett szegény a rendszerváltásról.

Na igen.

Vagy Nik részeg volt és valamit félreértett?

Az is lehet. Milyen fehér borod van?

Azt hiszem, van egy kis muskotály. Jöhet?

Gondolom. A könyv szerint az alaphoz valami száraz fehér bor kell.

A muskotály száraz bor?

Szarom le, az a fontos, hogy fehér.

8.

ARRÓL, HOGY BORIST MIKÉNT HÍVOGATJA ÉJJEL CHE GUEVARA ÉS JÉZUS, ÉS A GONDOLATOLVASÓ POLOSKÁKRÓL

Boris utál halat pucolni. Húsvéti Nyúl utál Fault irodájában ülni. És mégis, Boris a bört kapirgálja, a faroktól a fej irányában, Húsvéti Nyúl pedig Fault irodájában ül, arccal Fault felé fordulva, aki rettenetes hangulatban van. Egyértelművé vált számára (csak ezt még nem volt hajlandó beismerni), hogy a Kula archívumában előbb bukkan Krleža pornográf trilógiájának kéziratára, mint az arab terrorizmus legapróbb nyomára. Egyértelmű volt már aznap, mikor a Százkilóst az ajtóhoz kísérte, hogy ez egy teljesen idióta ötlet. Miért nem mondta akkor ezt meg a Százkilósnak? Miért nem ismeri ezt be saját maga előtt? Miért adtak neki egy olyan ügyet, ami nincs? Mi rejtőzik a nem létező ügy háttérében? Fault kérdések egész óceánján hanyódik egy törekeny mentőcsónakban, pisszenni sem merte. Fault nem hülye. Tartja a száját, mert a Hivatal még a Shrek forgatókönyvét is releváns hírszerzési adatnak tartja, és mert az irodája tömve van pokoli gondolatolvasó poloskákkal. Hányódik tehát és kandikál a csónak pereme felett, nem fedez-e fel a horizonton egy előléptetést, kitüntetést, új lakáskiutalást. De Fault semmi effélét nem lát. Csak Elazart látja. Fault egyre biztosabb, hogy Elazar csak azért tűnt fel, hogy az életét megkeserítse. Azt, hogy Elazar feltűnése az ő apró csúsztatásának köszönhető, teljesen lényegtelen részletnek tartotta. Semmi se fontos, itt mi ketten vagyunk, az idő múlik, nincs visszaút. Elazar, csak egy maradhat, ilyen

zavaros gondolatok keringtek Fault orbitáján, amíg a Húsvéti Nyúl a széken feszengett és várta, hogy Fault megszólaljon.

Ne idegeskedj már itt nekem!, üvöltötte végül Fault. Mi a fenét idegeskedsz, idegeskedtél volna azelőtt, hogy idemerészkedtél üres kézzel.

Én... elmondtam mindent, amit megtudtam, mondta a Húsvéti Nyúl halk, rekedt hangon.

Ó igazán?, forgatta a szemét Fault. És mit tudott meg ez a zseni? Lássuk csak. Megtudta, hogy Elazar teliholdkor bekattan.

Húsvéti Nyúl bizonytalanul megvonta a vállát.

Vagy ez, ragadta meg Fault a jegyzetömböt. Ha beiszik, Elazar azt terjeszti, hogy éjjel Che Guevara, Jézus, Bukowski hívogatja... és hasonló baromságok. Mondd meg nekem, mit csináljak én ezzel, mi?

Húsvéti Nyúl bámulta a cipője orrát és próbálta magát egy teraszra képzelni, ahol egy korsó sörre vár. De a sör nem jött. A sör helyett Fault hangja jött meg.

Tegnapelőtt meg, mint mondd, a trafikos néninek, aki azon siránkozott, hogy az izraeliek lövik azt a templomot Betlehemben, Elazar azt mondta, hogy mit csodálkozik, mikor közismert, hogy a zsidóknak a holokauszt egy korlátlan hitelkártya, amivel bármit megtehetnek. Nahát, ezek a te információid.

Nem tehetek én arról, hogy ő mit beszél, mondta a Húsvéti Nyúl.

Nem tehetsz!, dülledt ki Fault szeme. És ki tehet? Én?

Nem, mondta a Húsvéti Nyúl.

Nem hobbiból szálltam én Elazarra, hogy diliházba zárassam vagy ilyesmi. Elmúltak azok az idők, felállt és az ablakhoz ment, a Húsvéti Nyúl meg azon töprengett, pontosan milyen időkre is gondol.

Szóval, mitévők legyünk?, kérdezte Fault.

Adjon nekem még pár napot, mondta a Húsvéti Nyúl.

Megmondom, mitévők legyünk, mondta Fault. Ma péntek van. Egy egész hétvége áll előtted. Hétfőn újra találkozunk, délidőben. Láttad azt a filmet?

Melyik filmet?

Délidőben.

Igen, jó régen, mondta a Húsvéti Nyúl.

Kitűnő, mondta Fault. És mi volt a Crickets eredeti felállása?

Húsvéti Nyúl a legnagyobb értetlenséggel nézett rá.

Tudod legalább a dobos nevét?...Nem...Basszus?...Azt se...Hogy hívták Caligula lovát?

Ez meg hogy jön ide?, kérdezte Húsvéti Nyúl a lehető legcsendesebb belső hangján.

Gondolkozz ezen a hétvégén, mondta Fault. Hétfő. Dél.

9.

*A KOKTÉLRŐL A JÁRDÁN ÉS A VÍRUSRÓL, AMI DIPLOMÁCIAI
VÉDETTSÉGGEL RENDELKEZŐ ARCOKRA VADÁSZIK*

Boris nem iszik alkoholt. Boris vedeli az alkoholt. Élvezettel vedel, undorral és félelemmel tele, és mert képtelen elviselni magát és elviselni másokat, és hogy a rettegést eljessze, és hogy visszacsalogassa... Rengeteg oka van, de Boris leggyakrabban azért vedel, hogy kiszabadítsa a Másikat, azt, aki az idő túlnyomó részében fogságban van ott belül, és aki ha elborul az agya, ráveti magát a bordák rácsozatára, rázza és őrjöng, hogy mindenből elege van, engedjék ki. És ilyenkor Boris megindul. Tudja, hogy ha fel akarja szabadítani a Másikat, végeznie kell magával. És mindig meg is teszi. Szombaton a griči ágyú döngésére* indult. Leült a KIC** teraszára és Stella Artois-t rendelt, azt a sört, amit a leginkább gyűlölt. Ez rossz jel volt. A belvárosi utcák ilyentájt tele vannak gyönyörű nőkkel. Szombaton nem voltak sehol. Ez volt a másik rossz jel. Boris öt körül végzett magával. És ahol ő végzett, ott folytatta az eszelős és idegbeteg Másik. Boris nem akart tudni arról, mit csinál a Másik. Nem is lenne képes rá, az igazat megvallva. Boris ismereteiben a Másikról sok fekete lyuk van, és a fekete lyukakban mérgezett titkok rejtőznek. A szombati fekete lyukban rejtőzött a Másik és a Húsvéti Nyúl spannolása a Sedmica pultjánál, és egy verekedés a pincérekkel, akik nem hoztak neki még egy tequilát. Néhány gyors ütés az arcba és a Másik már egy járdán táltalt véres-nyálás koktélt szürcsölt. A Húsvéti Nyúl nem avatkozott a verekedésbe, csak összeszedte a járdáról, és Boris lakásába vitte.

Amíg Boris a KIC teraszán melegített, száz méterrel arrébb, a Kajmán és Miro Dragoner, a Libertas főszerkesztője és bunkósbotja a Čarli előtt itta a rituális kávét és ásványvizet. Rövid, zaklatott mondatokat váltottak, üdvözölték a betérőket és járóelőket, hallgatóztak, miről beszélnek a szomszédos asztaloknál. Áldott zágrábi szombat, mikor az emberek a belváros utcáin és teraszain egymás mellett békésen elcsámcognak, de ha kialudna a nap, abban a pillanatban egymásra rontanának, és véresre vernék egymást.

Kajmán: Mikor kapjuk az árut?... Tiszteletem, hogy van? (integet és egy feketébe öltözött fickóra mosolyog)

Dragoner: Úgy látom, a jobboldal még tavasszal is a feketét favorizálja. Átöltöznek ezek egyáltalán? Az árú pedig kedden érkezik.

Kajmán: Kedden?... Szia, helló, hívj fel holnap, okcsi?

Dragoner: Honnan ismered ezt a túrós punát?

Kajmán: Egy csajsi a minisztériumból.

Dragoner: Mióta kefélsz takarítónőket?

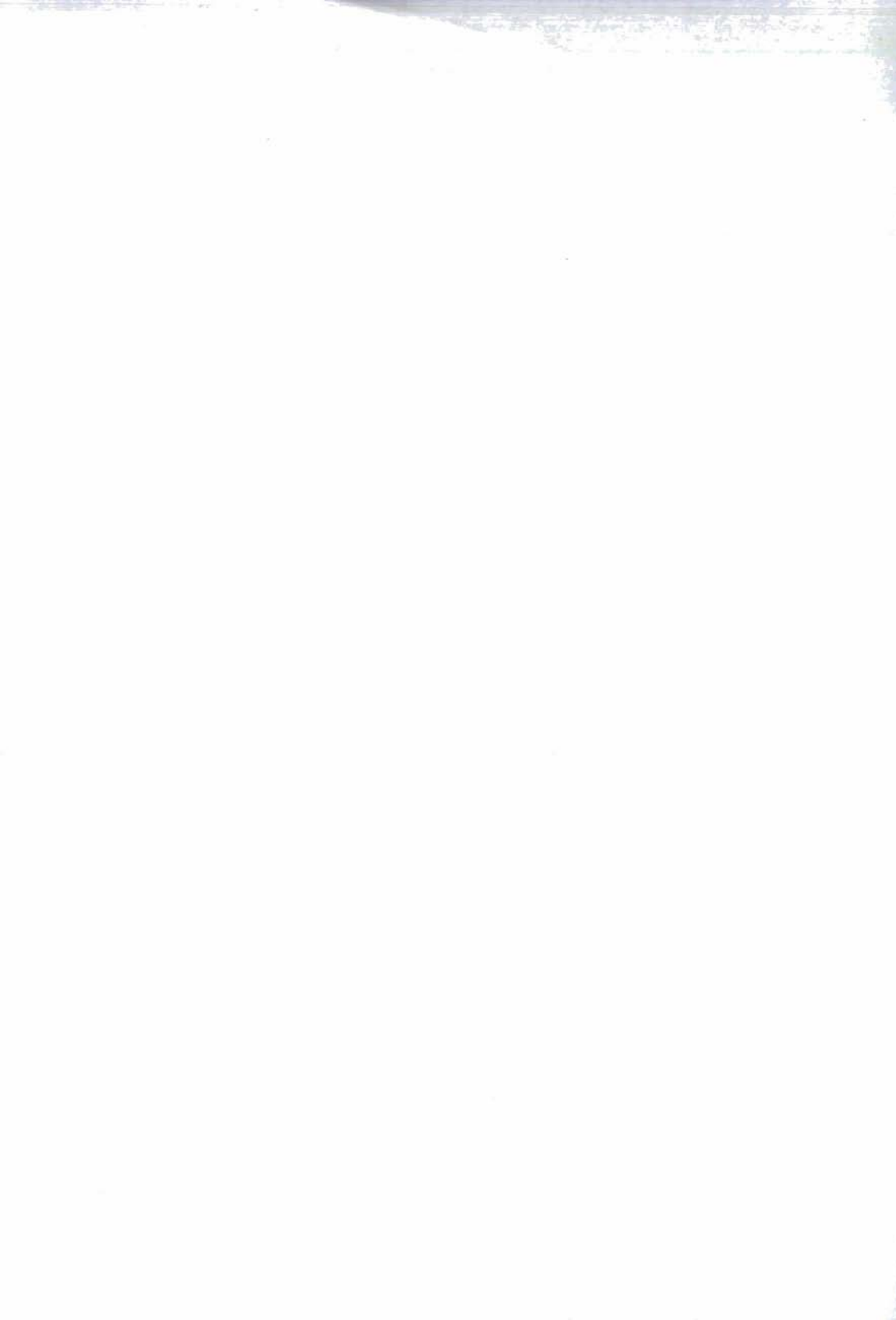
Kajmán: Nem takarítónő, titkárnő. Ha csak kedden kapjuk, akkor nem lesz időm megcsinálni ebbe a számba.

* A zágrábi Felső város kilátótornyán, a sikló felett elhelyezett kis ágyú, amely minden nap lövéssel jelzi a delet.

** Művész-mozi a belvárosban.

Dragoner: Hogy-hogy nem lesz, van két nap főrod.

Kajmán: Szerinted lesz időm?... (felveszi a telefont) Tessék... A Čarlinál... Jó, várlak.

Dragoner: Hogy a faszba ne lenne időd rá! A komplett anyagot megkapod, csak egy kicsit le kell rövidítened és kipofozgatnod. Tudod, hogy a zsaruk analfabéták...Egy pillanat (felveszi a telefont)... Igen... Nem... A városban vagyok... Ó, helló... Nem, nem neked köszöntem...Jó...Oké...Szeva.

Kajmán: Fault csak nem analfabéta?

Dragoner: A kurva anyját ennek a mobilnak is... Tessék...Ne most, tárgyaláson vagyok...Igen, fontos tárgyaláson...Szervusz. Kicsoda nem analfabéta?

Kajmán: Fault. Azt mondtad, az ő osztálya intézi az ügyet... Ó, helló, nagyszerű volt a múltkori műsor.

Dragoner: Lófaszt se ér, se ő, se a műsora. Ahogy meghallom a hangját, egyből felkúrom az agyam. Mintha valaki visszakergette volna a farkát a veséjéig. Az ilyeneknek törvénnyel kéne megtiltani, hogy a televízió épületét egy kilométeres körön belül megközelítsék. És nem azt mondtam, hogy Fault osztálya intézi az ügyet, hanem, hogy VALÓSZÍNŰLEG Fault osztálya vezeti a nyomozást.

Kajmán: Mindegy. És szerinted arabokról van szó?

Dragoner: Egy cseppet se aggódj. Világraszóló exkluzív anyagunk lesz.

Amikor a griči ágyú eldörögte a delet, Fault biztonságos helyen volt, lőtávolságon kívül. Egy kávázó teraszán ült az utrinai piacon és egykedvűen személt két ténfergő, egyenruhás balféket, akik egy kicsit a dílerekkal, majd a cigarettaárusokkal csevegtek. Ez a piramis alja, gondolta Fault, a csúcsa pedig a védelmi és a belügyminisztérium kabinetje. Meg az igazságügy, igen. Kis halak a kis halakkal, a nagyok a nagyokkal, mindenki megkapja a maga szeletét a tortából és mindenki elégedett. Elmélázott egy pillanatra, hogy milyen kínos az, ha este kiég a biztosíték, és nincs tartalék. Honnan lehetne keríteni? Ha drog nélkül maradsz, az hipp-hopp megvan, minden házban ott a díler, csak be kell csengetni. Ekkor Fault visszatért a komoly gondolatokhoz, a helyzetéhez, ami álló éjjel kínozza. A jelentés kínozza, amit keddig meg kell írni. Szóval, kávét iszik hideg tejjel, és a következő jeleneten képezeleg: a miniszter hetykén bevonul a parlamenti tanácssterembe, ahol a nemzetbiztonsági bizottság tagjai már elfoglalták a helyüket. Leül az asztalfőre, előhúzza a táskájából egy dossziét, tele Fault ujjlenyomataival, köhög egyet és rákezdi:

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim, újra bebizonyosodott az, amit sokan kétségbe vonnak, és amit mi már régóta vallunk, nevezetesen, hogy Horvátország a demokratikus világ fontos, megkerülhetetlen része.

Szarkasztikus nevetgélés és egyet nem értő hangok moraja. Egy rendőr, a szája meg tele demokráciával, ugyan már, kérem.

Ezúttal, sajnos, ereszti el a miniszter a füle mellett a nevetgélést és a morajt, a nemzetközi terrorizmusról van szó, ami többé nem csak egy hír a televízióból vagy az újságból, hanem, Hölgyeim és Uraim, a terrorizmus már a mi kapunkat is teljes erővel döngeti.

A bizottsági tagok gyors, zavart pillantásokat váltanak.

Mi több, Hölgyeim és Uraim, a terrorizmus többé nem csak egy bizonytalan fenyegetés, hanem neve is van: Boris Elazar.

A tanácssteremben síri csend lett. Hallatszott Osama bin Laden szívdobogása valamelyik barlang mélyén, magasan az afganisztáni hegyekben. Természetesen egyik bizottsági fickónak se volt fogalma arról, hogy kicsoda Boris Elazar, mégis beparáztak. Ebben a helyiségben Elazar neve úgy hangzott, mint egy elszabadult vírus, ami most csak diplomáciai védelemmel rendelkező arcokra vadászik. Szóval, síri csend. Végül az emberi zsenialitás egyik ellenzéki képviselője összeszedte magát és megkérdezte:

Elnézést, ki ez a Boris Elazar?

Nos, a probléma az, hogy most még mi sem tudjuk biztosan, kicsoda ő valójában. Írónak tünteti fel magát, de feltételezzük, hogy ez csak egy paraván, ami mögött valami sokkal veszélyesebb áll.

És miért nem tartóztatják le egyszerűen, és el van intézve?

Miért nem, miért nem? Nem olyan egyszerű ez, mint amikor önök voltak hatalmon. Egyelőre nem tudunk mit a nyakába varrni, de a Hírszerzési Hivatal által gyűjtött információknak köszönhetően okunk van feltételezni, hogy Elazar egy időzített bomba, ami bármikor robbanhat.

Fogalma sincs, hogy kicsoda, de azt állítja, hogy veszélyes, nem különös ez egy kicsit?

Nem szeretnék a részletekről beszámolni, nehogy veszélyeztessen a nyomozást, de elmondhatom önöknek, hogy a szakértőink a munka oroszlátnrésznél már túl vannak. Nézzék, ők elolvasták Elazar legújabb regényét. Nem akarom húzni az időt, egy kódregényről van szó. Az embereinknek sikerült dekódolni a regény egy részét, és alapos a gyanúnk, ismétlem, alapos a gyanúnk, hogy itt arab terrorista szervezetek Európába telepített ágainak tevékenységét segítő eligazításokról beszélhetünk, itt tartott egy drámai szünetet és a szemüvege felett a bizottsági tagokra nézett.

A termet újra szétvetette a csend.

Hölgyeim és Uraim, fejezte be elégedetten a szemüvege feletti látvánnyal a miniszter, teljes diszkréciót és feltétlen támogatást várunk el önöktől, mert a legközelebbi jövőben országunk területén is számíthatunk támadásra, mindannyian célpontok vagyunk, mi, a horvát életszemlélet, a demokrácia.

Ugyan már, vetette el Fault a fejében lepörgetett filmet. Ilyet senki nem nyom le a torkukon. Tegyük hozzá, az öreg elélvén a boldogságtól, ha valami balfasz beleállna a Zagrepčankába vagy a Cibona-toronyba*, hogy sertepertélne a kamerák előtt, de hát, bassza meg, a történetből hiányzik a főgonosz. Mire jó akkor az egész cirkusz?, tanakodott Fault, mert nemcsak a griči ágyú hatósugarán volt túl, hanem most már a pokoli poloskák hatósugarán túl is, így hát szabadon engedhetett mindenféle gondolatot és kérdést. Fault leginkább ezen a kérdésen vakarózott: Miért adták nekem a munkát? Gyerünk már, koncentrálj, a te fejed forog kockán. Tehát, variáció egy: valaki odafent totál bekattant az igyekezettől, hogy az amcsiknak benyaljon, és azt akarják, hogy hipp-hopp szüljek nekik

* Zágráb két legmagasabb épülete.

egy kibaszott arab terroristát. Hm, nem lehetetlen, voltak itt már betegebb dolgok is. Variáció kettő: meg akarnak tőlem szabadulni, és rám sózták ezt a disznóságot. Túl komplikált. Akkor rúgnak ki, amikor csak akarnak. Variáció három: fel akarják osztatni a Kulát és be akarnak húzni a csöbe. Hülyeség. Az osztályt már tisztességesen felmorzsolták, leszűkült rám, egy titkárnőre, aki folyamatosan gyesen van és három részegesre, akik be se jönnek dolgozni, és csak másodpercek kérdése, mikor csapnak le minket. Variáció négy: ki akarnak valakit készíteni. Könnyen lehet. De akkor miért nem kacsintottak arra, akit tükön kéne ragadnom? Megkérdeztem a Százkilóstól világosan és érthetően. Variáció öt: A Százkilós unatkozik és engem talált meg a faszágaival. Ostobaság, de nem elvetendő. Variáció hat: nincs hatodik variáció. Ha mindent egybevéve osztunk-szorunk, a jó hír az, hogy hamar vége lesz. A rossz hír, hogy rossz vége lesz. A legrosszabb hír pedig, ha nem csal az orrom, hogy én is ráfázhatok. Na, hát erre nem tenném a fejem.

10.

CHARLES BUKOWSKI TÖRÖLKÖZŐJÉRŐL

Boris két kézzel a mosdó szélét szorította, néha böfögött és bámult a tükörbe. És mit látott Boris a tükörben? Alvadt vért az orrlyukában, egy lila daganatot a szeme alatt, a dagadt szemhéját és a vörössesárga, zavaros szemét. Jó reggelt, Horvátország! Remegett, a szíve örülten kalapált bamm, bamm, bamm!, valaki a fejében sikoltozott és az agyhártyáját verte az öklével, minden, tehát, úgy volt, ahogy kell és illik. Leült hát a kagylóra, megfeszítette magát, nyögdecselt és megpróbálta a múlt éjszaka ripityára tört darabjait összeilleszteni. Lássuk csak. KIC. Ott még minden rendben volt. Egyszer csak befutott Zlatko Romac, egy író, kinek a látványa is úgy marta Boris szemét, mint a brikket füstje, és beszélgetést próbált kezdeményezni a horvát és szerb irodalmi díjakról, de eltakarodott, mikor ezt hallotta: A kurva életbe, Romac, olyan komor vagy, mint a Kába-kő. Mikor kezdesz már el egyszer a muffokról vagy a fociról dumálni? Azután a Kutjevo, amit most már valahogy máshogy hívnak, de azt Boris képtelen megjegyezni. Ott szerencséje volt – literes korsók, és sehol egy ismerős. Azután kezdődnek a nehézségek. Látja a kiadóját egy ködfolton keresztül (Hol botlottam bele?), sok fickóval együtt (Kik voltak vele?), ráncolja a szemöldökét, miközben Borisszal beszél (Miket hordtam neki össze? Hogy tehetségtelen, hogy két példányt se tudna eladni a Bibliából, ha véletlenül megkapná a kiadói jogokat, ezeket mondtam volna?). És mi volt azután? Merre jártam? Ki mosott így be? Mikor és hogy értem haza? Most Borison volt a sor, hogy az elcseszett kérdések óceánján hányódjon. De ma reggel neki semmilyen óceánon nem volt kedve hányódni, az ihlete is elszállt, így felállt a kagylóról és elindult főzni egy nescafét. Hogy is van az a másnaposság elleni recept? Üres kávé, bele egy kis citromlevet és két kupica tequilát. Ijesztő.

Nataša a padlón üldögélve találta, ott tekergett, motyogott és jajongott.

Hé, mondta Nataša.

Hé, mondta Boris és felállt.

Mit énekeltél?, kérdezte.

Valamit.

Szörnyű hangod van.

És hol van az megírva, hogy csak azok énekelnek szépen, akiknek szép hangjuk van?

Sehol. De az sincs sehol se megírva, hogy nem szabad azt mondanom, hogy szörnyű hangod van. Jézusom, mondta, mikor észrevette a monoklit Boris szeme alatt, mi történt?

Piáltam egy kicsit, mondta, megérintve a véraláfutást az ujjhegyével.

És akkor növesztettél egy ilyen?

Boris nem válaszolt.

Megint szabadjára engedted a Másikat, mi?, hunyorgott az egyik szemével.

Boris bólintott.

És mint mindig, fogalmad sincs miket csináltál, honnét az a pukli, black-out, semmi.

Így van.

Nataša elmerengett a messzeségbe Boris feje felett.

Milyen az, nem emlékezni semmire?, kérdezte.

Hát, körülbelül olyan, mint megtörölni az arcod egy törölközővel, amibe Bukowski nemrég a farkát és a seggét törölte, na ilyen, mondta Boris.

Szörnyű, mondta Nataša.

Igen, szörnyű, mondta Boris. És te, mit csináltál tegnap?

Semmi különösét. Voltam a szülőknél ebédelni, este videóztam, meg ilyenek.

Mit néztél meg?

Oh, tudod jól.

Nataša újra és újra az *Alice a városban* nézte, és képes lenne élete végéig mást se csinálni, mint ezt a filmet nézni. Megszállottja annak a jelenetnek, mikor Philip Winter azt magyarázza a New York-i barátnőjének, hogy mennyire kifáradt, és hogy az utazás borzasztó volt.

Attól a pillanattól, hogy elhagyod New Yorkot, többé semmi se változik, minden ugyanúgy néz ki, többé semmit se tudsz felidézni, még a változást se vagy képes érzékelni, mondja Philip. Elidegenedtem magamtól. Belegondolok, hogy ez így fog menni örökre. Néha este még biztos voltam, hogy másnap visszatérek. De mégis tovább vezettem és hallgattam azt a kérkedő rádiót, este meg, a motelban, ugyanolyanban, mint az összes, azt az embertelen tévét néztem. Elveszett a kedvem a nézéstől és a hallgatástól.

De az már régóta elveszett, mondja neki a lány. Nem kellett volna körbeutaznod Amerikát. Az embernek elveszik a kedve a hallgatástól és a nézéstől, ha elveszik az önérzékelése. Az pedig neked régóta elveszett. Ezért van szükséged állandóan bizonyítékokra, hogy még valóban létezel. Úgy vigyázol a történeteidre és élményeidre, mint a hímes tojásra; mintha te lennél az egyetlen, aki átélt valamit. Ezért fényképezel állandóan. Akkor van bizonyítékod, hogy láttál valamit. Ezért is jöttél, hogy valaki téged hallgasson, meg a történeteidet, amiket tulajdonképpen magadnak mesélsz.

11.

A VICSORGÓ FOGAKRÓL ÉS A NÉPI BÖLCSESSÉGEKRŐL

Szóval azt mondd, hogy Elazar részeg volt, mint a disznó?, szkennelt végig Fault nyers tekintete a Húsvéti Nyúlra.

Az volt, mesélt mindenféléről, mondta a Húsvéti Nyúl, megremegve az idegességtől.

Nem tetszett neki Fault tekintete, feszült volt, megszólalt benne az összes riasztó. Formában voltam szombaton, gondolta, elcsíptem Elazart, betintázva és csivitelős kedvében, rávezettem, hogy az arabokról beszéljen, elmentem vele a Sedmicába, amíg nem tamburázta rajta egy sort, azután szépen hazavitettem, ágyba dugtam, körbeszimatoztam a lakásán, időben megérkeztem, délidőben, ahogy mondta, de ő mégis ferde szemmel néz rám.

Mire vársz, látod, hogy mindjárt szétvet a kíváncsiság, mondta Fault.

A Húsvéti Nyúl megköszöri a torkát.

Azzal kezdte, hogy szerinte az amerikaiak és az amerikai életmód elviselhetetlen.

Érdekes. Tovább.

Azt mondta, hogy csodálja az arabokat, és, hogy a New Yorkot és a Pentagont ért merénylet után áttért az iszlámra, és hogy sajnálja, hogy nem ő vezette az egyik gépet.

Na, képzelem, mondta Fault.

De azt mondta, hogy bepótolja és megtámadja a zágrábi amerikai nagykövetséget, amikor megnyitják.

Komolyan! És hogy akarja végrehajtani?

Még bizonytalan, de az a legvalószínűbb, hogy repülővel. Közel van a reptér, nem lesz bonyolult, ezt mondta.

Fault elfütytyentette magát.

Azután arról beszélt, hogy csodálja az iszlám kultúrát és civilizációt, hogy ez a jövő civilizációja, és, hogy nagy kár, hogy valami, elővett a zsebéből egy papírcetlit, leírtam a neveket, itt vannak, ni, hogy ez a Dzsármus és Véjtsz nem muzulmánok. Felsorolt még pár nevet, de nem értettem jól.

Ajjaj. Tovább.

Azt mondta még, hogy gyűlöli a franciákat, mert megöltek valami Nurát és azelőtt meg sok algériait.

A zsidókról mondott valamit?

Keveset. Azt mondta, hogy azok Amerika veszett kutyái, és hogy szégyelli, hogy valamikor zsidó volt.

És ez minden?

Beszélt ő még össze-vissza, de nem értettem, tudja, nagyon részeg volt.

Azt nem mondta véletlenül, hogy hogyan hívták Caligula lovát?

Azt nem, mondta a Húsvéti Nyúl óvatosan.

Szóval, nem, mondta Fault. És te hiszel abban, hogy a részeg ember igazat mond, ugye?

Mindenki hisz abban, mondta a Húsvéti Nyúl.

Szóval mindenki hisz abban, mondta Fault gyilkos hangsúllyal, a Húsvéti Nyúl pedig

érezte, ahogy az ujjhegyei eljegesednek. Elmondjam, hogy én mit gondolok a népi bölcseségekről?

A Húsvéti Nyúl szíve háromszázhatvannal vert, az adrenalinszintje úgy megugrott, hogy egy kilométeres körben Fault irodája körül az összes kutya felborzolta a szőrét és morogni kezdett, támadásra készen.

Na hát, huzozok én a komplett népi bölcseletre, mondta Fault.

Belenézett Húsvéti Nyúl szemébe és folytatta:

A lófaszt vész kard által, aki kardod ragad, a lófaszt érik a hazugot hamarabb utol, mint a sánta kutyát, a lófaszt mond igazat a részeg ember, oké?

Oké, mondta a Húsvéti Nyúl.

Mindez az ostoba, tanulatlan csöcselék zagyválása. A valódi igazság az, hogy ritkán ölik meg a háború kirobbantóit, hogy a hazugság nagyon is kifizetődik, és hogy az alkeszok leginkább faszágokat beszélnek, és nem egyebet, így van?

A Húsvéti Nyúl belegyezően bólintott.

Naná, hogy így van. A hablatyoló alkeszoknál csak azok ostobábbak, akik azt hiszik, hogy arról, amiről akkor hablatyolnak, józanon évek óta kökeményen gondolkoztak. Te tuti, hogy elhiszed azt, mikor a kémfilmekben a jó fiúknak pálinkát fecskendeznek a vénájukba, hogy megoldódjon a nyelvük, ugye?

A kutyák egy kilométeres körben Fault irodája körül dühödten szaggatták láncukat és vicsorgatták a fogukat.

Ezért a szeméért, amit hoztál, ha egy kicsit is tisztelném magam, golyót eresztenék a szemed közé, folytatta Folo. De mivel én tulajdonképpen egy totál idióta vagyok, aki rád és a hozzád hasonlókra fecsérli az idejét, csak udvariasan ajtót mutatok. Szóval, húzz el a faszba!

A Húsvéti Nyúl transzba esve felállt a székből és az ajtó felé indult.

Incitatus, mondta Fault a háta mögött.

Mi?! gyökerezett a földbe Húsvéti Nyúl lába.

Incitatus. Így hívták Caligula lovát.

12.

ARRÓL, HOGY MIT MONDOTT NATAŠA BORIS ÁLMÁBAN

Kedd van, és Boris még mindig poszt-alkoholos stresszben és életfogytiglani másnaposságban szenved, és dohánytól karcos hangon ezeket mondja Natašának:

Néha azt kívánom

hogy a fény töletek felém hosszán, hosszán utazzon

mint a messi csillagok fénye

és hogy most olyanok lássalak titeket, amilyenek valaha voltatok.

Mikor a szívetek még gyémántként ragyogták be szívemet

mikor a bőrötök és ajkatok érintésére még éterként párologtam el

mikor a szemetek még a dalmáciai bozóttüzek erejével lángolt

mikor még termékenyebbek voltatok a rajnai borvidéknél is.

Így

nézem, ahogy vénültök

az ifjúkorhoz méltatlanul.

Valaha tüzesen a feminizmust, a forradalmat, a szerelem szabadságát hirdettétek

ma a Hágaí Bíróságról, a privatizációról és a nyugdíjalap lépcsőiről fecsegték.

Mindennel tisztában vagytok és tudtok szinte mindent.

Tudjátok két hétre előre, mit esztek majd

melyik hotelben szálltok meg a nyáron

és melyik temetőben, ha eljön az ideje.

Tudjátok, mit ebédelnek a szomszédok

és ki kívül és miért Hollywoodban.

Éjszaka a férjeknek hátat fordítotok:

„Az istenért, ma ne, Húsvét van, Nagy Boldogasszony, Kis-Göncöl, Államiság ünnepe...”

Mindig találtok kifogást

a naptáratokban bőjtös az összes nap.

Nem nevettek gyakran

és ha nevettek is

úgy hangzik, mint a csontok csörgése egy amazóniai sámán zsákjában.

A bőrötök rég kihunytt vulkán lábaja

ajkatok halálos penge

szemetek elhagyott fészkek, ahol emlékek rohadnak

A szívetek, a szívetek fagyott hamu és prozac egyvelege.

Mondom, ezért kívánom, bárcsak sosem találkoztunk volna

hogy a fény töletek felém

és tőlem felétek

utazzon hosszan, hosszan, mint a messzi csillagok fénye

és hogy most olyannak lássuk viszont egymást

amilyenek valaha voltunk.

Brrr, ijesztő, mondja Nataša.

Kedd van, és Boris gombóccá gyúri a papírt és a tetőablak felé dobja.

Ez most egy kerülőút, amivel azt akarod mondani, hogy már nem szeretsz?, kérdezi Nataša és kacsint egyet.

Kedd van, és az esőfelhők összezsúfolódtak a tetőablakban, Boris pedig odanyújtja Natašának a kezét, és magához vonja a tengerszínű, gyűrött lepedővel borított kanapéra.

Eszembe jutott, mit mondtál nekem az álmomban, mondja.

Igen. Hogy sikerült?, fészkelődött Nataša a kanapén, Borisnak háttal.

Egyszerűen. Csak a fejed fölé képzeltem egy szövegbuborékot a képregényekből, amíg az örvény a magasba emelt.

És mi volt beleírva?

Semmi félelmetes, mint ahogy az elején tűnt. Ennyi: Ez az álom vége.

És ezért írtad a verset?

Nem. Hallottam ma reggel egy urdu dalt, és úgy tűnt, hogy hasonlóról szól, és akkor megírtam.

Szombaton voltam a szülőknél ebédelni, mondta Nataša.

Tudom, mondtad.

Nataša úszkált egy kicsit a tengerben, táncolt a hullámokon, és akkor megcsípte egy rája.

Mi van?, kérdezte Boris.

Apa azt mondja, hogy elküld egy klinikára Németországban, mondta.

A klinika szó ádámcsutkán vágta Borist.

Azt mondja, az egy előkelő magánklinika az Alpokban, mondta Nataša és Boris felé fordult.

Boris feje felett üres buborék lebegett. Nataša elmosolyodott és átölelte Borist.

Ne aggódj, nem maradok sokáig, kenterbe verem azokat is.

A buborékban Boris feje felett megjelent egy szöveg: Mikor indulsz?

Pénteken.

Boris felkelt a kanapéról, körbejárta a szobát és tanácsért könyörgött a könyvektől a polcon, az aprópénzes üvegtéglától, a cédéktől, hamutartótól, filctollaktól... Ugyanebben a pillanatban a Húsvéti Nyúl egy pincértől azt kérdezte, hogy tudja-e esetleg, mi volt a Crickets eredeti felállása. Nik pedig átkozta az esőfellegeket és egy régi katonaságba tömködte a keresztretjvényeket. Fault pedig egy dossziét adott át a Százkilósnak és azt kérdezte: Mennyit kapok én? A Százkilós megemelte a szemöldökét: Hogy jöttél rá? Fault pedig válaszolt: a Kajmán. Erre a Százkilós: Ezret. Fault pedig válaszolt: Kettőt. Erre a Százkilós: Rendben. A Kajmán pedig a belvárosban sétált a titkárnővel a minisztériumból, és tette neki a szépet. Dragoner pedig a Mateo étterem parkolójában állt és idegesen az óráját nézegette.

13.

AZ ÉLŐ KAGYLÓKRÓL ÉS DRAGONER PUDLIJÁRÓL

Dragoner most már nem nézegeti az óráját, hanem a Százkilóssal ül az étterem egy szeparéjában, ahonnan a Mirogojra* látnak, és ahol az imént megkötött üzletet ünneplik. A parkolóban egyidejűleg két dolog történt: egy dosszié, benne Fault jelentésének másolatával, beugrott Dragoner táskájába, miközben egy sima fehér boríték elegánsan a Százkilós csencselt yuppie zakójának belső zsebébe csusszant be. És most élő kagylókat szűrcsölnék, és pezsgővel öblögetnek.

Nem is rossz ez, mondja a Százkilós, kövér ujjaiával az osztrigás tálban turkálva. Ti, újságírók, aztán nagyon tudtok élni.

Te meg, állítólag, ki se látszol a melóból, mondta Dragoner, csak úgy, hogy mondjon valamit.

Nem volt igazán kedve a Százkilóssal beszélgetni. Tizenkét hosszú éven át hetente legalább egyszer eljátszották ezt a rituálét. Találkozott már mindenféle pofával, sokféle

* A budapesti Kerepesihez hasonló zágrábi temető.

békát nyelt már le, és már évek óta ugyanazt a ganéízt érzi a szájában, amit egy szájvíz se képes elnyomni, egy nagykorú whisky se, egy óbor, vagy a mesterszakácsok kulináris remekei se, semmi. Dragoner belefáradt. Nagyon belefáradt. És most a visszavonulásáról ábrándozott. Elandalgott az előtte álló nyugodt napokon és éveken, esetleg egy tanári állás az újságíróin, délutánoként a pudliját sétáltatja a Zrinjevácon*, utána egy jó kávé a Palace-ban...

Valahogy nehezen kattanak át az euróra, az osztrigába mélyült Százkilós nem vette észre, hogy Dragoner elhajózott. Úgy néz ki, mintha aprópénzért adtam volna... Szaros ötezer... valamicsoda.

Ez van, barátocskám, mondta Dragoner, aki éppen össze akarta szidni a pudlit illetlen viselkedésért a kávézóban, szólhattál volna előre, hogy szlovén tolárokban kéred.

Ha! Ha! Ha! Ez jó volt, mondta a Százkilós.

Hadd lássam, mit kaptam az aprópénzért, mondta Dragoner és kihúzta a dossziét a táskából.

Muszáj pont itt megnézned?, kérdezte a Százkilós körbevizslatva.

Ugyan, hagyjál már, mondta Dragoner. Nem egy Le Carré-regényben vagyunk.

A Százkilós fújt egy nagyot és töltött magának még pezsgőt.

Brut Barocco, micsoda név, mormogta.

Boris Elazar!, döbbsent meg Dragoner. Ismerem őt, egész jókat ír, nekünk is írt egy-két cikket.

Szuper, mondta a Százkilós.

Mi a lófasz ez?, bámulta Dragoner a dossziét. Mit sóztál rám, mi köze van Elazarnak az arabokhoz? De hát ő zsidó.

Csendesebben, mondta a Százkilós, úgy üvöltesz, mint egy kibaszott ószeres.

Elazar alkesz, örült és kattant, de ez..., lapozgatta Dragoner idegesen a jelentést.

Én nem tudok semmiről, mondta a Százkilós. Fault osztálya vezeti a nyomozást, én csak úgymond futár vagyok.

Hogy Elazar kapcsolatban áll az arab terrorista csoportok európai ágaival, nézte Dragoner hitetlenkedve a jelentés egyik oldalát, és hogy ez 1984-ben kezdődött, amikor Franciaországban együtt élt egy bizonyos Nura Kaderral, Layle Khaled unokahúgával... na jó, mi ez a szar?

A Százkilós megvonta a vállát.

Hitler ismerősei se gondolták volna, hogy olyan messzire elmegy, mondta.

És hogy tavaly, a WTC elleni támadás után áttért az iszlámra, Dragoner nem figyelt a Százkilósra, és hogy tagja egy csoportnak, ami támadást tervez a zágrábi amerikai nagykövetség ellen... ekkora baromságot én még nem láttam, ezt nem engedem leadni!

Na ne már, mondta incselkedve a Százkilós. Dragoner ámuldozása lassacskán már idegesítette és elvette az étvágyát. Mióta hagyod, hogy néhány szaros tény elszúrjon egy jó sztorit?

Dragoner idegesen felhajtotta a pezsgőt.

A faszba ezzel, valami erősebb kell, mormolta, azután ránézett a Százkilósra. Mondd csak, ez hiteles jelentés?

* Park Zágráb belvárosában.

Igen, mondta a Százkilós. Látod a pecséteket és az aláírásokat.

Nincs mutyi?

A Százkilós megrázta a fejét.

Mikor basztalak én át?, kérdezte.

És Fault, vele mi lesz, ha ezt megjelentetem?, kérdezte Dragoner.

Semmi, mondta a Százkilós. Azt mondja majd, hogy fogalma sincs, hogyan szívárgott ki, és el van intézve.

Szarom le az ő sorsát, mondta Dragoner, úgy értettem, nem szorongatja meg ezért a nyakam?

Ne aggódj, nem fogja, mondta a Százkilós.

És a minisztérium, ti ezt majd cáfoljátok?, kérdezte Dragoner.

Természetesen, mindent cáfolunk, mondta a Százkilós. Esetleg létrehozunk egy bizottságot, hogy utánanézzon, ki drótol a sajtónak. És az nyilvánvaló, ha el akarsz tussolni valamit, létrehozol szépen egy bizottságot, és hagyod, hogy eljártsszanak vele.

14.

ARRÓL, HOGY MIKÉNT HÍVTA FEL LADEN FIA BORIST, ÉS HOGY MIKÉPP BESZÉLGETTEK ŐK KETTEN ISTEN FIÁRÓL

Boris a saját arcát és a főcímet mustrálgatta a Libertas címoldalon A HORVÁT ÍRÓ TAGJA A HÍRHEDT AL-QA'IDA TERRORSZERVEZETNEK?

Mi a szar ez?, kérdezte Boris.

Nem tudom, mondta Nataša, ebben a percben vettem a Britanacón.

Boris kritikusan méregette a Libertas címlapját.

Hm, az al-Qa'ida tagja, nem rossz, végre a jó társaságba soroltak, mondta. Frankó a fénykép is, a pulai felolvasóesten készült, a P 12 kávézóban. Látom, hogy levágták a fényképről a rózsapállinkás üveget. Tiszta hallucinogén.

Egy patkány és egy veszett róka keveréke.

Tessék?

Így nézel ki a képen.

Matt részeg voltam. Na, de lássuk csak, mivel érdemltem ezt ki?

Természetesen ez az egész a Libertasban a zsaruk egy ravasz koholmánya, amiről maguk is meggyőződhetnek. Borisnak semmi köze az al-Qa'idához, leszámítva azt, mikor a WTC elleni támadást követő napon felhívta Osama bin Laden, de ez még semmit se jelent, mert Borist, ha kiüti magát, az égvilágon mindenki hívogatja, amiről a hivatalos dosszié száraz bejegyzése is tanúskodik, Húsvéti Nyúl besúgó megfigyelése alapján. Fontos megemlíteni, hogy ezeket a beszélgetéseket a zsaruk poloskái nem tudják bemérni, mert még nem találták meg az emberi szívhez vezető utat. Tehát azon a napon (amikor New York felett ugyanaz a felleg lebegett, amelyik azelőtt Sarajevó és Srebrenica felett – azelőtt pedig Vukovar felett, azelőtt Nicaragua felett, azelőtt meg Vietnam felett, azelőtt Algéria felett, majd Berlin, Drezda és Hamburg felett, azelőtt Hiroshima felett, azelőtt Auschwitz, Dachau

és Varsó felett, azelőtt pedig Spanyolország felett, és azelőtt... – és amit kétszáz millió felfűjt amerikai egységesen átfűjt egészen Afganisztánig, és amelyik most Dzenín és Ramallah felett gomolyog) Boris elmélyülten a honi mágikus gomba és a mexikói profán tequila problematikáját tanulmányozta. Éppen bekapott egy morzsányit a Medvednica* északi lejtőin szedett gombából és leöblítette egy kupica Dos Dedossal, mikor megcsörrent a telefon. Boris felvette a kagylót és beleszólt:

Mi a helyzet, Osama?

Honnan tudad, hogy én vagyok?

Ki más hívna engem ilyenkor? Jézus is hívott egy-két napja...

Mit akart az a hamis próféta?, kérdezte bin Laden nyugtalanul.

Semmi különöset, mondta Boris. Idegesíti, hogy a kórházat, ahol futószalagon küldik az abortuszokat Szentléleknek hívják, erről beszélgettünk egy kicsit. Azt mondta, hogy az ő idejében a Szentlélek pont ellentétes dolgokra volt hívatott.

Tehet egy szívességet, ő meg a humora, mondta bin Laden. Na, de nézed ezt a tévén?

Nézem, mondta Boris rezignáltan, mást nem is látni.

Tudom, hogy hülyén hangzik, de nekem ehhez tényleg semmi közöm.

Tudom, Osama, tudom.

Ők maguk csinálták, hogy sokkolják a nemzetet, hogy a hamburgerzabálók is szenvedjenek egy kicsit, és így másoknak is fájdalmat okozhassanak.

Világos, barátom.

De ez csak a kezdet. Annak a disznónak sikerülni fog az, ami még Hitlernek se.

A gyűlölet bin Laden hangjában meggyőzte Borist, hogy az igazat mondja a kereskedelmi központtal kapcsolatban.

És most az egészet a nyakamba varrják, mondta bin Laden.

Persze, mondta Boris, te tökéletes tettes vagy, nincs kiút. Ülő Bika is ártatlan volt, de ez nem segített rajta. Hogy Hirosimát, a napalmot Vietnamban, Szomáliát meg az ilyesmiket ne is említsem. Ezen kívül, a neved az én nyelvemen végtelen sivatagot jelent, ahol az ártatlanok bujkálnak.

Nagyon költői, mondta bin Laden keserűen, csak hogy nem a Whitman törzs tagjai vannak a sarkamban.

Egyébként is, mire volt jó az nektek a nőkkel, meg a Buddha-szobrokkal?

Boris szinte érezte, ahogy bin Laden felkapja a vizet.

Lâ, Hawl, mondta, mert tudta, hogy Boris olvasta a *Föld és hamut*. Ne beszélj ostobaságokat! Ti mi mindent műveltek a saját asszonyaitokkal és mások emlékművel? Nem a tieid rombolták le a mostari hidat?

De igen, mondta Boris, eltitkolva, hogy ő zsidó, és ennek megfelelően semmi köze az Öreg hídhoz.

Apró hazugság volt ez, a beszélgetés folytatása végett, mert egy arab, ha egy zsidó azt mondja neki, hogy semmi köze az Öreg hídhoz, biztosan provokációnak, az összes zsidó disznóság hallgatóságos tagadásának veszi.

* Hegység Zágráb mellett.

És, történt bárkivel is valami?, kérdezte bin Laden. Nem történt. Egyébként, úgy szól az írás, hogy minden, ami minket körülvesz, halálra van ítélve.

Igazat szól, mondta Boris. Honnan hívsz?

Még mit nem, mondta bin Laden.

És megszakította a vonalat.

Mi olyan vicces?, kérdezte Nataša.

Semmi, mondta Boris.

Mosolyogsz, mondta Nataša.

Nosztalgiaázom, mondta Boris. Ezt hallgasd: Elezar Ramada hotel című regényében szereplő Ali Shah tulajdonképpen Osama bin Laden portréja, akit 1984-ben Párizsban Nura Khaled, aki egyébként az ismert terrorista nő, Layla Khaled unokahúga, mutatott be neki.

Igen, na és, mondta Nataša. Tipikus libertasi kavarás.

Érdekelne, hogy hol bukkantak Nurára, mondta Boris.

Ki az a Nura?, kérdezte Nataša.

Nurát megölték, mondta Boris.

Megölték?

Marseille-ben, a nemzeti gárdisták, mondta Boris.

Miért?

Mert szép volt.

Sosem említetted.

Boris Natašára nézett.

Főzök valami ebédet, vett ki két poharat a mélyhűtőből. Letolsz velem egyet?

Mit főzöl?

Fehér bajor kolbászt Guinnessben, havasi gyopárral és nitroglicerinnel.

15.

A VÉG, HA EGYÁLTALÁN LÉTEZIK ILYESMI

És Boris egyedül maradt. Ül a konyhaasztalnál és a csokoládészínű foltot nézi a tányéron, amiből Nataša evett, és békésen szomorkodhatna, ha nem lenne a telefon.

Hála istennek, hallatszott egy lihegő hang a túloldalt, egész nap az ön számát kutattuk. Ki beszél?, kérdezte Boris.

Oh, elnézést, a nevem Lobor, a...

Tudom, tudom, szakította félbe Boris, maga exportálja az írókat. Ki adta meg a számom? Romac úr, mondta a lihegi.

Á, szóval ő, mondta Boris. És mit akar tőlem?

Őszinte leszek, mondta a lihegi. Nagyon érdekelne minket az ön regénye, a Ramada hotel. Úgy gondoljuk, hogy a témáját és a globális politikai helyzetet tekintve bestseller lehet az egész világon.

Boris már látta maga előtt a Libertas szalagcímét: AZ AL QA'IDA TEKINTÉLYES TAGJA VILÁGSIKERŰ BESTSELLERT ÍRT!

Mivel ilyenkor villámgyorsan kell cselekedni, folytatta a lihegi, mi már beszéltünk az amerikai partnereinkkel, akik hatalmas érdeklődést mutattak. A szerkesztő már repülőgépre szállt és Zágrábba tart egy csekkkel, amire, természetesen, ön írja rá az összeget. Az amerikai kiadás sikerét nyilván segítené, ha a regényt kiegészítené egy-két fejezettel a bin Ladennel töltött időszakról.

Fogalmam sincs miről beszél, mondta Boris.

Természetesen, természetesen, értem, de esetleg beállíthatná álomnak, hallucinációnak, vagy effélének. Maguk, írók, tapasztaltak e téren.

Az összeg, ami nekem kéne beírni, körülbelül mennyi lenne?, kérdezte Boris.

Százezer dollár, mondjuk.

Maga viccel. Tudja mennyit ér King aláírása?

A lihegi lázasan gondolkodott. Boris hallotta, ahogy az agya csikorog és szikrázik.

Én szállítom bin Ladent maguknak, emlékeztette Boris.

OK, mit szól kétszázezerhez, az első kiadáshoz?

Hm, gondolkozom rajta, mondta. Hívjon fel egy fél óra múlva.

Boris még le se tette a kagylót, mikor:

Itt Romac, öregem, gratulálok, kitűnő marketingtrükk, hogy csináltad?

Hogy csináltam mit?, Boris olyan feszült volt, mint egy kipányvázott lobogó a díszszemlén.

Hát azt a Libertasban

Ja azt, semmiség az egész, mondta egykedvűen. Egy délutáni kávé Dragonerrel, meg ilyenek. Neki ez szuper, felpumpálja a példányszámot, és jól jön a regény forgalmának is. Egy kis paranoia senkinek se árt, nem igaz?

Nem tudtam, hogy ismered Dragonert.

Ó, hát ő nagy rajongóm. Azt is elolvasta, amit meg se írtam.

Romac savanyúan felnevetett.

És mi van Loborral, hallom, hogy az amerikaiak érdeklődnek a regényed iránt?

Na és? Amerika netán a te hódoltságod?

Rég nem hallottam ezt a szót, hódoltság, gyarmat, hűbéres, rabiga, mondta Romac, mert ritkán szalasztotta el az alkalmat, hogy a lexikális tudását fitogtassa. És mit kezdsz ennyi pénzzel?

Mennyi pénzzel?

Gondolom, három, négyezer dollár.

Félmillió, mondta hanyagul Boris.

Öregem, mondta Romac.

Á, semmi, mondta Boris, elhajtom őket a faszba. Kétször döfnék Osama hátába, ha eladnám magam az amcsioknak. Most már sietek, várnak a srácok a Hámászból, tette le a kagylót.

Boris még le se tette a kagylót, mikor:

Dögölj meg, te szemét, mondta Boris és kihúzta a telefonzsinórt.

És Boris végre egyedül van. Ül a kanapén és a papírgalacsint nézi a padlón a hangfal mellett, azután a tekintete követi a galacsin röppályáját, eljut a tetőablakig, amelyben a szürke, piszkos ég rongyolódik. Ugyanekkor Nataša keresztretjvényt vásárolt Niktől, és a lelkére kötötte, hogy vigyázzon Borisra. Nik megígérte, hogy vigyáz, és hogy letöri a Húsvéti Nyúl mindkét kezét. A Húsvéti Nyúl pedig egy csevapcsicsa-árustól a Dolacon® azt kérdezte, hogy nem tudja-e véletlenül, mi a Crickets eredeti felállása? A Kajmán a városban sétált, stafétaként hordozva a Libertast. Fault a Kajmán cikkét olvasta, és a pocsek stílust szidta. Dragoner a Palace kávézójában ült (pudli és tanári állás nélkül) és arról az undorító szájíjról elmélkedett. A Százkilós a miniszternek magyarázta, hogy nem szükséges semmiféle vizsgálatot indítani, mert mindez csak sajtókacsa. A miniszter pedig utasítást adott, hogy a Hivatal mégis csak foglalkozzon egy kicsit diszkréten Elazarral. Boris pedig megpróbált szomorúságot érezni, és nem érzett semmit, még csak elképzelni se tudta a szomorúságot, csak azt tudta, hogy örökké így fog ülni, és soha nem fog visszatérni.

Walkó Ádám fordítása

Edo Popović 1957-ben született Livnóban, egy kisvárosban Hercegovina déli részén. A Zágrábi Egyetem Bölcsészettudományi Karán tanult. Irodalmi kritikái, cikkei, riportjai (a 1991-95 háború alatt haditudósítóként dolgozott) helyet kaptak az összes számottevő irodalmi folyóiratban és újságban. (Quorum, Polet, Večernji List stb.) Kisprózai írásait számos antológiába és kiadványba (többek között: Sex&grad, nova hrvatska proza, 2004., Goli grad, antologija hrvatske kratke priče, 2003.) beválogatták. Műveit angol, szlovén és német nyelven is olvashatjuk. A horvát urbánus próza klasszikusa, független íróként alkot. Öt könyvet jelentetett meg: *Ponoćni boogie* (1987, 2002), *San žutih zmija* (2000), *Kameni pas* (2001), *Koncert za tequila i apaurin* (2002), *Izlaz Zagreb jug* (2003). A fordítás alapjául szolgáló kiadás: *Koncert za tequila i apaurin*. Zagreb: Meandar, 2002.

* Piac Zágráb főtere mellett.

BRANKO ČEVEC

A szex és a sár tájképei

Az utcákat már a kutyák is elhagyták:
 a repülők lebombázták a külvárosi településeket, a pedagógia utolsó
 morzsáival teleszórt kerteket benőtte a tarack és a pitypang,
 ahonnan miniszoknyával bújtál elő, frissen szőrtelenített
 lábszárral, sokat beszéltél a narancsról és
 a vlagyivosztokról, a borban úszó sárkányfejűekről és a balatoni porról,
 a merész fekvőtámaszokról és a Csendes-óceán,
 vagy más tengerek, a karfiol, a kegyelmes nővérek és
 a korlovačko sör fennsíkjaíró.
 – *istenem, micsoda káposzta!* – hajtogattam magamban ugyanazt
 a mondatot, lesve a térdedet és a barokkos
 sorrendű fogazatot.
 Gorombán és finoman, mint a művész vagy a filantróp
 ifjúkorában, lesiklottam a test nyílásába, a túlélés
 tapasztalatával.
 ember, egy szál sem az utcákon.
 nedvesség a szájban, nyers Texas elültetve a vadászpuskában,
 öröm, a pázstor álmatag hangja a szimbolikus legelőn.

2003. április 20.

a visszatérés tájképei

A nap habja elpárolog a síkos felszínről.
 Hajdan talán minden szép volt:
 a repülők, az órabérek, a buldózerek...
 Akárcsak a történelem sötét árnyékában,
 egyszerre úsztak ki belőle a kísértetek és a szépségek,
 a bús tengerek meg elsiratták
 az elhalványult gyerekkorokat.

Az eső álmosan lecsorog az ablak lankáin.
 A holt örök levetik a halottas maszkokat.
 Ijesztő az örök, hermetikus mosolyuk.
 A képek lankadatlanul fakulnak.

A múlt szövegei eltávoznak a szétfolyt mondatokból.
A tavasz zöld párkányai lecsúsznak az ujjak között,
mint az erőtlenség grimaszai az ajkáról,
mint cseppek a vízésésben,
és az emlékezet hatalmas mezői
az egyetlen katedrális talapzatában.

1991. június

a nosztalgia fantomja

kesztyűk a birtoklás bizonyítékaként szolgáltak: iszonyodtam a hamis érintés gondolatától, a védelem vulgaritásától, melyből a paranoia rendetlen, szőrös madarai keltek ki, romantikus szórakozások a menedék jegén, ahonnan filmek és sztereotípiák csöpörésztek: Hollywood, RAI, DUE, a nosztalgia fantomja, megszakítja a légzést, nyomukban a késő délután válsága, porcica és a hazafias képregény átlátszó alakjai, science-fiction, az elolvasatlan könyvek lavínája, mindez a temetői gyertyalángban válik füstté, mintha palimpszesztusok lennének, vadorzás, felejtés. Felejtés.

csendélet

Szürke felület, szürke csend, fekete keret, fekete gomb, érzékenyebb a frissen tépett szűz csiklónál az öröm és a pátosz arzenáljában. Az illatos kert és a kutya görcse arra a napra emlékeztet, amikor személyiség voltam: később elszövegesedtem. És ez, azt mondják, egy csendélet képe a jelenlévő jelölő szubjektummal, ige nélkül, elbeszélő múlt nélkül, rendőrségi kíséret és humanitárius segély nélkül: kérdés, válasz, kijelentkezés, csend: *Virág a keresztútról, Szegfű a költő sírjáról*.

1992

Orcsik Roland fordítása

Branko Ćepec, életrajzi jegyzetét és további szövegeit lásd a *Fosszília* korábbi számaiban (2000/2., 2000/3-4.). A mostani írások alapjául a legutóbbi, gyűjteményes verseskötete szolgált: *Ekrani praznine* (2001), valamint a *Quroum* folyóirat 2004/1-es száma (A szex és a sár tájképei). Legutóbb magyarul a *Magánszférák reinkarnációja. Kortárs horvát költészet* (Vál. és szerk.: Virág Zoltán, Messzelátó, Szeged, 2002) és *A melankólia krónikája* (Vál. és szerk.: Goran Rem, Jelenkor Alapítvány, Pécs, 2003) című antológiákban olvashatók az írásai.

– Semmi értelme színlelni az idillt –

Branko Ćegeccel Dalibor Šimpraga beszélget

Annak ellenére, hogy nem ismeretlen, mégsem fölösleges megismételni: valójában miről szól a frankfurti kezdeményezés?

Az egész vállalkozás banális nevet kapott: *Felhívás a könyvek, folyóiratok és eszmék szabad áramlásáért az egykori Jugoszlávia országainak területén*. Ez elsősorban azokra az országokra vonatkozik, amelyeknek nincs tisztázott keretek között működő adórendszere, emiatt bármi normális kereskedelmi cseréje, így a könyveké is – lehetetlen. Az egyedüli dolog, ami mellett a Felhívás közvetlenül kiáll, az a normális kommunikáció lehetősége, egy olyan nyílt kulturális tér, ahol senkinek sem fogják előírni, mit olvashatnak vagy milyen könyveket tarthatnak az otthoni könyvtáraikban. Annak, amit minderre reagáltak – legalábbis az elején –, semmi köze a tartalomhoz, tehát nem is érdemes rá szót fecseirelni.

A könyvterjesztésnek mik a konkrét lehetőségei az egykori Jugoszlávia országában? Tárgyalatok már erről?

Egyelőre nincsenek lehetőségek, de kétségtelenül van érdeklődés az olyan kiadványtípusok iránt, amiket a saját kiadóm jelentet meg. Erről beszéltem azokkal az emberekkel, akik meglátogattak a frankfurti könyvvásáron. Ha egy könyvkereskedő a hajdani Jugoszlávia valamelyik országából azt mondja, hogy kockázat nélkül vásárolhat száz példányt kiadványaim majdnem nyolcvan százalékából, akkor ez nekem nem lehet érdektelen, mert ez a szám azonos azzal a mennyiséggel, amit a Kulturális Minisztérium esetleg megvesz a könyvtárak számára. Tekintettel arra az általános nyomorra, amelyben manapság a horvátországi könyvkiadás tengődik, nem engedhetem meg magamnak azt a luxust, hogy közömbösen viszonyuljak az említett ajánlathoz.

Őn szerint megváltozhat-e bármi is értelmes módon a független kiadók számára? Nyilvánvaló, hogy a kis kiadók üzletelését – hét-nyolc évvel az első megjelenése után – a remény tartja fenn (vagy a rezignáció?), ami Tantaloszéra hasonlít, és számos analógiával terhes frusztrációk is követik.

Úgy tűnik, a kiadók sorsa egyformán rossz függetlenül attól, hogy kicsik vagy nagyobbak. Csak egy nagyon szűk kiadói kör működik másként, ezek az ún. nemzeti érdekű projektumokhoz és az állami elszámoláshoz kötődnek. A dolgok akkor változhatnak meg, ha a horvát kultúra kiépíti a maga kultúrpolitikáját, a kulturális prioritások stratégiáját, a kiadók munkáját és könyvtermelését pedig törvény szabályozza. És amikor a kultúrára szánt pénz terjesztése teljesen nyilvánossá válik. Ehhez néhány fontos előfeltételt kell megvalósítani. Például egy másmilyen parlamentre van szükség, amely nem fogja diszkriminálni a nyilvánosság bizonyos elemeit saját dölyfössége okán, a politikusok „európai” szintű fizetéséért és munkakerüléséért, miközben a kihasznált és elűzött szavazók egész hada turkál

konténerekben. A mi reményünk semmi esetre sem irányul arra: hátha fölcsipegethetjük az asztal alá behullott morzsákat a nemrég lezajlott orgiák után. A mi reményünk elsősorban a lehetőségek szégyenlős beharangozásában áll, hogy az orgiák a privát, individuális választás dolgává váljanak, s ne állami elszámolás alá essenek.

Egyszer azt nyilatkozta, Igor Mandić negatív kritikája „kiárusította” Sibila Petlevski Francuska Suita [Francia Szvit] c. könyvét. Vajon itt a piaci népszerűsítést ismét az irodalmi szenzáció végezte el?

Nem látok én itt semmiféle szenzációt. Egyszerűen arról van szó, hogy létezik-e vagy sem a kritika. Ugyanis tény, hogy a hatásos médiának – napi- és hetilapok, rádió és tévé – ma gyakorlatilag nincs irodalmi kritikája. Annak viszont, ami könyvekről szóló szöveggént jelenik meg, leggyakrabban semmi köze a kritikához. Az olyan kritikai írások, mint Mandićé, akkor is, ha teljesen félreértik azokat a könyveket, amiről szólnak, felkeltik a potenciális közönség figyelmét pozitív vagy negatív álláspontjukkal, ami csak hasznára válhat a könyvnek. Az igaz, hogy Mandić a *Ferral Tribune*-ben megjelent negatív kritikája után megnőtt az érdeklődés Sibila kötete iránt.

Szerintem kevés alkotás válik a közönség által is elfogadott valódi irodalmi jelenséggé, mint pl. az utóbbi hónapban Cvetnić Kratki izlet [Rövid kirándulás] vagy mondjuk Tomislav Zajec Soba za razbijanje [Rombolásra kész szoba] című könyve, amiről az eladott példányszámok tanúskodnak. Egy könyvnek az aktuális szezonban lejátszódo, az arctalan melanzsóból való minden kiválasztó mechanizmusa után (díjak, médiahirdetés, szóbeli bemutatás stb.), csak kettő-három kiemelkedően érdekes. Hogyan kommentálja ezt?

Nekem úgy tűnik, Horvátországban már régóta egyetlen egy könyv sem volt esemény, akármiről is essék benne szó, ami a széles közönség figyelmének tárgya. Az ön által említett könyveket egyformán nem követte végig a média, annak ellenére, hogy azok mégis valamit felkínáltak a nyilvánosságnak. Az a szerző, akivel az összes újságíró nem készített interjút, akivel és akiről nem beszéltek a rádió és a tévé minden kulturális műsorában, alig létezik, ez pedig csapás a könyv számára. Manapság a média teljesen süket mindarra, ami túllép a legsötétebb politika keretein. Emiatt felszínes és unalmas annyira közéletünk. Például miért nem foglalkozott senki Zajec könyvének hátterével? Így is a politikánál kötöttek volna ki, csak egy kis kerülővel, ami feltételez egy bizonyos fokú műveltséget és elkötelezettséget. Pusztító hatású az első labdába rugó publicista, mert kiderül, a nyilvánosságot olyan emberek formálják, akik írnak ugyan, de soha semmit nem olvastak el.

Nem úgy tűnik önnek, hogy a kiadók, akiknek mégis az első céljai közé tartozik a könyv eladása, a régi szokások működésképtelenségéből fakadóan jórészt figyelmen kívül hagyják a potenciális vásárlók igazi természetét – hogy azt veszik, amit beburkol a szenzáció, az esemény, illetve a vonzó újdonság aurája? Vagy a könyvvásárlót véglegesen „megtizedelték”, így fölösleges minden csalogató törekvés?

Hát a könyveket egyáltalán nem veszik. Úgy vélem ennek semmi köze a közönség ízlésének kiszolgálásához, mivel előtte szükség volna közönségre is. Itt most természetesen nem arra a százfőnyi szakemberünkre gondoltam, akik makacsul járják a könyvesboltokat, és minden újabb kiadvány izgatja őket. Ezek egyének, nem közönség. Amennyiben a szenzáció alatt olyan könyvtípust ért, mint Viewegh: *A cseh lányok nevelése*, akkor ez inkább arról a helyzetről beszél, amiről már szoltam a média kapcsán. Egy gyengécske, könnyű, kissé pózoló könyvről van szó: majdnem ideális a magas példányszámú, nőknek és tiniknek szóló revük szegényes sznob sémáinak megidézésére. Emellett a pasi fiatal, göndör hajú és kerek szemüveget hord, ami beleillik a fiatal, vonzó intellektuál sablonjába a „tizenhét módszer arra, hogyan nyerjük el a tetszését” vagy „az ideális szerető öt tulajdonsága” típusú kézikönyvekből. Azt akarom mondani, hogy kizárólag a közvetlen érdeklődők keretein túllépő médiafigyelem képes arra, hogy mennyiségi érdeklődést váltson ki a könyv iránt. Horvátországban egy csomó olyan izgalmasabb és jobb könyv jelent meg a Vieweghnél anélkül, hogy egyetlen egy sort is kanyarítottak volna róluk.

Nem hiányzik a hazai kultúrában az író nyilvános figurája? Beszélhetünk-e a szerzők kulturális deficitjéről – vagy egyáltalán nem így kell tekinteni a dolgokra?

A horvát írók egyedül a politikai intrikák célpontjaiként kerülnek a nyilvánosság elé, nem saját könyveik szerzőiként. A horvát író nyilvános figurája ma nem létezik. A nyilvánosság a horvát íróról elsősorban bizonyos marginális jelenségek alapján alkotja meg véleményét, amelyek inkább az aktuális politikai környezetnek felelnek meg. Tehát amennyiben a nyilvánosságban nincsenek írók, ha nem írnak és nem beszélnek a könyveikről, akkor az irodalom egy teljesen meddő állapotban jön létre, ami azt jelenti, hogy a jövőbeli perspektívából kirekesztődik irodalmunk.

Tekintettel arra, hogy többnyire nem ad ki nyereséges könyveket, talál-e legalább izgalmat az olyan szerzők megjelentetésének „missziójában”, akiket értékesnek tart, és akik éppen most jelentkeznek az irodalmi piacon, vagyis még ismeretlen költők és elbeszélők (a Quorum idején ezt talán az ön preferenciáit is jelezte)?

Sajnos nem tudom, hogy melyek a kevésbé nyereséges könyvek, azok-e, amelyeket eladunk, vagy esetleg azok, amelyeket egyáltalán nem. Ugyanakkor tény, hogy bizonyos könyveimet szerény példányszámban, de sikerült eladnom, sőt az újrakiadásokat is úgy, hogy egy fityinget sem kerestem rajtuk, mert sohasem érkezett ebből pénz a számlámra. Tehát még az is, ami potenciálisan nyereséges munka, a végén teljes baklövésnek mutatkozik, mert ebben az országban az összes többi mechanizmus – leszámítva az adóbehajtást – nem működik. A brutális adópolitikával egy olyan szituáció jött létre, amelyben mindenki mindenkinek adósa, mindenkinek büntudata van a másikkal szemben, ez pedig azt jelenti, hogy az emberek rendkívül sebezhetők és roppant könnyen ellenőrizhetők, és szükség szerint zsarolhatók is.

Milyen paraméterek alapján építené ki a hazai irodalmi kritika esetleges bírálatát?

A kritika kritikája először is feltételezné annak meglétét. Miként azt már megállapítottam, kritika gyakorlatilag nem létezik, tisztelet annak a néhány kivételnek, akik húsz-harminc éve foglalkoznak kritikával, mint Zvonimir Mrkonjić, Tonko Maroević, Milanja, Branimir Donat, Visković vagy Igor Mandić, úgy gondolom, nem beszélhetek róluk kritikusan. Korábban, amikor sokkal fiatalabb voltam, általában negatívan beszéltem pl. Mandić kritikai koncepciójának típusáról. Most, sajnos, teljesen tisztában vagyok azzal, hogy a felsoroltak igazából az utolsó nagy formátumú kritikusok generációjához tartoznak, akikkel semmiben sem kell egyetértennem, de tisztelnem kell az energiájukat, amit a kortárs irodalom szisztematikus olvasásába fektettek, ez egyáltalán nem könnyű munka. Már csak azért is, mert az utánuk jövő generációkból már aligha kerülnek ki hasonló formátumú kritikusok. Sőt, ma úgy tűnik, egyáltalán nem is fognak. Az új írókat elsősorban új kritikusoknak kell követniük, olyan személyeknek, akik nem lesznek restek felismerni az új érzékenységet és az irodalmi látószög lehetséges változását. Éppen a generációs olvasás hiánya miatt merészkedem kijelenteni, hogy a kortárs irodalom, az aktuális kor irodalma, ami alatt az utóbbi tíz-tizenöt évben született alkotásokat értem, hogy ennek az irodalomnak elsősorban biztos nem volt kritikus feldolgozása. És igazából az építő kritika hiánya miatt lényegesen lecsökkentek fejlődési lehetőségei. Az utóbbi években az új könyvek és szerzők inflációjának vagyunk tanúi, ugyanakkor keveset tudunk a szerzők jellemvonásairól, még az olyanok esetében sem, akik legalább tíz könyvet adtak ki már. Valóban nincs irodalmunk a társadalmi, nyilvános jelenség értelmében, tehát valami olyasminak a szintjén, ami annak a befogadó rétegnek is elfogadható volna, amely túllép azoknak a keretén, akiknek az irodalom mégiscsak valamiféle munkavégzés. Mindig elszomorodom, amikor egy húszéves fiatal írásait látom professzorának könyveiről, ezzel csak egyre céloz: a Bölcsészkar katedrájára, akkor is, ha egy nagyon távoli, kódös perspektívában reménykedik. Ez a tespedtséggel szembeni ellenállás hiánya, ez a szomorkás menetelés az ígért művészet oltára felé, ez a nyomorult janicsári csatakiáltás valami olyasminak a védelmében, amiben senki sem hisz, de rövidtávon kifizetődő lesz – nem hagy reményt az irodalommal foglalkozás egyetlen egy formájának sem a mi összezsugorodott térségünkben. A kis könyvesboltomnak köszönhetően én sajnos túlságosan is pontosan tudom, mit olvasnak manapság, ha egyáltalán olvasnak a fiatal írók, emberek, akiknek van alkotói ambíciójuk vagy írnának az irodalomról. Ezek az esetek többségében sosem a kollégáik, illetve a velük egykorú szerzők könyvei.

Tudna-e még valamit hozzáfűzni az eddigiekhez, hogy egy ideális projekcióban milyennek kellene lennie a hazai irodalmi kritikának?

Személy szerint nem szeretek fantáziálni az ideális projekciókról, de úgy gondolom, hogy az új generációknak először is ki kell fejleszteniük, konceptuálisan el kell gondolniuk az irodalmi kritika eszményét az aktuális időben, és meg kell nyerniük a széleskörű médiumokat, a nyomtatottól az elektronikusig, a napilapoktól a tévéig, a női és tini magazinoktól az internetig. Ez azt jelenti, kénytelenek megtalálni azt a módot, ami izgalmas lesz a szűk,

közvetlenül érdeklődő körökön kívüli közönségnek, egy olyan módot, ami vonzó és szellemes lesz akkor is, ha azok a művek, amivel foglalkoznak, egyáltalán nem lesznek vonzóak és szellemesek. Az a kritika, amely érdeklődésének tárgyát nem tudja izgalmasan bemutatni, pozitív és negatív értelemben egyaránt, egyszerűen nem tölti be elementáris funkcióját.

Vajon a mindenható tévé mellett a folyóirat- és publicisztikai (így a rádiós) kritika valójában nem a kifogások téves címzettjei? Ön szerint hogyan hathatna „televíziószerűen” az irodalmi kritika (és egyáltalán az irodalmi promóció)? Feltételezem, hogy elégedetlen a mostani műsorokkal, amelyek érintik ezt a területet?

Mindaz, amit eddig mondtam, nem vonatkozott az irodalmi folyóiratokban megjelenő kritikákra, mert az ügyis a specializált, potenciálisan érdeklődő közönségnek szól. A kritikának ez a része általában képtelen fennmaradni, mivel paradox módon megfelel neki a gettósítás. Ez nem egy olyan kritika, ami az irodalom befogadásában változtatni akarna és tudna bármin is. Ez kifejezetten profi olvasókat igényel. Amikor a hathatós elektronikus médiáról beszélünk, mint pl. a televízió, akkor sajnos az irodalomkövetésük aspektusai az aktuális irodalom jelenségei iránti teljes érdektelenségről tanúskodnak, mivel az irodalomról sokkal izgalmasabban lehet vitázni, mint arról, hogyan fest Clinton ágyékmagasságból nézve. Ám ez a műsorszerkesztőktől plusz erőfeszítést igényelne, szemináriumot kellene tartaniuk a műsorukban, hiszen a bemutatott művek mellett a szekundér irodalomról is kénytelenek lennének konzultálni, szakmabeli vendégeik dossziéiról (amelyek a rendőrségi ekhez képest általában nem is léteznek) és hasonlók. Ám ezt egy olyan helyzetben, amikor a „haza nehéz kérdés”, nem várhatjuk el tőlük.

Hiányoznak-e specifikus intézmények a könyvről folytatott szofisztikus tévébeszédhez? Esetleg pénz? Emberek?

A könyvhöz való viszonyulás kérdése többek közt pénzkérdés is, elsősorban a meglévő tőke terjesztéséé, ami mégis a kultúrpolitika problémájához és a kulturális fejlődés stratégiáihoz kötődik. Ezek azonban nálunk leggyakrabban üres színtagmák. Amikor ez a kultúra képes lesz artikulálni a prioritásait, és rávenni saját intézményeit megvalósításukra, akkor a projektumait többé nem ignorálhatják sem a magas példányszámú, sem az elektronikus médiák. Az, hogy az általános viszony sokkalta rosszabb, mint ahogy annak ki kéne derülnie a külső mutatókból, nagymértékben pénzhány kérdése. De azon gögös embereké is, akiknek változtatniuk kéne a helyzeten. Ez ugyanúgy vonatkozik az írókra, a kritikusokra, a kiadókra, ahogyan az olyan intézményekre is, mint az Akadémia, a központi művelődési egyesület vagy másfajta szakmai társaságok. Az összes említett helyen hiányzik az egészséges, produktív felháborodás, amit a kritikus pillanatokban legalább fel tudna kínálni: elementáris – bármilyen fejlődés jeleit mutató – változásokat az eluralkodott kulturális erózióval szemben.

Ha jól emlékszem, nemrég a Večernji listben arról beszélt, hogy már nem igazán sikerül verset írnia, mivel képtelen magának intim időt találni. Amennyiben nem veszi tolakodásnak, kérem,

mondja el, mennyire éli meg problematikusan a költő Čegec elidegenedését?

A nem-írás tényénél jobban aggaszt az önmagammal való kommunikáció beszűkülése: a testemmel, szervezetemmel, saját filmjeimmel, musicáimmal stb. folytatott normális kommunikáció terének csökkenése. Ez a kommunikáció az írás lényeges feltétele. Minden más komolyan azzal fenyeget, hogy az ember minden reggel a saját (valójában bérelt) fürdőszobájában egyre inkább egy idegennel találkozik, és hogy egy napon valaki olyannal kell szembenéznie, aki teljesen ismeretlen, távoli és elviselhetetlen. Ez a perspektíva egyáltalán nem vonz. Még reménykedem abban, hogy sikerül elszöknöm előle, noha napról-napra egyre kevesebb a bűvőhelyem.

Abbahagyta a kolumnáírást is a Vijenacban. Mik az okai az együttműködés „megrekedésének”?

Nem a Vijenaccal maradt abba az együttműködés, hanem magammal. Hét vagy nyolc írás készült el, szinte alig emlegettem neveket bennük, mégis azóta a fél város többé szóba sem áll velem. Magukra ismertek azok, akikre valóban céloztam, de sokkal többen azok, akik eszembe sem jutottak. Természetesen rémesen sok támogatást kaptam, annyit, mint eddig soha, leginkább azoktól a személyektől, akik sohasem merték felvállalni gonoszságukat, ami végzetesen hatott döntésemre, hogy abbahagyjam az együttműködést a tükörből visszanzó gonosz alakokkal. Nem írhatok őszintén az ún. közéleti személyek működéséről azon körülmények közt, amelyek elkényeztették őket, vagyis a kaméleonok hajbókolása: emiatt régóta elveszítették reális önképüket. Erre megjelent egy kócos jampec, és vandál módon levakarta a szűz ikonjáról a nyalakodás habját, a mosogatáskor keletkezett szappan-buborékokat...

Az irodalomkritikai szöveg (ahogyan különben minden más kritika) szemlátomást kivétel nélkül gyűlölködést kelt. Írt-e egyáltalán irodalmi kritikát az utóbbi időben?

Hát én kritikával nem foglalkoztam, amióta komolyan vettem a szerkesztői munkát. Úgy tűnik, az ember e két dolgot egyszerre nem művelheti jól. Szerkesztőként az embernek nyomós okokat kell találnia egy könyv megjelentetésére, kritikusként hatókört a tágabb irodalmi szövegkörnyezetben. Egy kritikus csak zavarhatja a szerkesztőt, ő az undorító, megkerülhetetlen cenzora. Emiatt akartam szó szerint elmenekülni kritikusi énem elől. Ám szerkesztőként is szembesülnöm kell a szerzők hiúságával, a dilettánsokkal, de még a rossz életfázisba került jó írók sértett egójával is. Aki azt hiszi, hogy a szerkesztői munka könnyű, szívesen helyet cserélek vele a szomszédos kocsmában, amikor valakinek el kell mondani, hogy sajnos nincs olyan ok, ami igazolná könyvének kiadását. De az is lehet, csupán egy gyenge és túlzottan is érzékeny ember vagyok, aki téves munkahelyet választott.

A szerkesztői munkához tartozó kéziratokon kívül olvas-e még mást is?

Mindig olvasok valamit, csakhogy néha hetekre van szükségem egy könyvhöz, mert a

mindennapi munka és az újonnan érkezett kéziratok kifacsarnak. Ezért utópisztikusan próbálom bepótolni mindazt, amit a ritkán adandó alkalmakkor elmulasztottam, mint pl. a kéthetes évi rendes szabadság vagy a karácsonyi ünnepek idején. Új könyveket olvasok, de hamar visszatérek a régiekhez, a már elolvasottakhoz, amelyeket újabban teljesen más színben látok, mint húsz évvel ezelőtt.

(A zágrábi *Vijenac* hetilap 1998/127/VI-es számában megjelent interjú szerkesztett változata.)

Orcsik Roland fordítása

MILOSEVITS PÉTER

ŠOLJAN ÉS ESTERHÁZY

A termelési regény negatívja és inverziója, illetve dekonstrukciója és paródiája

1.

1.1. A horvát, illetve a magyar próza kiemelkedő képviselői a XX. század második felében, tehát mindketten egykori szocialista országból származnak (Šoljan nyíltabb, Esterházy zártabb típusúból), s mindketten még „egykor”, a szocializmus idején fejtették ki írói működésük egy jelentős – sőt Šoljan a java – részét.

1.2. Kezdetől fogva szemben úsztak az árral, oly erővel és látványosan, hogy ellenáramlatot indítottak: mindketten kulcsfigurák, fellépésükkel fordulat következik be nemzetük irodalmában, s alkotásaik világirodalmi értékük lévén nemzetközi ismertségre tettek szert.

Elvetették a szocialista korszak hivatalos ideológiáját és esztétikáját, döntő szerepet játszottak az uralkodó kurzus magas szintű művészi meghaladásában, de nem tartoztak a szervezett ellenzék, a kommunista rendszer politikailag aktív ellenfelei közé, nem lettek száműzöttek vagy emigránsok, mint Szolzsenyicin, Konrád vagy Kundera.

1.3. Nem tartoznak ugyanahhoz a generációhoz (Šoljan: 1932-1993, Esterházy: 1950), de éppen ezért lettek pályatársak irodalomtörténetileg: azokban az években léptek fel, amikor hazájukban már tovagördültek a nyílt totalitarizmus hullámai, s az irodalomban megszűnt a szocialista realizmus egyedurialma. (Magyarországon ez később következett be, mint a titói Jugoszláviában.)

1.4. Ekkor mindketten írtak egy-egy regényt, amelyben a szocializmus világával és a szocialista realizmussal polemizálnak és számolnak le: Šoljan *A kikötő* (1974. Luka), Esterházy a *Termelési-regény* (1979) című alkotásával.

Šoljannak ez a második regénye, két évtizedes írói tevékenység után írta mint a farmer-nadrágos próza¹ egyik legmarkánsabb képviselője (akár világviszonylatban is), Esterházynak viszont – két novelláskötet után – ez az első regénye; ő már a farmernadrágos próza egyik legjelentősebb továbbfejlesztője lesz.

A két mű akkor született, amikor még nem lehetett tudni, hogy a kommunista rendszer aránylag rövid időn belül össze fog omlani, ami a recepciótörténet szempontjából igen érdekes: az 1990-es évek perspektívájából (újra)olvassa e regényeket meglepő jóslatszerű jelleg tárul elénk, amely annak idején nem volt ennyire szembeötlő.

¹ Vö. Aleksandar Flaker: *A horvát farmernadrágos próza*. Helikon, 1979/4. 468.

2.

2.1. A szocialista realizmus elleni polémiajukban Šoljan és Esterházy az irányzat jellegzetes műfaját fogják célgömbjükbe: a termelési regényt mint a szocializmus specifikus vívmányát.

A termelési regény témája az iparosítás és az államosítás, a nagy állami vállalkozások és építkezések sikereinek dicsőítése, a szocializmus építésének magasztalása. A konkrét történeteknek átvitt értelme is van: a termelési regény egyszerre beszél a hőerőmű és a fényes jövő építéséről. Stílusa optimista és patetikus.

2.2. A *kikötő* ezzel szemben egy nagy építkezés kudarcáról, a nagy állami vállalkozás keretében épülő adriai kikötő munkálatainak félbemaradásáról szól. Šoljan a szocialista építés sikertelenségének regényét írta meg, a kikötő és a fényes jövő építésének bukását, a termelési regény negatívját és inverzióját, negatív képét annak a világnak, amelyről az igazi termelési regények szólnak. A tagadás teljes körű, a műben minden megsemmisül, a bukás valamennyi szinten lejátszódik: a régi világ szétesik, az új nem tud megszületni, az egyének tönkremennek. Már a farmernadrág sem kelti a menekülés lehetőségének illúzióját, a „rövid kirándulás” és a „sziget” ábrándját². A *kikötő* főhőse romhalmazon marad, maga is romokban (maga alatt).

A *Termelési-regény* első részében Esterházy egy állami vállalat belső életét írja le, a szocializmus és a fényes jövő építését (tervezését). A kép azonban abszurd, groteszk és komikus, a stílus szatirikus és parodisztikus.

2.3. Šoljan negatívot készít, Esterházy paródiát ír. Šoljan elveti egy műfaj belső tartalmát és szellemiségét, de anélkül, hogy szétzilálná a műfaj technikáját és stílusát. Esterházy dekonstruálja és parodizálja a műfaj technikáját és stílusát, s ebből hozza létre a műfaj belső tartalmának és szellemének szatírját.

2.4. Ennek során, meglepő módon, Esterházy erőteljesebben támaszkodik a farmernadrágos próza elemeire, mint Šoljan. A *kikötő*ben a farmernadrágos nézőpont csak egy a sok közül, a *Termelési-regény*ben a farmernadrágos szellem áthatja az egész struktúrát³: a regény első részében főleg a szöveget létrehozó szellemi háttér, a második részben magát a szöveget is.

3.

3.1. Mind a két regényben találunk szimbolikus, metaforikus vagy parabolisztikus elemeket.

Ilyen maga a tematikus alap is, főleg Šoljannál: a nagy építkezés kudarca, a termelési regény

² Šoljan korábbi műveinek címei.

³ Tehát (talán) mégis szerepet játszik a korkülönbség: regényeik megjelenésekor Šoljan negyvenkét éves, Esterházy huszonkilenc.

inverziója, s hasonló szerepe van Esterházynál annak, hogy a regény első részének főhőse (szerintem) mérnök⁴.

Šoljannál költői és esszéisztikus megfogalmazások találhatók, főleg a regény elején. Nekik köszönhetően egy általánosabb jelentésréteg is keletkezik: az építkezés bukása a szocializmus csődjét jelképezi, de a szöveg – harmadik szinten – az ember álmai szertefoszlásának óhatatlanságát is sugallja.

3.2. A szimbolizálás már a címekben elkezdődik. Šoljan regényének kikötője a főhős életkikötője lett volna, de zátonnyá változott. Esterházy regényének címe irodalmi szakkifejezés, de éppen ettől szimbolikus: egy korszakot idéz fel, szellemével és stílusával együtt.

A könyvnek alcíme is van, amely szintén irodalmi szakkifejezés, de eltorzított formában szerepel: „kisregény”, ami felfogható angol-magyar (6:3-as) szójátéknak: az első hat betűből az első hármát angolul értelmezve „csókregényt” kapunk, ami kiejtve „kisregénynek” hangzik, amit valaki⁵ egy felolvasás alkalmával KISZ-regénynek hallott⁶.

A könyv címkompozíciójában kétszer szerepel a „regény” szó, ami feltűnő célzás arra, hogy a műben – a mű által – irodalmi kérdés is felvetül⁷.

3.3. Mindkét regény felütéssel, feltűnően rövid, aforisztikus és metaforikus tartalmú mondatokkal kezdődik: *A kikötő* kezdőmondata – „Kezdetben talán álom volt.”⁸ – a Biblia első szavaira utal („Kezdetben teremté...”), a Termelési-regény kezdőmondata – „Nem találunk szavakat.” – János evangéliumának első mondatát idézi fel („Kezdetben vala az Ige...”) ⁹.

4.

4.1. Šoljan regényében a narrátor az egyes szám harmadik személyű semleges stílust használja, kivéve néhány helyet a mű elején, például a második bekezdésben („mondom”) és a negyedikben: „Én semmiképp sem tudom: nem vagyok jövőmondó, sem történész,

⁴ A második rész főhőse meg író, a „lékek mérnöke” (Sztálin szakkifejezése).

⁵ Blazetin István.

⁶ KISZ – Kommunista Ifjúsági Szövetség. (Az idő érlelő hatása által növekedő hasznú lábjegyzet.)

⁷ Hasonló esettel találkozunk másfél évszázaddal korábban Jovan Sterija Popović szerb írónak a szentimentális áltörténelmi kalandregényt parodizáló művében, amely a „Regénytelen regény” (1832. *Roman bez romana*) címet viseli, s ilyesmit látunk Milorad Pavić *Kazár szótár*-ában (1984), melynek alcíme „Száz ezer szavas lexikonregény”, vagyis a könyv azt állítja magáról, hogy szótár, hogy lexikon és hogy regény.

⁸ Poór Zsigmond ford.

⁹ Vagy nem idézi fel konkrétan, de mindenképpen aforisztikus, szállóige stílusú mondásként hangzik, miközben hétköznapi nyelvi idióma. (Mitől lett mégis az? A pozíciótól. A csirkeudvarban totyogó galamb sem a béke szimbóluma. Hogy az legyen, oda kell rakni valahova.)

s annál a bizonyos jelenetnél nem is voltam ott.”¹⁰ A regény egészéhez képest ez figyelem-lenségnek hat, mint véletlen maradvány egy korábbi fogalmazványból, amely még a farmernadrágos próza jegyében fogant, az egyes szám első személyű narrátor stílusában. Ez a beszédmód az elbeszélő szövegében aztán elhal, csak az egyik szereplő (Vikica) dialógus-szövege képviseli a farmernadrágos stílust. Az narrátor letisztult, tömör stílusú irodalmi nyelvet használ.

Esterházy regénye ezzel szemben nyelvteremtő nyelvteremtő, a magyar szépirodalmi írás egyik fordulópontja, melytől kezdve megváltozik a nyelvhez és stílushoz való viszony.¹¹

4.2. A *kikötő* modern, de alapvetően realista regény, az elbeszélés többé-kevésbé lineáris mederben folyik, néhány visszatekintéssel és mellékággal.

A *Termelési-regény* szerkezete összetett és bonyolult, szellemesen kigondolt és aprólékos gonddal kidolgozott konstrukció, az általam „trükkregénynek” elnevezett modell egyik legjelentősebb világirodalmi reprezentánsa¹².

4.3. A *Termelési-regény* két részből áll: az első a szatirikus termelési regény, a második az első rész írásának idejéről szóló (ön)életrajzi regény. Az első rész a klasszikus regény paródiája (technikában is: lásd a tartalmi összefoglalást közlő fejezetcímeket), a második rész jegyzetekből (össze)álló regény, melynek részei (fejezetei) a tudományos művekben használt jegyzetapparátusként kapcsolódnak az első rész szövegének megjelölt helyeihez. A regény – mint később a *Kazár szótár* – többféleképpen olvasható (el): folyamatosan („velem ne szórakozzanak”), vagy a nyilak és hivatkozások szerint ugrálva¹³ (ezt segíti a könyv első kiadásában a két darab – és kétféle színű – könyvjelzőpertli), de el lehet olvasni az első részt a második nélkül, a másodikat az első nélkül, ez utóbbit akár tetszőleges sorrendben és a teljesség igénye nélkül, illetve bármikor vissza lehet térni és szemezgetni belőle.

4.4. A *Termelési-regény* második részében megtaláljuk a farmernadrágos próza stílár jellemzőit. Ám ennek a prózatípusnak a hagyományos – Flaker által leírt – modellje nem tendált az összetettebb struktúrák felé.¹⁴

A műfaj horvát klasszikusa, Antun Šoljan, amikor a farmernadrág szorítani kezdte, egyszerűen levetette, és hagyományos nadrágot húzott. Esterházy Péter sohasem

¹⁰ Poór Zsigmond ford.

¹¹ Vö. Az új nyelvi magatartás irodalmának kialakulása című fejezetet Kulcsár Szabó Ernő *A magyar irodalom története* 1945-1991 (Budapest, 1994), és A „beszélő” nyelv világteremtése című fejezetet Kulcsár Szabó Ernő Esterházy Péter (Pozsony, 1996) című könyveiben.

¹² A fogalom részletesebb kifejtését lásd Milosevits Péter: *A szerb irodalom története*. Budapest, 1998. 495-521. Itt csak két megjegyzés: 1. Dátumok: Bulgakov: *A Mester és Margarita* (1940), Kiš: *Fövenyóra* (1972), Esterházy: *Termelési-regény* (1979), Eco: *A rózsá neve* (1980), Pavić: *Kazár szótár* (1984). 2. A trükkregény kedvenc terepe a műfajparódia, vö. Cervantes: *Don Quijote* (lovagregény-paródia), Sterne: *Tristram Shandy* (az életrajzi realista regény korai paródiája), J. S. Popović: *Regénytelen regény* (a szentimentális áltörténelmi kalandregény paródiája), Esterházy: *Termelési-regény* (a termelési regény paródiája).

¹³ Az internetes link és hiperszöveg előfutára.

¹⁴ Kivétel Ivan Slamnig *Bátorságunk jobbik fele* (1972) című alkotása, amely – természetesen – trükkregény.

képviselte a műfaj ortodox, tiszta válfaját, de szellemi energiáit és stiláris elemeit beépítette a posztmodern trükkregény bonyolult szerkezetébe, melyet egy történelmileg elbúcsúztatott műfaj, a termelési regény dekonstrukciója és paródiája köntösében teremtett meg pályáján először¹⁵.

Jelképértékű, hogy Esterházy a *Termelési-regény* második részének mottóját Salingertől veszi, akit Flaker a farmernadrágos próza megteremtőjének nevez.¹⁶

Mindnyájan Salinger köpenyéből bújtunk ki? Aztán fejünkbe nyomva Borges kalapját megyünk... (de ez már nem az itt összehasonlított két íróra vonatkozik, bár olyanokra, akik más irányból és másilyen módon könnyen idekeveredhetnének, amit menetközben olykor meg is tettek).

¹⁵ Aztán hű maradt hozzá, de minden alkalommal újrateremtette. A *Termelési-regény* szerkezetével leginkább a *Harmonia caelestis* (2000) áll rokonságban (amely egyébként is ama regény folytatásának tekinthető), s Bojtár Endrének a *Harmonia caelestis*-ről írott és szerkesztőkollégái által széljegyzetelt tanulmányában (és a kommentárokból) többször is előfordul a „trükk” kifejezés. 2000, 2001/IV. 56-64. vö. 58. és 59.

¹⁶ „E próza modelljét Salinger teremtette meg az amerikai irodalomban közvetlenül a második világháború után...” Aleksandar Flaker: *A horvát farmernadrágos próza*. Helikon, 1979/4. 468.

MIKE KING

Számítógépek és a modern művészet

*(A Digital Art Museum)***Bevezetés**

A *Digital Art Museum* (DAM) a londoni Guildhall University és két független – egy londoni és egy wiesbadeni – galéria közös kutatóprogramja, amely azt a célt tűzte maga elé, hogy a számítógépes művészet történetének és gyakorlati alkalmazásának vezető on-line forrásává váljék. Jelen írás a számítógépes művészet úttörőire összpontosít (1956–1986), amelyet a kutatóprogram első szakasza mutat be. Ezeket a művészeket a korai képkalkoló számítógépes technológiák melletti elkötelezettség jellemzi, amelyek egyaránt működtek analóg és digitális elven, s csak nagyjából emlékeztetnek a modern digitális számítógépekre. Az első korszak úttörői közül sokan eleinte nem művészek voltak, vagy nem rendelkeztek művészeti előképzettséggel, és a DAM-ban is inkább történeti jelentőségük, mintsem művészeti értékeik miatt kaphattak helyet. A DAM-ban a hangsúly azonban elsősorban a művészeti érdemeken van, és főleg azokon a művészekben, akik e fontos korszakban a számítógépes művészet területén belül maradtak.

Az 1956-os évet választottuk a számítógépes művészet születési dátumául, mivel számos értelmező ezt a dátumot szokta idézni, ideértve a SIGGRAPH vitafórumokat és Jasia Reichardt, a tekintélyes londoni Kortárs Művészetek Intézete igazgatóját is. Ez a dátum persze több okból kifolyólag is önkényesnek tűnik, mindenekelőtt azért, mert ebben a periódusban a „digitális” művészet számos alkotása tulajdonképpen analóg módon készült, és mert Ben Laposky és id. John Whitney kísérletei kissé korábban születtek. Mindazonáltal a harmadik korai úttörő, Herbert Franke alkotásai révén ez a dátum tekinthető a számítógépes művészeti kísérletek kezdetének, és bizonyos értelemben egyúttal egy mozgalom kezdetét is jelenti. Ugyanilyen önkényes módon jelzi az 1986-os év az úttörő korszak végét, de ehhez a határkőhöz fontos történeti események fűződnek, amelyek mindegyike az ábrázolási rendszerrel kapcsolatos. Először is, a brit BBC ekkor sugározta a *Fénnyel festés* c. sorozatát, amely a modern művészek azon jólismert csoportját kísérte figyelemmel, akiket magával ragadott a Quantel Paintbox (egy úttörő televíziós grafikai ábrázolási rendszer). Másodszor, ekkor készített Andy Warhol Commodore Amiga segítségével sorozatmunkákat, többek között saját önarcképeit és Deborah Harry énekes portréit. És harmadszor, ebben az évben született a Photoshop (bár még nem jelent meg a tömegpiacon).

A *Digital Art Museum* második szakasza (kísérleti jelleggel ezt „Paintbox-korszaknak” neveztük) 1986-tól 1994-ig, a világháló megszületéséig tartott. A harmadik szakaszhoz

(melynek próbaképpen a „Multimédia korszaka” nevet adtuk) az 1994 utáni művészek, valamint az újonnan felbukkanó tehetségek tartoznak.

Ez a tanulmány elsősorban a digitális művészet úttörőire és alkotásaiknak a modernista művészeti irányzatokhoz fűződő kapcsolatára fókuszál. Furcsamód a számítógép művészeti eszközként éppen a legrosszabb időben jelent meg: a szuprematizmus és a konstruktivizmus matematikai kísérleteihez képest túl későn, évtizedekkel később; az op arthoz képest néhány évvel később, a posztmodern tartalomalapú művészetéhez képest épp jókor, hogy a számítógép valami fölöslegesre adja a fejét. Így a számítógépes művészet nem is válhatott irányadóvá, a nem-művészekkel és a naiv művészekkel való kapcsolatai miatt is eltávolodott a számítástechnikától. Ezért a számítógépes művészet legjelentősebb alkotói közül páran, mint id. John Whitney és Harold Cohen, jogosan kritizálják a számítógépes művészet túlnyomó részét. A *Digital Art Museum* meglátása szerint azonban a legjobb digitális művek azok, amelyek művészetiileg impozánsak, történetileg jelentősek és a kreativitás szempontjából átfogóak.

Itt egy személyes megjegyzést kell tennem. Jómagam a művészet, a tudomány és a spiritualitás metszéspontjai körül munkálkodom, mindegyikre vonatkozik az emberi tapasztalat mélystruktúráinak különböző aspektusai iránti nyitott és módszeres érdeklődés. Esszémben érthetően a művészet és a tudomány közötti határterületre helyezem a hangsúlyt, de két okból is elkötelezett vagyok a spiritualitás iránt. Egyrészt, mert a modernizmus meglepő módon kapcsolatban áll a spiritualitással, másrészt, mert a digitális művészet úttörői közül sokan nyíltan érdeklődnek a spiritualitás iránt. Spirituális jelentések nélkül meglehetősen leegyszerűsíténénk tehát a modernizmus és a digitális művészet elemzését, ennek mellőzésével hiányosabban érthetjük meg.

Az első szakasz művészei

Minthogy a *Digital Art Museum* egy folyamatban lévő kutatóprogram, lehetetlen átfogó listát adni a digitális művészet úttörőiről, legalább is nem lehet egyetleneggyel szolgálni, amely mindenkit kielégítene. Ezért az alábbi táblázat listája csupán kísérleti jellegű, és két kritériumra szűkítjük le, vagy tágítjuk ki: (1) az adott művész történeti hozzájárulása a művészethez, (2) és a művészet alapvető természetének és értékeinek a továbbvitele. (Az olvasókat szívélyesen kérem, vegyenek részt a válogatás folyamatában, és figyelmeztessenek a történeti hiányosságokra és pontatlanságokra.) Meg kell jegyezni, hogy a táblázat *Dátum* oszlopa csak hozzávetőleges évszáma annak, amikor a művészek elkezdtek számítógéppel dolgozni (már ahol tudtam, persze).

A művész neve Dátum	Tevékenységi kör	Származás	
Ben Laposky	matematikus / művész	USA	1950
Herbert Franke	matematikus / művész	Németország	1956
id. John Whitney	filmkészítő az IBM-nél	USA	1958
Charles Csur	művész – algoritmikus művész	USA	1960
Michael Noll	számítástechnikus – Riley és Mondrian szimulációkat készít	USA	1963
Frieder Nake	matematikus	Németország	1963
Edward Zajec	művész / animátor	USA	1963
Kenneth Knowlton	számítástechnikus – pl. Lillian Schwartzal dolgozik	USA	1967
Ruth Leavitt	művész	USA	
Lillian Schwartz	művész / filmkészítő / művészeti kritikus	USA	1968
Vera Molnar	művész – Manfred Mohr mestere	Franciaország	1968
George Nees	matematikus – számítógépes szobrász	Németország	1969
Manfred Mohr	művész – algoritmikus művész	Németország	1969
Harold Cohen	művész – absztrakt expresszionista,	AARON program Nagy-Britannia	1972
Joan Truckenbrod	művész	USA	1975
Yoichiro Kawaguchi	művész / animátor	Japán	1975
Laurence Gartel	művész – korai Paintbox-művész	USA	1977
Jean-Pierre Hebert	művész – algoritmikus művész	USA	1979
Mark Wilson	művész – algoritmikus grafikus	USA	1980
Roman Verotsko	művész – algoritmikus grafikus	USA	1982
David Em	művész – az első jelentős 3D-használat	USA	1983
Rejane Spitz	művész	Brazília	1983
Paul Brown	művész, pedagógus	Nagy-Britannia	
Yoshiyuki Abe	művész	Japán	

A kutatás második és harmadik szakaszában helyet kapott művészek elsősorban a második kritériumot teljesítik. Néhány művész annak érdekében kimaradt ebből a tanulmányból, hogy a számítógépes alkotásoknak a modern művészeti mozgalmakkal való kapcsolására helyezhessük a hangsúlyt, de adósak maradunk fejlődésük összehasonlításával.

Egy kurta történeti áttekintést adva az úttörő művészek tevékenységét illetően, megjegyezhetjük, hogy a korai számítógépes művészet Ben Laposky és id. John Whitney amerikai, és Herbert Franke német művész tevékenységével kezdődött az 1950-es évek-

ben. Ben Laposky matematikus volt és művész, 2000-ben halt meg. Első művészeti alkotásait – melyeket ő „oszcillonoknak” hívott – oszcilloszkóppal készíttette 1950-ben, 1952 és 1975 között több mint 216 alkalommal volt kiállítása az Egyesült Államokban és külföldön, számítógépes témában pedig százhatvan publikációt jegyzett.¹ Herbert Franke *Számítógépes grafika – számítógépes művészet* c. írása² ezzel majdnem egyidejűleg látott napvilágot, Frank – és id. John Whitney is – tőle függetlenül érkezett el ehhez a művészeti formához. Mindhárman e kísérletek felől jutottak egyre különbözőbb megközelítésekhez, közülük Whitney kapcsolódik leginkább a modern művészethez. Whitney kísérleti filmes volt, a vizuális és zenei világ közötti párhuzamok, és az új absztrakt mozgóképes formai lehetőségek érdekelték, művészeti célkitűzései megvalósításához hasznosította a megfelelő technológiai és matematikai szakértelmet. Franke – aki eleinte tudós volt, aztán vált művésszé – rengeteget alkotott, és akárcsak Laposkynak, neki is számos kiállítása volt. Mindketten matematikusként kezdték. A nem kimondottan művészi előképzettséggel induló pionírok gondjait megérthetjük Franke magyarázatából: „Ha valaki, mint mi, a matematikai leleményekhez kötődik és a formák láthatóvá tételével foglalkozik, akkor olyan alakzatokhoz és struktúrákhoz juthat el, amelyet azelőtt sohasem láthatott. Ezek formakincsünk gyarapodását mutatják, melyek közül soknak átható esztétikai varázsa van. Véleményem szerint nem kell ezeket eredeti műalkotásoknak neveznünk, hanem olyan rendelkezésre álló elemeknek tekinthetjük, amelyekkel új munkákat alkothatunk, vagy felhasználhatjuk őket a műalkotások megvalósításánál.”³

Ebben az idézetben a hangsúly a matematikán van, máskor viszont magán a technológián, és ez a korai számítógépes művészet ismertetőjele, amit a művészek különbözőképpen indokolnak meg. Laposky, Franke és Whitney az egyszerű matematikai elemekből származó művészeti formák iránt volt fogékony, különösképp pedig a szinuszgörbék egymásra hatása iránt. (Whitney egy 1970-es interjúban elmondta, hogy azért szokott rá a számítógépre, mert mechanikusan valósíthatta meg azt, amit korábban oszcilloszkóppal akart.)⁴ Whitney elsősorban művész volt, Franke tudós, Laposky pedig valahol a kettő között. Whitney azzal érvelt, hogy ez a *harmónia* művészi természetével függött össze: „Valóban, 'a művészet természete bizonytalanná válik', és a zeneszerzők jókora táboránál a nagyszerű pitagoraszsi bizonyosság – a harmónia – felbomlik. Ennek ellenére alkotásaim először is a harmónia törvényén nyugszanak, aztán pedig a kísérleten, ahol a harmónia szólamról szólamra a vizuális design világának van megfeleltetve. Ez az én hipotézisem.”⁵ A másik művész, aki a zenei struktúrák vizuális egyenértékűségét fürkészi, az Edward Zajec, bár úgy tűnik, Whitney-től függetlenül.⁶

¹ Ben Laposky: *Oscillons: Electronic Abstractions*. In: Ruth Leavitt (Ed.): *Artist and Computer*, Harmony Press, 1976, 92.

² H. W. Franke: *Computer Graphics – Computer Art*. Phaidon, 1971.

³ H. W. Franke és H. S. Helbig: *Generative Mathematics: Mathematically Described and Calculated Visual Art*. *Leonardo*, 25., Nos. 3/4 (1992.) 291-294.

⁴ John H. Whitney: *Digital Harmony*. Peterborough, Byte Books 1980, 179.

⁵ i. m. 5.

⁶ Edward Zajec: *Computer Graphics: Color-Based Time*. *Leonardo* Vol. 19, No. 1 (1986.) 39-43.

Most 1969-re ugorva megemlíthetjük egy másik német művésznak, Manfred Mohr matematikai alapokra helyezett alkotását, a matematikai alap jelen esetben elsősorban a hiperkockát* jelenti. Bár Mohrt erőteljesen érdekelte a zene, ebben az időben a dzsessz, animációs lehetőségekkel csak későbbi műveiben kísérletezett, ehelyett egy hosszú nyomtatásalapú sorozatra helyezte a hangsúlyt, amely olykor a zene vizuális megfeleltethetőségét demonstrálta. Mohr korai munkájában – mintegy átmenetet képezve festészetéből – sűrű jelsorozatokkal kísérletezett, kiválogatta a véletlenszerűnek látszó technikákat, és a folyamatot inkább szemiotikai, mint matematikai alapokra helyezte. Utána egy egész életen át tartó kutatásba kezdett a kockával kapcsolatban, amely talán maga volt a jelentésnek és a matematikai absztrakciónak a találkozási pontja, és személyes oeuvre-je szempontjából első látásra nem tűnt túl ígéretes vállalkozásnak. Mohr azonban döbbenetes kitartással és eredetiséggel vágott bele variációi, töredékei és dinamikus folyamatai megalkotásába, ennek köszönheti németországi, és azon is túl terjedő hírnevét, nyomtatott munkái a jelentős gyűjtemények sorába emelkedtek. Későbbi alkotásának főeleme a művészeti rögeszméjévé vált sokdimenziós hiperkocka kivetítése, kétdimenziós síkba tördelése lett, amelynek a modern művészetben izgalmas története van, és lesz később is.

A festőművész Roman Verotsko Mohrnál némileg később vette használatba a számítógépet, és huszonöt esztendeig dolgozott egy munkán, amellyel a számítógép algoritmikus képességeit vizsgálta. Érdekes módon mindkét férfiú számítógép-előtti festményei az absztrakt expresszionizmus hatásait mutatják. Verotsko algoritmusai azonban meglehetősen különböznek Mohrétól, erősebben érdeklődik az organikus iránt, és tartózkodik a 3D-s és az annál nagyobb dimenziók ábrázolásától. Ő is rendkívüli kalligrafikus érdeklődést mutat, amely a plotterrel való kísérletezés során a kínai ecsetek és festékek használatához vezette. Verotsko a *Leonardo* magazinban megjelent esszéjében alkotásairól azt állította, hogy „a Hodos nevű szoftver olyan festményeket tud készíteni, amely megdöbbentő módon hasonlít húsz évvel ezelőtti, kézzel készített munkáimra.”⁷ Esszéje további részében alkotásai fő témáit, többek között a „vezérlés” és az „ellenőrizhetetlenség” közötti feszültség elméletét, továbbá a számítógépes művészek főbb kísérleti területeit tárgyalja.

Manfred Mohr és Roman Verotsko körülbelül 1996 óta az *Algorists* nevű csoport tagja Mauro Annunziatival, Charles Csurival, Helaman Fergusonnal, Jean-Pierre Hebert-rel, Ken Musgrave-vel, és Mark Wilsonnal együtt. Alkotásaikhoz mindannyian számítógépes algoritmusokat, egy részük kizárólagosan plottereket használ. Az *Algorists* tagjai természetesen már jóval csoporttá alakulásuk előtt számítógépekkel dolgoztak, Charles Csuri például már a hatvanas évek óta, vagy még korábban.

Az utóbbi huszonöt év egyik legkülönösebb számítógépes művészeti oeuvre-je Harold

* A hiperkocka (hypercube) olyan négydimenziós – időalapú – animált (forgó) kocka, amely három dimenzióban (tkp. csak két dimenzióban) látható az elektronikus felületen. Általában több kocka látható mozgásban egyidejűleg, amelyben a kocka csúcsai a másik kocka oldalához csatlakoznak. Az oldalak egymásra merőlegesek, azonban a mozgás kivetítése közben más szögeket érzékelünk – a ford. megjegyzése.

⁷ Roman Verotsko: *Epigenetic Painting: Software as Genotype*. *Leonardo* Vol. 23, No. 1 (1990.) 17-23.

Cohené, egy sikeres angol festőé, aki absztrakt festészeti karrierjét hátrahagyva a nyolcvanas évek elején a számítógép-programozáshoz vándorolt át. Azt az ambiciózus célt tűzte maga elé, hogy „megtanítsa” a számítógépeket a művészi kompozíciók létrehozásának szabályaira, és ennek eredménye az AARON nevű mesterségesintelligencia-program. Kezdetben egy hűtőméretű számítógépen futtatta, és ebben a formában állította ki a londoni Tate Galleryben 1983-ban,⁸ most pedig Cohen laptopján található, és a „festés” nyugtalanító képességével rendelkezik.

A számítógépes művészeknek ezen a kis (és csak részben reprezentatív) listáján utolsóként Laurence Gartel áll, aki 1976-ban videoszintetizátorral kezdett dolgozni. Ez tíz évvel a vízválasztónak számító 1986-os év előtt történt (mint korábban láttuk, ekkor születik a Paintbox, Warhol ekkor kezdi használni az Amigát, ekkor jelentkezik a Photo-shop), amikor a videoképet csak durván lehetett manipulálni, és utána le kellett fotózni a videomonitorra. Amíg az *Algorists* csoport és más művészek a plotterek révén viszonylag olcsó számítógépes berendezésekkel dolgozhattak, addig a videokép és a pixel alapú kép drága felszereléseket igényelt, messze többet, mint amit egy személyes költségvetés elbír. Ruth Leavitt *Művész és számítógép* c. írásából megtudhatjuk, hogy 1975-ben a berendezési szükséglet egy számítógépet (50 000 dollár), egy frame-buffert* (80 000 dollár), egy digitalizáló táblát** (5000 dollár) és egy színes tévéképernyőt (5000 dollár) foglalt magában.⁹ 2002 nyarán ezek a hardverek az olcsó személyi számítógépeknek vannak alárendelve, ma ezek összesen kb. ezer dollárba kerülnek – a digitalizáló tábla kivételével, amely egy kicsit megemeli az árat. Legmeglepőbb módon a frame-buffernek – amely lényegében gyors videó RAM, vezérlő chippel és a analóg-digitális átalakítóval – esett le leginkább az ára, 80 000-ról 80 dollárra. Gartel szokatlanul korán kezdte használni a paintbox-stílust, és a technológia fejlődése ellenére mind a mai napig kitartott mellette.

Néhány modern művészeti mozgalom

Most a technológiáról egy pillanat erejéig térjünk át a festészetre. A modern művészet eredetét nem lehet pontosan tudni, de számos mítosz él indítékaival kapcsolatban, amelyek közelebbi vizsgálódást igényelnek. Ilyen mítosz például az, hogy a modernizmus elutasította az irracionalitást és a babonákat, a haladást és a demokráciát reprezentálta, és minde-

⁸ Harold Cohen: *Exhibition Catalogue*, London, Tate Gallery Publications 1983.

* Frame-buffer („kerettárazó”): a grafikus hardverhez való hozzáférést biztosító eszköz – a ford. megjegyzése.

** Tablet (digitalizáló tábla): olyan tábla alakú érzékeny felület, amelyet grafikus adatbevitelre használhatunk. Előnye, hogy egy tollszerű eszköz segítségével nagyobb pontosságot tudunk elérni vele, míg az egerrel való rajzolás enyhén szólva is nehézkes – a ford. megjegyzése.

⁹ Ruth Leavitt (Ed.): *Artist and Computer*. Harmony Press, 1976, 64.

nekelőtt, hogy szakított volna a múlttal. Némely témájában ezt a kérdést vizsgálta a brit Channel 4 egyik dokumentumfilmje és a *Rejtett kezek – a modernizmus másféle története* c. könyvecske,¹⁰ amelyek a hangsúlyt egyrészt a modernista festők spirituális érdeklődéseire helyezték, akiket az első világháborút követően áthatott a tisztaság gondolata, másrészt amerikai absztrakt expresszionizmusra, amelyet a hidegháború során a CIA támogatott. Fölösleges leragadni ennél a tényezőnél, de a spiritualitás kétségtelenül segített formálni a modern művészeti mozgalmakat, és hasznos lehet egy pillantást vetni a spirituális hatásokra, tekintettel arra, hogy a digitális művészt úttörői között is sokaknak hasonló az érdeklődésük.

Norbert Lynton *A modern művészet története* bevezetésében¹¹ rámutat, hogy a modern művészetről szóló hagyományos nézeteket a kurátorok és a kritikusok kis csoportja határozta meg, mint például Alfred Barr, a New York-i Modern Művészetek Múzeumának igazgatója. Maurice Tuchman az elsők között vette észre Barr hivatalos kritikájának hibáit, mint amely nem állja ki az esztétika próbáját, és az absztrakt művészet formalista struktúrájának a spirituális motivációihoz való viszonyát nem emeli ki.¹² A századelő művészeinek néhány kiadványában a spiritualitás kérdését és az okkult hatásokat kutattam¹³, és a művészettörténész Roger Lipsey művéből merítettem.¹⁴ Lipsey termékenyítő könyvének címbeli kifejezése – *Tulajdon művészetünk* – utalás Constantin Brancusi kommentárjára, aki szerint a századelő művészei a szabadságukért harcoltak az ősi pártfogóval és az évezredek témájával, nevezetesen a vallással szemben. Itt van a modern művészet ellentmondása, mert Brancusi, hasonlóan más úttörő művészekhez, mint Mondrian, Kandinszkij, Itten, Arp – csak néhányat említve – nyíltan és tudatosan a spritualitásból merített. Lipsey szerint Brancusi – a kor más művészeihez hasonlóan – hosszú évekig egy 11. századi tibeti buddhista önéletrajzát, a *Milarepa életét* olvasta lefekvés előtt, és a régi és új spirituális tradíciók széles választékából merített. A 20. század végén értelemszerűen nehezen hihető, hogy az írók, a művészek és a gondolkodók érdeklődtek ilyen témák iránt, és akkor még nem is beszéltünk a teozófiához és az antropozófiához hasonló okkult szerveződésekről, vagy a G. I. Gurdjieff-hez hasonló spirituális tanítók követőiről. Persze nem egyedül Alfred Barr kendőzte el ezt a valós és fontos hatást a modern művészetben, ezeket a tényeket az egész nyugati kultúra utasította el, és a racionális modernizmus eszméjét felkarolva esztétikai, formalista és polemikus módon ragadta meg a kort.

Az esztétika és a polémia, a spirituális tartalom és a szocialista elvek közötti feszültség meghatározzák a 20. századi művészetet, és ez éppannyira kiütközött a digitális művészet

¹⁰ Frances Stonor Saunders: *Hidden Hands*. London, Channel 4 Television.

¹¹ Norbert Lynton: *The Story of Modern Art*. Oxford, Phaidon, 1986, 10.

¹² Maurice Tuchman: *Hidden Meanings in Abstract Art*. In: Maurice Tuchman (Ed.): *The Spiritual in Art – Abstract Painting 1890-1985*. Los Angeles County Museum of Art, 1986.

¹³ Mike King: *Concerning the Spiritual in 20th C Art and Science*. *Leonardo*, Vol. 31, No.1 (1998.) 21-31, és Mike King: *Concerning the Spiritual in Cyberspace*. In: Michael Roetto (Ed.): *Seventh International Symposium on Electronic Art*. Rotterdam: ISEA96 Foundation, 1997, 31-36.

¹⁴ Roger Lipsey: *An Art of Our Own – The Spiritual in Twentieth-Century Art*. Boston és Shaftesbury, Shambhala, 1988.

úttörőinél, mint más művészeknél. Amíg a századelő művészeit az első világháború hatására széles körben áthatotta a spiritualitás, addig az orosz forradalom és a második világháború fokozatosan a polémia, a szocializmus, az egyenlődsdi és végül a tartalomfüggetlen művészet felé való eltolódást szilárdította meg. Ennek oka a kontextus mellőzésével a számítógép volt, amelynek korábban elhanyagolható volt a művészeti jelentősége, ám most uralja a szépművészeti világot. Ezért ahhoz, hogy megértsük a digitális művészet úttörőit, egy korábbi modern művészeti mozgalomra kell tekintenünk, bár ezt a hatalmas témát itt csak érinteni tudjuk. Norbert Lynton állította a művészeti mozgalmakról: „A modern művészet története általában mozgalmakat jelent: a fauvizmust, a kubizmust, a futurizmust, az expresszionizmust stb. A mozgalom csoportesemény volt, amelynek kialakulását már közönség elé kerülésük előtt felügyelték, de néhány esetben (futurizmus, szürrealizmus) a művészet és a mozgalom kontextusa valóban együtt haladt. A legtöbb esetben azonban a mozgalom csak fikció volt.”¹⁵ Lynton később kijelenti, hogy ennek ellenére a „mozgalom” szó természetesen hasznos művészeti fogózkodó, mint amilyen a digitális művészetben az *Algorists* csoport. A korai modernista mozgalmakat – különösen a digitális művészetre vonatkozóan – csak nehezen tudjuk elválasztani egymástól, főleg a kubizmus, a konstruktivizmus és a szuprematizmus elkülönítése nehéz.

A kubizmust a modernizmus *par excellence* előfutárának tekinthetjük, egy olyan művészetnek, amely egy régi ábrázolási módszert utasított el, és tárgyában szinkronban volt a matematikai, tudományos kutatásokkal, kiváltképpen a negyedik dimenzió és a relativitás kérdésével. A kubizmus Picasso és Braque 1907 és 1911 közötti alkotásai során alakult ki, ők később ezt így kommentálták: „Olyanok voltunk, mint két egymáshoz láncolt hegymászó.” Festményeik felbontották a háromdimenziós teret, és káprázatosan megpróbálták egyidejűleg megmutatni a kocka valamennyi oldalát, ugyanakkor leszűkítették a színeket a szürkére és a barnára. Leonard Schlain *Művészet és fizika* c. könyvében kimutatta, hogy ez a művészeti forradalom nemcsak hogy közvetlenül kapcsolódott Einstein felfedezéseéhez, de elébe is vágott a tudomány fejlődésének.¹⁶ Ez utóbbi radikálisabb, de a művészet és a tudomány közötti párhuzam alaposabb vizsgálatot igényel. Schlain kiemeli, hogy a fénysebességhez hasonló gyorsaság fokról fokra, szabályszerűen elnyeli a tárgy oldalait, míg fénysebességig egyszerre látjuk az összes oldalt, ugyanakkor a színek szegényesek – pontosan olyanok tehát, mint a kubista festményeknél. A magasabb dimenziók azonban nemcsak matematikai, tudományos értelemben érdekesek, hanem spirituális szempontból is, és ennek volt a fő hirdetője az orosz származású filozófus, P. D. Ouspensky, aki hatott az orosz konstruktivizmusra és szuprematizmusra. Máshol vizsgáltam már a dimenzionalitás témáját,¹⁷ és azt mondhatom, a kubizmus öröksége ellentmondásos módon lemondott a harmadik dimenzióról és a síkfelület híve lett.

Tatlin konstruktivista és Malevics szuprematista (mindketten oroszok) képein a sima

¹⁵ Norbert Lynton: *The Story of Modern Art*. Oxford, Phaidon, 1986, 10.

¹⁶ Leonard Schlain: *Art and Physics, Parallel Visions in Space, Time and Light*, New York, Quill William Morrow, 1991.

¹⁷ Mike King: *The Tyranny and Liberation of ThreeSpace – A Journey by Ray Tracer*. In: *Digital Creativity*, Vol. 10, No. 4 (1999.) Swets and Zeitlinger, 215-227.

felszín, a jólismert absztrakt ábrázolásmódot, a lecsupaszított színeket tanulmányozhatjuk, és ennek újfajta, nem realiztikus eljárás módját. A számítógépes művészet előzményét is érintve azt mondhatjuk, hogy teremtő feszültségben, egymással össze nem férő hatásokat mutatott be a spiritualitást illetően, az orosz forradalom után kialakuló szocialista rendszer ellentmondást nem tűrő gondolkodásnak tagadásaként. Az első világháború előtti okkult művészek és gondolkodók – erős érzékenységet mutatva – egyre inkább felismerték a marxizmus térfoglalását, sőt a művészek elmenekültek Oroszországból és az európai, illetve amerikai művészeti mozgalmakat erősítették. Közöttük lévő Kandinszkijnek a spirituális művészetről szóló értelmezése elitizmusát a felfelé törő háromszög* szimbolizálta,¹⁸ amely egy új gondolkodássá állt össze. Ugyanakkor a spirituális érdeklődés 1914-et megelőzően gyengének bizonyult a barbárság és a háború borzalmainak megállítására, hasonló okok miatt szocialista távlatból maga a művészet is kihívás előtt állt.

Talán Naum Gabo művében került a konstruktivizmus legközelebb a tudományhoz, ezért a mi számítógépes úttörőink néhány alakjához is. Gabo tanulmányai során részt vett a relativitáselméletről szóló müncheni előadásokon, először az orvostanban, majd az alkalmazott tudományokban, bár ezek nem teljesen maradtak a művészet hívei.¹⁹ Nem fogadta el a hivatalos művészeti oktatást, bár az expresszionizmuson és a konstruktivizmuson keresztül a hatása alá került. Gabo első művei figuratívak voltak, gyakran alkotott arcokat, de ezek nyitottak utat az absztrakt folyamatok keresztül (hasonlóan a korszak számos művészehez) a teljesen geometrikus formákhoz. Számos művésztől eltérően, akiknek kiindulási pontjuk a matematika volt, Gabo ösztönösen alkotott térbelileg, és hozzátehetjük, ellentmondásosabb, emocionálisabb és spirituálisabb módon.

Az első világháború sok művészt és gondolkodót a spiritualitástól a szocialista eszmék felé fordított, majd a második világháború további ellenérzéseket szült az okkultizmussal szemben. Tuchman szerint az harmincas évek végén és negyvenes években a szavak spirituális használata szinte eretnokséggel ért fel és a művészi karrier szempontjából veszélyes volt, mivel náci eszmékkel társították.²⁰ Amikor ismeretessé váltak a náci kísérletek borzalmi, ezek az asszociációk teljesen negatív megítélés alá estek. Ennek ellenére az amerikai absztrakt expresszionizmus a jungi archetípusoktól kezdve a zen buddhizmuson át az amerikai bennszülöttek sámánizmusáig széleskörű spirituális érdeklődéssel rendelkezett. Az amerikai bennszülöttek művészi formavilága Pollockra például erőteljes hatást gyakorolt, a hatásokat egész absztrakt akciófestészetén nyomon lehet követni.²¹

A második világháború után az absztrakt művészet Nagy-Britanniában is virágzott,

* Kandinszkijnál a háromszög a harmóniát, a bölcsességet, az egyensúlyt jelképezi – a ford. megjegyzése.

¹⁸ Wassily Kandinsky: *Concerning the Spiritual in Art*, New York, Dover Publications Inc, 1977, 6.

¹⁹ S. A. Nash és J. Merkert: *Naum Gabo – Sixty Years of Constructivism*, Munich, Prestel-Verlag, 12.

²⁰ Maurice Tuchman: *Hidden Meanings in Abstract Art*. In: Tuchman, Maurice (Ed.): *The Spiritual in Art – Abstract Painting 1890–1985*, Los Angeles County Museum of Art, 1986, 18.

²¹ W. J. Rushing: *Ritual and Myth: Native American Culture and Abstract Expressionism*. In: Maurice Tuchman (Ed.): *The Spiritual in Art – Abstract Painting 1890–1985*, Los Angeles County Museum of Art, 1986, 273–295.

egyaránt használtak absztrakt és figuratív elemeket, amely olyan új mozgalmakat indított el, mint a *Situation* csoport (számítógépes munkái előtt ide tartozott Harold Cohen), a colour-field festészet* és az op art (az optikai művészet rövidítése). Az op art a konstruktívizmusból nőtt ki és Josef Albers és Victor Vasarely nyomán a negyvenes, és Bridget Riley nyomán a hatvanas években alakult ki. Ez azon kevés művészeti mozgalom egyike, amelyik egybevág a számítógépes művészet kialakulásával.

A pop art művészeti mozgalma, amely a tömegkommunikációs eszközök és a népszerű ikonok világából ered, Nagy-Britanniában alakult ki, és az ötvenes évek közepén az Egyesült Államokban terjedt el. A nyolcvanas évek közepéig, mindaddig, amíg a számítástechnika nem vált eléggé a mainstream részévé, a pop art művészei, mint Richard Hamilton, nem vették komolyan a számítógépet (bár ő 1963 óta használta speciális feladatokra).²²

Röviden összegezve a modern művészeti mozgalmak kapcsán tett kirándulásunkat, az érdeklődési kört – akár a spiritualizmust, akár a tudományt tekintve – az emberi tapasztalatok mélystruktúráival határozhatjuk meg, amely az absztrakció fontos eleme: Akár ha a művészetet, mint az orosz konstruktivizmus, a szocialista célok szolgálatában állították, akár ha az amerikai absztrakt expresszionizmus (feltehetőleg) a CIA pártfogását fogadta el. Ezeknek a művészeti formáknak az absztrakció, a geometria, a matematika, a tudomány és technológia az alapjai, és a számítógépes művészet korai kísérleteinek is fontos forrásai, ha a 20. század végén a számítógépes művészeket újragondoljuk, akkor is saját előzményeiket fedezhetjük fel.

Az antiművészet fontos elem a modernizmusban, amelyek a mélyebb jelentések tudatos elutasítását fejezték ki, például a pop art a modern élet felületes ragyogását hangsúlyozta, reflektálva ezzel a pusztá vibrálásra, a városi életre és a káprázatra. Összességében, a művészek elvethették magát a művészetet (Marcel Duchamp), a művészet kapitalista kontextusát, ennek kizárólagosságát, vagy a korábbi szabályokat megtarthatták.

* A colour-field paintinget (színes-mező festészet) általában a konstruktívizmusból és az absztrakt expresszionizmusból szokták eredeztetni, de sok rokon vonást mutat a pop arttal, a hard-edge festéssel, a színfestéssel és a foltfestéssel is. A fogalom Clement Greenbergnek a *Partisan Review*-ben 1955-ben megjelent *Az amerikai típusú festészet* c. kritikája nyomán terjedt el, akit egyébiránt a mozgalom (vagy inkább mozgalmak) atyjának tartanak. A colour-field festészet kánonjába elsősorban Barnett Newman, Mark Rothko, Frank Stella (tőle ered a *shaped canvas*), Jules Olitski, Clyfford Still sorolhatók. Az irányzat(ok)ra a nagy felületek, a viszonylag homogén színhasználat, a geometrikus formák, óriási színsávok, színfoltok kedvelése jellemző – a ford megjegyzése.

²² Richard Hamilton: *The Prints of Richard Hamilton*. Richard S. Field katalógusa, Middletown, Conn. Davison Art Center, Wesleyan University 1973, 57.

A számítógépes művészet és a modernizmus kapcsolata

Most térjünk vissza a digitális művészekre, és vizsgáljuk meg, hogyan kapcsolódnak a modernizmus művészeti mozgalmaihoz. Frank Dietrich, az Utah-i Egyetem médiakutatója, aki maga is művész, több értékes esszét írt a számítógépes művészet és a modernizmus kapcsolatáról, de elsősorban az foglalkoztatja, hogyan viszi új irányba a számítógép a művészetet.²³ Itt most inkább egy korai kapcsolatra tekintünk.

Naum Gabo Laposky, Franke és Whitney lelkitársa lehetne, hiszen a harmincas évek végén született alkotásai húsz évvel előzik meg a számítógépes művészeti kísérletezéseket. Amíg Gabo szobrokban valósította meg elképzeléseit, a számítógépes művészek oszcilloszkópot és célirányos berendezéseket használtak, és inkább filmmel, mint nyomtatás és fotó segítségével dolgoztak. A számítógépes művészek a konstruktivizmus eszméit és alapvető problémáit nem vizsgálták mélyebben, azonban mivel alapvetően érdekelte őket a matematika és a tudomány esztétikája, több pontban vonzódtak ezek felé a művészeti formák felé. Laposkyt „az absztrakt geometrikus festészet, a kubizmus, a szinkronizmus és a futurizmus” ösztönözte, továbbá az „op arttal” állt kapcsolatban.²⁴

Whitney a „harmónia” jegyében fogalmazta meg műveit, de nemcsak a zeneelmélet absztrakt harmóniájaként, vagy a hullámalakzatok tudományaként. Ezek elsősorban pitagorászi harmóniák, amelyek a reneszánsz művészekről és a nyugati történelem vallási festőiről adnak számot, és amelyeket Whitney számítógépen vizualizált. Whitney családjára – amelyben számos művész és filmes volt – erősen hatottak a spirituális tanok, köztük a buddhizmus, amelyek betöltik Whitney alkotásait is. Természetesen Gabóval együtt formálták a konstruktivisták is, ő egyébként gyakran hivatkozik munkáinak érzelmi és spirituális fontosságára.

Cynthia Goodman, a *Digitális víziók* című, a számítógépes művészetről szóló jól ismert áttekintésnek a szerzője írja: „Európában a hatvanas évek végén az olyan művészek, mint Manuel Barbadillo, Edward Zajec, Vera Molnar és Manfred Mohr, erős vizuális és konceptuális szövetségben álltak a konstruktivista hagyománnyal, és az elsők között használták művészeti célból a számítógépet.”²⁵

Gabo konstruktivista szobrokat alkotott az 1977-ben, éppen a Tate Galleryben rendezett egyéni bemutatója után bekövetkezett haláláig. A sajátos művészeti stílus megteremtése érdekében tett egész életén át tartó hajsza tipikusan a matematikai indít-

²³ Frank Dietrich: *Visual Intelligence: The First Decade of Computer Art (1965-1975)*. Leonardo Vol.19, No. 2 (1986.) 159-169, és Frank Dietrich: *The Computer: a Tool for Thought-Experiments*. Leonardo Vol. 20, No.4 (1987.) 315-325.

²⁴ Ben Laposky: *Oscillons: Electronic Abstractions*. In: Ruth Leavitt (Ed.): *Artist and Computer*, Harmony Press, 1976, 92.

²⁵ Cynthia Goodman: *Digital Visions*, Abrams, New York, 1988, 51.

tatású művészek jellemzője, amit Mohrnál és Verotskónál figyelhetünk meg. Nem állíthatnánk, hogy az oeuvre ne lenne gazdag és változatos, de ellentétben áll azzal folyamatos forradalmisággal, amelyet például Picasso művészete reprezentál. Mohr hetvenes évekbeli alkotásai csaknem az op art hagyomány részévé váltak, de amikor 1975-ben a kockával kezdett kísérletezni, abbahagyta ezt az irányt. Az op art esztétikája talán véletlenül irányította a töredékesen megjelenített, az összes további mű alapját képező n-dimenziós kocka felé, és a színekkel kapcsolatos fő újításához, amit csak 1999-ben mutatott be. Kérdés, összekapcsolhatjuk-e ezt a művet a kubizmussal, vagy ez csak névbeli egybeesés. Tény, hogy a kocka térbeli elrendezésének a vászonra való töredékes kivetítése és a negyedik, illetve annál is magasabb dimenziók iránti érdeklődés közös Mohr és a kubizmus között, és a 20. századi művészek örököseinél is, amely a művészettörténész Linda Dalrymple Hendersonnak köszönhetően jól van dokumentálva.²⁶ A negyedik dimenzió számítógépes kutatásában részt vesz a művész Tony Robbin is.²⁷

A modern művészeti mozgalmak azonban a körülményeket illetően is összefonódnak a számítógépes művészek úttörőivel. Mohr művészetében a kubizmus, a konstruktivizmus és az op art esztétikai problémáit figyelhetjük meg, és megkülönböztethetjük az absztrakt expresszionizmus hatásaitól. Verotsko formálta ezeket a hatásokat, de Jackson Pollock különlegesebb munkái áthatják Verotsko grafikus művészetét a vonalsűrűséget, az elhelyezést és a ritmust illetően. A dadaizmusnak az „automatizmus” iránti érdeklődésével – az automatikus írás vizuális megfelelője – szintén fontos hatása volt az „vezérlés” és az „ellenőrizhetetlenség” szempontjából. Megjegyzem, Pollock hatása az amerikai bennszülöttek sámánisztikus formavilágát is magában foglalja, és ennek nyomai Verotsko alkotásaiban és írásaiban is nyomon követhetők (megidézte a spirituális tradíciókat, a buddhizmust és a taoizmust is). Ezzel szemben Mohr elutasítja a „metafizikát,” és tetteiben ismét kiemeli, hogy a 20. századi művészet felszíne alatt ellentétes ideológiák vannak eltemetve: „A világ csak belülről fog megváltozni, és az esztétikai irányokat egyre inkább a tudás alapozza meg, mintsem a hozzá nem értés. Az ellenőrizhetetlen metafizikától a szisztematikus és logikus konstruktivizmus felé való eltolódás lehet a jövő kézjegye [saját kiemelésem – M. K.].”²⁸

A korai számítógépes művészethez tulajdonképpen a technológia és az uralkodó művészeti mozgalmak hatásai vezettek. Ezt tapasztalhatjuk a New Jersey-i Bell Laboratórium befolyásos csoportja esetében, amelyet Michael Noll ír le megvilágító erejű esszéjében.²⁹ Noll maga testesíti meg a művészet iránt fogékony számítógépes szakembert, és inkább számítógép-vezérlésű műveket hozott létre, míg más művészek, csak igénybe vették a számítógépet. A Bell Laboratóriumnak nyitott kutatási stratégiája van, amely hasonló kutatásokat ösztönzött, és lehetővé tette a mérnökök (mint amilyen Noll) és a

²⁶ Linda Dalrymple Henderson: *The Fourth Dimension and Non-Euclidean Geometry in Modern Art*. Princeton, NJ, Princeton UP, 1983.

²⁷ Tony Robbin: *Fourfield: Computers, Art, and the Fourth dimension*, Boston, Toronto, London, Bullfinch, 1992.

²⁸ Ruth Leavitt (Ed.): *Artist and Computer*, Harmony Press, 1976, 96.

²⁹ Michael Noll: *The Beginnings of Computer Art in the United States: A Memoir*. *Leonardo* Vol. 25, No 1 (1993.) 39–44.

művészek (a festő Lillian Schwartz, az animátor Stanley Van Der Beek és a video művész Nam June Paik) közötti együttműködést. Ebben a vállalkozásban az említettek elég nagy aránya csakugyan kapcsolatban áll a digitális művészet úttörőivel, a már korábban említett Edward Zajecet is ideértve. A Bell Laboratórium hatvanas évekbeli kísérleteit áthatották a művészeti mozgalmak, néhány mű a festményeket utánozta (Mondrian vonalkompozícióit, vagy az op art darabokat, mint Bridget Riley *Áramlat* c. művét). Más művek a negyedik dimenzió és a hiperkocka iránti érdeklődésüket tükrözték vissza, és ezek mutattak utat az NBC 4D animációs sorozatához. Manfred Mohr talán tisztában volt azzal, hogy ez nem hibátlan, de ez is mutatja a hiperkocka 20. századi szimbolikus jelentőségét. Nollt magával ragadta a Bell Laboratórium munkáiból rendezett nagy hatású művészeti bemutató, amelyet először 1965-ben a New York-i Howard Wise galériában mutattak be, később pedig az egész világon. Majdnem pontosan ugyanekkor két német számítógépes művész, Georg Nees és Frieder Nake készített egy bombasztikus bemutatót a stuttgarti Niedlich galériában.

Harold Cohen ezzel szemben *mielőtt* számítógépes pályára lépett volna, festményeivel már dicséretet érdemelt ki a kritikusoktól, számítógépes műveit nemzetközi szinten 1966-ban mutatta be a Velencei Biennálén. Műveivel sok könyv és tanulmány foglalkozik,³⁰ az alkotásokról és általában a művészetről szóló metsző gondolatai nagyban gazdagította a számítógépes művészetet (tanulmányát lásd például *Kreativitás és megismerés* 3. c. könyvben).³¹ Alkotásai sok számítógépes művésznél jobban reprezentálják a művészet fogalmának kihívásait, egy olyan kihívását, amely a dadaizmussal kezdődő tradíció mentén bontakozik ki, és talán a legkényesebb kérdéseket teszi fel. Egyszer megkérdeztem tőle, miért olyan kevés művész halad az ő nyomában, és művészeti tevékenysége köré miért nem alakult ki művészeti mozgalom, mire azt válaszolta, „ez is túlságosan kemény munka” (személyesen 1999-ben a *Kreativitás és megismerés* c. konferencián beszélgettünk). Ez kétségtelen igazság, és talán kevés művésznek van hasonló bátorsága szembenézni a kérdéssel: ha a gép képes arra, hogy művészetet hozzon létre, akkor én vagyok a gép?

Amikor a 20. századi modern művészeti mozgalmakra tekintünk, meghatározhatunk sok művészi aggodalmat, amely a számítógépes művészet úttörőihöz is elvezet. Ugyanakkor a szépművészeti világgal összehasonlítva a digitális művészet műfajainak egyike sem vált jelentős művészeti mozgalommá. Jasia Reichardt, a londoni Kortárs Művészetek Intézetének igazgatója (és a *Cybernetic Serendipity* nevű kiállítás kurátora) a hetvenes évek során a következő megfigyelést tette a korai digitális alkotásokról: „A legtöbb művészeti mozgalom viszonylag kevés remekművet hozott létre, amelyek kapcsolatban állt a mozgalmakkal és azokkal a kivételes személyekkel, akik előidéztek azokat. Azok a trendek és mozgalmak, amelyek egy elterjedt problémát demonstráltak, de nem sikerült magas színvonalú alkotásokat létrehozniuk, összehasonlíthatatlanul kisebb nyomot hagytak. Az 1950-es évek eleje óta azonban van két nemzetközi mozgalom, amelyik ebben a

³⁰ Ld. például: P. McCorduck: *Aarons Code – Meta-Art, Artificial Intelligence, and the work of Harold Cohen*. Freeman, New York 1991.

³¹ Harold Cohen: *A Self-Defining Game for One Player*. In: L. Candy és E. Edmonds (Eds.): *Creativity and Cognition – Proceedings of the 3rd Creativity and Cognition Conference*, ACM SIGCHI, 1999, 14.

kontextusban kivételt alkot. A kivétel bizonyos értelemben az, hogy nincsenek remekműveik, mindazonáltal ez a két mozgalom különleges jelentőséggel bír társadalmi és művészeti értelemben egyaránt. Az egyik a konkrét költészet, a másik pedig a számítógépes művészet.”³² Amióta Reichardt leírta ezeket a sorokat 1971-ben, még mindig igaz lehet, hogy a számítógépes művészetnek nincsenek remekművei, de bizonyosan vannak alapvető műalkotásai, amelyek művészetként megállják a helyüket.

Végezetül fontos rámutatni, hogy a *Digital Art Museum* célja az alkotások bemutatásával a kortárs művészet szolgálata és a múlt eredményeinek archiválása. Ugyanakkor sok fiatal művész kifejtette véleményét a jelenlegi helyzetet, a korai uralkodó programozást, a jelenlegi magas szintű szoftverek ready-made lehetőségeit illetően. A kérdést 1995-ben a *Leonardo*-ban fogalmaztam meg,³³ sok művészeti kérdést idéztem ebben a tanulmányban: a vezérlés/ellenőrizhetetlenség, az algoritmikus művészet, a szabályalapú művészet, a matematikai tények vizualizációjának, továbbá a mesterséges intelligencia kérdését. Ez a gyűjtemény a korai számítógépes művészet hiteles korpuszát segíti elő, amelyet a DAM a művészet és a tudomány együttműködése érdekében mutat be, amelyek méltóak a korai erőfeszítésekhez, és amelyek a sokat ígérő kísérletek gyümölcseit termik.

Befejezés

Ez a rövid tanulmány két széles területet kísérelt meg áttekinteni: a digitális művészetet, és a 20. századi művészeti mozgalmakat, és azt próbálta demonstrálni, hogy az egyik kapcsolatban áll a másikkal. A számítógépes művészet úttörői közül csak néhányat tudtunk tárgyalni itt, és a modernizmus művészeti mozgalmainak is csak kis részét mutathattuk be, de az átfedés fő területeit kiemeltük. A *Digital Art Museum* a számítógépes művészet gyermekkorában lévő projekt, de nyilvánvalóan később az úttörők alkotásait részletesebben kell bemutatni, hiszen vállalkozásaik beépültek a 20. század művészeti életébe.

A fordítás alapjául szolgált: Mike King: *Computers and Modern Art: Digital Art Museum*; www.dam.org/essay/king02htm. 2002.

Fellmann Barbara Rozália fordítása

³² Jasia Reichardt: *The Computer in Art*, London Studio Vista, 1971.

³³ Mike King: *Programmed Graphics in Computer Art and Design. Leonardo* Vol 28, No.2 (1995.) 113-121.

Mike King 1953-ban született Londonban, 1986-tól a Guildhall Universityn tanít. Számítógépes művészettel foglalkozik, a témában jó néhány publikációja jelent meg. Számítógéppel készített alkotásaiból Nagy-Britanniától Oroszorszáig és Németországtól Kanadáig számos kiállítást rendeztek. Legismertebb sorozatai: *Memories, Rotations, Reflections* (1990), *Apocalypse Then* (1991), *Post Apocalypse* (1993-1995), *Virtual Vision* (2000). Magyarul eddig még nem jelent meg.

SLAVOJ ŽIŽEK

A posztmodernitás obszcén tárgya

1. A posztmodern törés

Modern kontra posztmodern

Amikor a „posztmodern” témakörét „dekonstruktivista” körökben tárgyalják – úgyszólván a jó modor jeleként – egy Habermasra való negatív, egyfajta távolságtartó utalással szokás kezdeni. Igazodva e szokáshoz, adjunk hozzá egy csavart azzal az állítással, hogy maga Habermas a posztmodern, bár sajátos módon, anélkül, hogy ennek a tudatában lenne. A tézis igazolásához arra az eljárásra kérdezzük rá, amellyel Habermas megkonstruálja a modernizmus (az ész univerzalizációja iránti igény, a hagyomány autoritásának visszautasítása, az ésszerű érvelés elfogadása, mint az előítélettel szembeni védekezés egyetlen módja, a kölcsönös megértés és elismerés által vezérelt közösségi élet, és a kényszer hiánya) valamint a posztmodernitás (az univerzalizáció iránti igény „dekonstrukciója” Nietzsche-től a „posztstrukturalistákig”, annak bizonyítására irányuló törekvés, hogy az univerzalizáció iránti igény „hamis”, hiszen hatalmi relációk sajátos hálózatát fedi el, hogy az univerzális ész formája már önmagában „represszív” és „totalitáriánus”, hogy az igazságigény nem más, mint egy sor retorikai alakzat következménye) oppozícióját.¹ E szembeállítás egyszerűen téves: hiszen amit Habermas „posztmodernként” ír le, egyszerűen a modern projekt inhereens ellentéte; és amit a modern és a posztmodern közötti feszültségként ragad meg, az nem más, mint a modernizmust kezdektől fogva meghatározó belső feszültség. Vajon nem képezte-e a modernizmus projektjének részét az egyén életének alakítására irányuló esztéticista, anti-univerzalista etika? Vajon nem *par excellence* a modernség eljárása-e az univerzális kategóriák és értékek genealogikus leleplezése, az ész univerzalizálásának megkérdőjelezése? Vajon nem épp a teoretikus modernizmus lényege-e a „hamis tudat” mögötti „valódi tartalom” felfedése (ideológia, moralitás, ego), amint azt Marx-Nietzsche-Freud nagy hármasa példázza? Vajon nem épp a modernség leginkább jellemző gesztusa-e az az ironikus, önpusztító gesztus, amelynek értelmében az ész önmagában ismeri fel a represszió és az uralom erőit, amelyek ellen harcol – Nietzsche-től Adorno és Horkheimer művéig, a *Felvilágosodás dialektikájáig*? Amint repedések jelennek meg a hagyomány megkérdőjelezhetetlen autoritásában az univerzális ész és a megragadhatatlan partikuláris tartalom közötti feszültség elkerülhetetlenné válik és megszűntethetetlen lesz.

¹ Jürgen Habermas: *Filozófiai diskurzus a modernségről: tizenkét előadás*, Budapest, Helikon, 1998

A modernitás és a posztmodern között húzóódó demarkációs vonalnak tehát máshol kell húzódnia. Ironikus módon, elméletének bizonyos meghatározó vonásai miatt maga Habermas az, aki a posztmodernhez tartozik: a Frankfurti Iskola első és második nemzedéke – tehát egyrésről Adorno, Horkheimer és Marcuse, másrésről pedig Habermas – közti törés, pontosan a modernizmus és a posztmodernizmus közötti töréssel függ össze. Adorno és Horkheimer könyvében, *A felvilágosodás dialektikájában*², valamint Marcuse *Az egydimenziós emberében*³ az instrumentális ész represszív potenciáljának leleplezésével, a kortárs világ történelmi totalításában megcélzott radikális forradalommal, az elidegenedett életszférák, a művészet és a valóság közti különbség utópikus eltörlésével a modernitás projektuma elérte az önkritikus teljesség zenitjét. Habermas viszont – a másik oldalról – posztmodern, pontosan, mert a szabadság és az emancipáció pozitív feltételét ismerte fel abban, ami a modernizmus számára az elidegenedés formájának tűnt: az esztétikai szféra autonómiája, a különböző társadalmi területek funkcionális szétválasztása, stb. A modernség utópiájának megtagadása, annak elfogadása, hogy a szabadság csak bizonyos fundamentális „elidegenedés” bázisán lehetséges, azt bizonyítja, hogy posztmodern univerzumban vagyunk.

A modern és a posztmodern közötti törés összezavarása kritikus ponttá válik Habermasnak a posztstrukturalista dekonstrukcionalizmusról mint a kortárs filozófiai posztmodern domináns formájáról adott diagnózisában. A „poszt” előtag használata nem vezethet félre (különösen, ha tekintetbe vesszük azt a meghatározó, de általában figyelemre nem méltatott tényt, hogy maga a „posztstrukturalista” terminus – bár francia elméletet jelöl –, angolszász és német találmány). A fogalom arra utal, ahogy az angolszász világ észleli és elhelyezi Derrida, Foucault, Deleuze stb. elméleteit – Franciaországban senki sem használja a „posztstrukturalizmus” fogalmát). A dekonstrukció *par excellence* modern eljárás; talán épp a „leleplezés” logikájának legradikálisabb verzióját jelenti, azáltal, hogy a jelentés egységét a jelölőmechanizmusok effektusaként fogják fel, olyan effektusként, amely csak az őt kitermelő textuális mozgást ignorálásának következtében jöhet létre. Csak Lacan esetében történik meg a posztmodern törés, amennyiben tematizál egy bizonyos valós, traumatikus magot, amelynek a státusza mélyen ellentmondásos marad: a Valós ellenáll a szimbolizációnak, ugyanakkor saját retroaktív termékeként jelenik meg. Ebben az értelemben még azt is mondhatnánk, hogy a dekonstrukcionista alapvetően strukturalisták, és Lacan az egyetlen posztstrukturalista, aki az élvezetet valós Dologként affmálja, mint azt a központi lehetetlenséget, amely köré minden jelölőhálózat strukturálódik.

² Theodor Adorno – Max Horkheimer: *A felvilágosodás dialektikája: filozófiai töredékek*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1990

³ Herbert Marcuse: *Az egydimenziós ember*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1990

Hitchcock mint posztmodern

Miben áll tehát a posztmodern törés? Induljunk ki Antonioni *Nagyításából*, az utolsó nagy modern filmből. A főszereplő egy parkban készített fényképeinek előhívása során az egyik kép szélén egy foltot vesz észre. Kinagyítva a részletet egy test körvonalait fedezi fel. Bár éjszaka van, mégis sietve visszatér a parkba és valóban meg is találja a testet. Másnap azonban a bűntett helyszínén azt tapasztalja, hogy a test nyom nélkül eltűnt. Először is figyelembe kell vennünk, hogy a test a detektívregény kódja szerint *par excellence* a vágy tárgya, az ok, amely felkelti a detektív (és az olvasó) interpretatív vágyát: hogy történt? ki tette? A film kulcsát azonban csak az utolsó jelenetben kapjuk meg. A főhős, beletörődve végül, hogy nyomozása zsákutcába vezetett, egy tenispálya mellett sétál, ahol emberek labda nélkül imitálják a teniszt. Az elképzelt játék során a képzeletbeli labdát kiütik a pályáról, és az a főhős közelében ér földet. Ő egy pillanatig még habozik, majd belemegy a játékba: odasiet, és olyan mozdulatot tesz, mintha felemelné a labdát és visszadobná a pályára. Ennek a jelenetnek a film többi részével kapcsolatban természetesen metaforikus funkciója van. Jelzi, hogy a főhős végül beleegyezett abba, hogy a „játék működik tárgy nélkül”: ahogyan a tenisz játszható labda nélkül, úgy zajlott az ő kalandja is test nélkül.

A „posztmodernizmus” pontosan e folyamat megfordítását jelenti. Nem azt demonstrálja, hogy a játék tárgy nélkül folyik, hogy egy központi üresség körül lendül mozgásba, hanem inkább közvetlenül a tárgyat mutatja meg, úgy, hogy közben láthatóvá teszi annak közömbös és önkényes jellegét. Ugyanaz a tárgy funkcionálhat úgy is mint egy undorító visszataszító dolog, majd pedig mint fenséges, természetfeletti jelenség: a különbség szigorúan strukturális, nem a tárgy „valódi tulajdonságaihoz”, csak a szimbolikus rendben betöltött helyéhez kapcsolódik.

A modernizmus és a posztmodernizmus közti különbséget megragadhatjuk a Hitchcock-filmek horroreffektusának elemzésén keresztül. Első pillantásra úgy tűnik, mintha Hitchcock egyszerűen az (Aiszkülosz *Oreszteijában* már ismert) klasszikus szabályt alkalmazná, amelynek értelmében a rémítő dolgot a színpadon kívülre helyezve csak annak a tükröződéseit és hatásait kell bemutatnunk. Ha nem látjuk közvetlenül a tárgyat, a hiányát fantáziaprojekciókkal töltjük fel (ijesztőbbnek látjuk, mint amilyen valójában). A rémület felkeltésének alapvető eljárása tehát az lenne, hogy a rémítő dolog tanúi vagy áldozatai reflexióinak megmutatására korlátozzuk magunkat.

Köztudott, hogy épp ez a horrorfilmek fejlődésének meghatározó, az 1940-es évek legendás producere, Val Lewton által beteljesített iránya (*Cat People*, *The Seventh Victim*, stb.) A rémületkeltő lény (vámpír, gyilkos szörny) közvetlen megmutatása helyett a jelenlétét csak képen kívüli hangok, árnyékok segítségével jelzik, ezáltal teszik azt még ijesztőbbé. A tulajdonképpeni hitchcocki szemlélet azonban pontosan ennek az eljárásnak a megfordításában áll. Vegyük a *Mentőcsónak* egyik jelenetét, amelyben a Szövetségesek hajótöröttei az elpusztított tengeralattjáró egyik német tengerészét felveszik a csónakjukba: a megdöbbenés, amikor észreveszik, hogy a megmentett személy ellenség. Hagyományosan ebben a jelenetben először csak segélykiáltásokat hallanánk, majd valakinek a kezét látnánk, ahogy megragadja a csónak oldalát, de a kamera elmozdulna a hajótöröttek felé: meghökkent arc-

kifejezésük jelezne csupán, hogy valami megdöbbentő dolog került elő a vízből. Amikor a feszültség végleg létrejön, a kamera végül megmutatná a német tengerészt. Hitchcock eljárása azonban *pontosan az ellenkezője* ennek: épp a Szövetségesek hajótörötteit nem mutatja. A német tengerészt mutatja, miközben a fedélzetre kapaszkodik és barátságos mosollyal azt mondja: „Danke schön!” Ezután *nem* a túlélők meglepett arca jön; a kamera a németen marad. Ha a feltűnése megdöbbenést kelt, az csak a túlélők reakciójára következő reakciójában észlelhető: mosolya lefagy, arckifejezése összezavarodik. Ez jól szemlélteti azt, amit Pascal Bonitzer⁴ Hitchcock prousti oldalának nevezett, hiszen ez az eljárás tökéletesen megegyezik Proustéval az *Un Amour de Swann*ban, amikor Odette elmeséli Swannak a leszbikus kalandjait. Proust csak Odettet ábrázolja – pusztán a történet hangnemének megváltozása teszi nyilvánvalóvá, hogy a történet elborzasztja Swant. Egy hétköznapi tárgyat vagy aktivitást látunk, ám a környezetnek e tárgyra irányuló és *magában a tárgyban tükröződő* reakción keresztül hirtelen felismerjük, hogy megmagyarázhatatlan rettegés forrásával szembesültünk. A rémületet tovább fokozza, hogy ez a tárgy megjelenésében teljesen átlagos: amit egy pillanattal korábban teljesen közönséges tárgy volt, most a Gonosz megtestesüléseként tárul fel.

Az efféle posztmodern eljárás sokkal felforgatóbbnak tűnik, mint a modern, hiszen az utóbbi, mivel nem teszi láthatóvá *magát a Dolgot*, nyitva hagyja annak a lehetőségét, hogy a középponti ürességet egy „hiányzó Isten” perspektívájában ragadjuk meg. A modernizmus tanulsága, hogy a struktúra, az interszubjektív gép, működik úgy is, ha a Dolog hiányzik, ha a gép egy üresség körül kering; a posztmodern visszafordítás magát a Dolgot láttatja, *mint a megtestesült, materializálódott ürességet*. Ez a rémületkeltő tárgy közvetlen megmutatásán keresztül valósul meg, majd pedig annak a felfedésével, hogy az ijesztő hatása pusztán a struktúrában elfoglalt helyének következménye. A rémítő tárgy egy mindennapi tárgy, amely egyszercsak úgy kezd működni, mint amely a Másikban (a szimbolikus rendben) lévő ürt tölti ki. A modern szöveg prototípusa Samuel Beckett *Godotra várva* című műve lehetne. A darab egész hiábavaló és értelmetlen cselekménye Godot megérkezésére való várakozás idejében zajlik, akinek az eljöttével végre „történhetne valami”; de jól tudjuk, hogy „Godot” soha nem érkezhetsz meg, hiszen ő pusztán a semmi, a központi hiány neve. Vajon, hogy festene e történet „posztmodern” újraírása? Godot-t, magát állíthatnánk színpadra: pontosan olyan volna, mint mi magunk, valaki, aki a sajátunkhoz hasonló jelentéktelen és unalmas életét éli, ugyanazokat az ostoba örömeiket élvezzi, mint mi. Az egyetlen különbség az volna, hogy – nem is tudva róla – véletlenül a Dolog helyén találna magát; ő lenne a Dolog megtestesülése, aminek az érkezésére vártak.

Fritz Lang kevésbé ismert filmje, a *Secret Beyond the Door* a Dolog helyén talált hétköznapi tárgy logikájának tiszta (mondhatnánk desztillált) formáját viszi színre. Celia Barnett, egy fiatal üzletasszony Mexikóba utazik bátyjának halála után. Ott ismeri meg Mark Lamphere-t, akivel házasságot köt, majd összeköltöznek. Valamivel később a férj bizalmas barátait látják vendégül, és Mark megmutatja nekik a kastélyának pincéjében rekonstruált történelmi szobák galériáját. Azonban megtiltja nekik, hogy belépjenek a hetes számú szobába, amely-

⁴ Pascal Bonitzer: „Longs feux”, *L’Ane* 16 (1984)

nek az ajtaja kulcsra van zárva. Celia a tabutól megigézve lemásoltatja a kulcsot és behatol a szobába, amelyről kiderül, hogy saját szobájának pontos másolata. A legismerősebb tárgyak kísérteties dimenzióhoz jutnak, amikor egy másik helyen találjuk őket, egy helyen, amely „is not right”. Az ijesztő hatás pontosan annak a megszokott jellegéből adódik, amit a Dolog tiltott helyén találunk – ez a *kísérteties* freudi fogalmát jellemző alapvető kétértelműség tökéletes illusztrációja.

A modern és a posztmodern szembenállása tehát korántsem redukálható egyszerű diakroniára; késztetést érezhetünk, hogy azt állítsuk: a posztmodern bizonyos módon *megelőzi* a modernitást. Mint Kafka esetében, – aki logikailag, nem pusztán időben, előzi meg Joyceot – a Másik posztmodern *inkonzisztenciája* visszamenőleg, mint hiányossága válik érthetővé a modern pillantás számára. Ha Joyce *par excellence* modern, a szimptóma írója („Joyce szimptóma”, ahogy Lacan nevezi) a végtelenbe tartó interpretatív delíriumé, az *időé*, amelyben minden szilárd pillanatról kiderül, hogy nem más, mint egy plurális jelölőfolyamat „sűrítése”, akkor Kafka bizonyos értelemben már posztmodern, Joyce ellenpólusa, a *fantázia*, az émelyítő, élettelen jelenlét helyének írója. Joyce szövege előidézi az interpretációt, Kalkáé blokkolja azt.

Pontosan a nem dialektizálható, élettelen jelenlét e dimenzióját nem ismerik fel Kafka modern olvasatai, amiatt, hogy az elérhetetlen, hiányzó, trancendens szervezetre (a Kastély, a törvényszék) helyezik a hangsúlyt. Ebben a modern perspektívában Kafka titka – a bürokratikus gépezet szívében – csak a semmi, az üresség volna: a bürokrácia örült gépezet, amely „magától működik”, mint a *Nagyításban*, ahol a játékot tárgy nélkül játsszák. E kapcsolatot két egymásnak ellentmondó, mindazonáltal azonos teoretikus keretben osztozó – teleologikus vagy immanens – módon olvashatjuk. Az egyik olvasat a középpont (a kastély, a törvényszék) megragadhatatlan, elérhetetlen, transzcendens jellegét a „hiányzó Isten” jelének veszi (Kafka univerzuma Istentől elhagyatott, kinnal teli univerzum); a másik olvasat e transzcendencia ürességét „a perspektíva illúziójának”, a vágy immanenciája megfordításának tekinti (az elérhetetlen transzcendencia, a középponti hiány, tehát csak a vágytöbblet jelenésének, produktív mozgásának negatív formája a tárgyak világán *qua* reprezentációkon túl).⁵

Mindkét – ámbár ellentétes – olvasat ugyanazon a ponton téved: nem veszik tekintetbe, hogy ez a hiány, az üres hely mindig már élettelen, obszcén, visszataszító jelenléttel telített. A törvényszék a *Perben* nem egyszerűen üres, valójában jelen van az obszcén bírók alakjában, akik az éjszakai kihallgatások alatt pornográf könyveket nézegetnek; a Kastély jelen van az alázatos, buja és korrupt civil szolgák alakjában. A hiányzó Isten formulája Kafka esetében ezért egyáltalán nem működik: hiszen Kafka problémája, épp ellenkezőleg, az, hogy ebben az univerzumban különböző obszcén, viszolygást keltő jelenségek alakjában Isten *túlzottan is jelen van*. A karkai univerzum olyan világ, amelyben Isten, aki egészen idáig biztos távolban rejtőzött, egyszerre túl közel kerül hozzánk. A karkai univerzumot „a szorongás univerzumának” nevezhetnénk – azzal a feltétellel, hogy figyelembe vesszük a szorongás lacani meghatározását (nem az incesztuózus tárgy elvesztése, hanem ellenkezőleg, a túlzott

⁵ Cf. Gilles Deleuze – Felix Guattari: *Kafka: Toward a Minor Literature*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1986

közelsége kelt szorongást). Túl közel vagyunk a Dologhoz, ez a posztmodernizmus teológiai tanulsága: Kafka örült, obszcén Istene, e „Legfelsőbb Gonosz”, pontosan ugyanaz, mint Isten *qua* Legfelsőbb Jó, a különbség csupán abban áll, hogy itt túl közel kerülünk hozzá.

II. Bürokrácia és élvezet

A Törvény két kapuja

A karkai obszcén élvezet közelebbi meghatározásához induljunk ki a Törvény kapujáról szóló híres parabolából, amelyet a *Perben* a pap mesél el K.-nak, hogy megvilágítsa számára a törvénnyel szemben elfoglalt pozícióját. E történet jelentősebb interpretációinak nyilvánvaló tévedése látszólag csak abban áll, hogy elfogadják a pap tézisé, hogy „e nézetekben gyakran csak az emiatt érzett kétségbeesés fejeződik ki”. Létezik azonban más módszer is, hogy behatoljunk e történet misztériumába: ahelyett, hogy közvetlenül a jelentését keressük, célravezetőbbnek látszik oly módon kezelni, ahogy Claude Lévi-Strauss vizsgálta a mítoszt: más mítoszokkal való kapcsolatrendszerének feltárásával és a transzformáció szabályainak kidolgozásával. Hol találhatunk tehát a *Perben* másik, a Törvény kapujáról szóló történet variációjaként, inverziójaként működtethető „mítoszt”?

Nem kell sokáig keresnünk: a második fejezet (*Első vizsgálat*) elején Josef K. a törvény egy másik kapujával találja magát szemközt (annak a teremnek a bejáratánál, ahol a kihallgatás zajik); az ajtónálló itt szintén azt közli vele, hogy ezt az ajtót csak neki szánták. A mosónő ezt mondja: „Maga után be kell zárnom, senki sem mehet be”, ami nyilvánvalóan a kapuőrnek a vidékről érkezett emberhez intézett utolsó szavainak variációja: „Itt nem mehetett be senki más, mert ezt a bejáratot csak neked szánták. Most megyek és becsukom.” Ugyanakkor a törvény kapujáról szóló parabola (nevezzük Lévi-Strauss stílusában m^1 -nek) és az első vizsgálat (m^2) szembeállítható egy sor megkülönböztető jegy segítségével. Az m^1 -ben a Igazság Törvényszékének fenséges kapujával állunk szemben, az m^2 -ben a munkásnegyedben, tele erkölcstelen, sikamlós obszcenitással. Az m^1 -ben a kapuőr a törvény alkalmazottja, az m^2 -ben hétköznapi mosónő, aki épp a gyerekek ruháit tisztítja. Az m^1 -ben férfi, az m^2 -ben nő. Az m^1 -ben a kapuőr megakadályozza, hogy a vidékről érkezett ember átjusson a kapun, és belépjen a Törvényszékbe, az m^2 -ben a mosónő K.-t az akarata ellenére löki be a kihallgató terembe. Röviden: az m^1 -ben nem léphető át a hétköznapi életet a törvénytől elválasztó határvonal, az m^2 -ben viszont könnyedén keresztezhető.

A m^2 meghatározó vonását már előre jelzi az elhelyezése: a törvényszék a munkásszálló promiszkuus életének közepén helyezkedik el. Reiner Stachnak igaza van, amikor ebben a karkai univerzum megkülönböztető sajátosságát ismeri fel: „a határ átlépése, amely az élet terét elválasztja a törvény terétől.”⁶ E struktúra természetesen a Möbius szalag struktúrája:

⁶ Reiner Stach: *Kafkas erotischer Mythos*, Frankfurt, Fischer Verlag, 1987, 38.

ha elég mélyre hatolunk a társadalmi alvilágban, hirtelen a másik oldalon találjuk magunkat, a fenséges és nemes Törvény közepén. Az egyik térből a másikba való átmenet helye egy ajtó, amelyet egy kihívóan érzéki mosónő őriz. Az m¹-ben a kapuőr semmit sem tud, míg itt a nő kifinomult tudás birtokában van: K. gyermeketeg ravaszkodásáról tudomást sem véve, – hogy valójában egy Lanz nevű asztalost keres – kijelenti, hogy már régóta várnak az érkezésére, még ha K. egy hosszú és hiábavaló keresgélés végén, utolsó próbálkozásként, véletlenül lépett is a szobába:

A kis szobában első pillantása egy nagy falióra esett; már tíz óra volt. – Itt lakik Lanz asztalos? – kérdezte. – Tessék – mondta egy csillogó fekete szemű fiatalasszony; épp gyerekhalmot mosott egy rocskában, s nedves kezével a szomszéd szoba nyitott ajtajára mutatott. (...) – Én egy asztalos, bizonyos Lanz felől érdeklődtem. – Igen – mondta az asszony –, menjen be, kérem. K. talán nem engedelmeskedett volna, ha az asszony oda nem megy hozzá, és megragadva az ajtó kilincseit azt nem mondja: – Maga után be kell zárnom, senki sem mehet be.⁷

A szituáció pontosan azonos az *Ezeregyéjszaka* meséiből jól ismert esettel: merő véletlenségből lépünk be egy helyre, és kiderül, hogy már régóta vártak az érkezésünkre. A mosónő paradox tudásának mindazonáltal semmi köze az úgynevezett női megérzéshez – egyszerűen azon alapul, hogy kapcsolatban áll a törvénnyel. A pozíciója a törvény tekintetében sokkal meghatározóbb, mint egy alsóbbrendű funkcionáriusé; K. maga jön rá erre, azután, hogy a törvényszék előtti szenvedélyes érvelését egy obszcén jelenet szakítja félbe:

Valami rikácsolás szakította félbe K. beszédét, a hang a terem végéből jött; K. a kezével beárnyékolta szemét, hogy odanézhessen, mert a pára a borús nappali fényben fehéres volt és vakított. A mosónővel volt valami; K. már akkor tudta, amikor az asszony belépett, hogy komoly zavart fog okozni. Hogy most hibás volt-e vagy sem, nem lehetett megállapítani. K. csupán annyit látott, hogy a nőt egy férfi az ajtó melletti zugba vonszolta, és ott magához szorította. De nem a nő rikácsolt, hanem a férfi, nagyra nyitotta a száját, és a mennyezetre nézett.⁸

Milyen kapcsolat áll fenn tehát e nő és a törvényszék között? Kafka műveiben a nő, mint „pszichológiai típus” teljes mértékben megegyezik Otto Weininger anti-feminista ideológiájával: a nő valódi én nélküli létező; képtelen etikai attitűd felvételére (még ha látszólag etikai alapon cselekszik is, azzal az élvezettel számol, amely a cselekedetéből származik); olyan létező, amelynek nincs hozzáférése az Igazság dimenziójához (még ha a szó szoros értelmében igaz is, amit mond, szubjektív pozíciójának következtében hazudik). Nem elég azt mondani erről a létezőről, hogy színleli az érzelmeit, hogy elcsábítsa a férfit, hiszen a probléma az, hogy a szimuláció maszkja mögött nincs semmi... semmi, csak valami ragadós, erkölcstelen élvezet, amely az ő szubsztanciája. A nő e képével szembesülve Kafka nem azonosul a szokványos kritikai-feminista pozícióval (ennek az alaknak társadalmilag feltéte-

⁷ Franz Kafka: *A per*,

⁸ i.m.

lezett ideológiai termékként való leleplezése, szembesítése a nőiség más típusinak körvonaláival). Egy sokkal felforgatóbb gesztussal Kafka teljes mértékben átveszi Weiningernek a nőről mint „pszichikai típusról” szóló leírását, és ezzel párhuzamosan a törvény helyére helyezi azt. Ez talán Kafka elemi eljárása, ahogy Stach már rámutatott: *a női „szubsztancia” („pszichikai típus”) és a Törvény helyének rövidre zárása*. A törvény – hagyományosan a tiszta, semleges univerzalitás – obszcén vitalitással befekettítve egy heterogén, inkonzisztens, élvezettel teli bricolage jellemzőit veszi magára.

Az obszcén törvény

A karkai univerzumban a Törvényszék formális értelemben – mindenekelőtt – törvénytelen: mintha felfüggesztődne, zárójelbe kerülne az ok és okozat közti kapcsolatok „normális” láncolata. Már eleve bukásra van ítélve a Törvényszék működésének megállapítására irányuló összes kísérlet. Minden K. által megfigyelt opposíció (a bíró haragja és a közönség nevetése, a vidám jobb és a komoly bal oldal között) azonnal tévesnek bizonyul, amint megkísérli a taktikáját arra alapozni; K. egyik átlagos válaszát követően a publikum nevetésben tör ki:

– Nos hát – mondta a vizsgálóbíró, belelapozott a füzetbe, s olyan hangsúllyal mondta K.-nak, mintha tényt állapítana meg: – Ön szobafestő? – Nem – mondta K. –, hanem egy nagy bank első cégvezetője. – Erre a feleletre lent, a jobb oldal partján olyan szívből jövő nevetés tört ki, hogy K. is velük nevetett. Az emberek a térdüket csapkodták, s úgy rázkódtak, mintha súlyos köhögési rohamuk lenne...⁹

Az inkonzisztencia másik, pozitív oldala természetesen az élvezet: akkor tör elő leplezetlenül, amikor K. érvelését nyilvános szexuális aktus zavarja meg. Ez a – túlzott megvilágítás miatt nehezen észrevehető aktus („K. a kezével beárnyékolta szemét, hogy oda-nézhesen”) – jelöli a traumatikus Valós kitörésének pillanatát, és K. tévedését, hiszen nem veszi észre az obszcén zavar és a Törvényszék közötti *szolidaritást*. Azt gondolja, hogy mindenki a rend helyreállítására és az ülést megzavaró pár eltávolítására törekszik majd. De amikor megpróbál átmenni a szobán, a tömeg meggátolja ebben. Valaki megragadja a gallérjánál – ezen a ponton vége a játéknak: K. összezavarodva elveszti érvelésének fonalát, és haraggal telve elhagyja a termet.

K. végzetes tévedése az volt, hogy a Törvényszéket, a Törvény Másikját mint homogén entitást szólította meg, amely elérhető a konzisztens érvelés segítségével, míg valójában a Törvényszék csak zavaros, obszcén mosolyok formájában térhet vissza hozzá. Röviden, K. akciót várt a Törvényszéktől (törvényes cselekedetek, döntések), de helyett egy *aktust* kapott (nyilvános közösiség). Kafka érzékenysége azon határ átlépésére, „amely az élet te-

⁹ i.m.

rét elválasztja a törvény terétől" a judaizmusán alapul: a zsidó vallásban jelenik meg e terek legradikálisabb szétválasztása. Minden korábbi vallásban találkozhatunk a megszentelt élvezet terével (például a rituális orgiák formájában), míg a judaizmusban a vitalitás összes nyomát eltávolítják a megszentelt térből, és az élő anyag az Apai Törvény halott betűjének rendelődik alá. Kafka megsérti a vallására jellemző elkülönítéseket, és a törvény terét ismét élvezettel árasztja el.

A karkai univerzum ezért legfőképp a *superego* univerzuma. A Másik, mint a szimbolikus Törvény Másikja nem pusztán halott, még csak nem is tudja, hogy halott (mint az ijesztő alak Freud álmában): nem lehet a tudatában addig, míg tökéletesen érzéketlen a élő anyag élvezetére. A másik oldalról a felettes-én egy olyan törvény paradoxonát jeleníti meg, amely – Jacques-Alain Miller szerint¹⁰ – „abból az időből származik amikor a Másik még nem volt halott, amelyről maga a felettes-én, azoknak az időeknek a túlélője tanúskodik.” A felettes-én imperatívusza: „Élvezz!”; a törvény halott betűjének a felettes-én obszcén alakjába való átfordítása nyugtalanító tapasztalatra utal: hirtelen a tudatára ébredünk, hogy ami egy perccel ezelőtt halott betűnek látszott, valójában él, lélegzik, lüktet. Idézzük fel a *Aliens* egy rövid jelenetét. A katonák egy hosszú alagúton keresztül haladnak előre, amelynek kőből faragott falai úgy csavarodnak, mint az összefűzött hajfonatok. A fonatok hirtelen megmozdulnak és ragadós nyálka kezd szivárogni belőlük; a megkövült anyag ismét életre kel.

Meg kell tehát fordítanunk az „elidegenedés” szokványos metaforáját, amely szerint a halott, formális betű parazitaként vagy vámpírként szívja az élő, jelenlévő erőt. Az élő alany nem fogható fel többé egy halott pókháló foglyaként. A Törvény halott, formális jellege most a szabadságunk *sine qua non*jává válik, és a totalitarizmus valódi veszélye akkor támad, amikor a Törvény nem akar tovább halott maradni.

Az m¹ eredménye tehát az, hogy nem létezik az Igazságról szóló igazság. A Törvény minden előírásának státusza látszat; a Törvény *szükségszerű* anélkül, hogy *igaz* lenne. Idézhetjük a pap szavait az m¹-ből: „nem kell mindent igaznak tartanunk, csak szükségszerűnek.” K. és a mosónő találkozása ennek az ellenkezőjét jelenti, és ezt általában nem veszik figyelembe: amíg a Törvényt nem az Igazság alapozza meg, élvezettel itatódik át. Az m¹ és az m² tehát kiegészítik egymást, a hiány két formáját reprezentálják: a befejezetlenség hiányát, és az inkonzisztencia hiányát. Az m¹-ben a Törvény Másikja *befejezetlenként* tűnik fel. A legbelsejében valamilyen szakadás található; soha nem juthatunk el a Törvény végső kapujához. Az m¹-re való hivatkozás támasztja alá Kafka, mint „a hiány írója” interpretációját, vagyis univerzumának – mint örült, a hiányzó Isten középponti üressége körül vakon keringő bürokratikus gépezet – negatív teológiai olvasatát. Az m²-ben a Törvény Másikja ellenkezőleg, inkonzisztensnek látszik: semmit sem akar, nincs benne hiány, de mégsem „egész”; inkonzisztens, az élvezet véletlenszerű logikája alapján összeálló *bricolage* marad. Innen ered Kafka, mint „a jelenlét írójának” képe – de miféle jelenlétnek? Egy vak gépezet, amely nem szenved hiányt, hisz a csömörig telt az élvezettől.

Ha a modern irodalmat az „olvashatatlansággal” jellemezhetjük, akkor Kafka e jellegzetességet James Joyce-tól eltérő módon példázza. A *Finnegan's Wake* természetesen

¹⁰ Jacques-Alain Miller: „Duty and the Drives”, in: Newsletter of the Freudian Field 6 (1/2), 1992, 5-15.

„olvashatatlan” könyv: nem olvashatjuk átlagos „realista” regényként. A szöveg követéséhez szükségünk van egy „reader’s guide”-ra, egy kommentárra, amellyel képesek leszünk átlátni a rejtett hivatkozások kimeríthetetlen hálózatát. Ez az „olvashatatlanság” mégis úgy működik, mint az értelmezés véget nem érő folyamatára való felhívás (idézhajjuk Joyce kijelentését, miszerint abban bízik, hogy a *Finnegan’s Wake* legalább négyszáz évre elfoglaltságot nyújt az irodalomtudósok számára). Ezzel összehasonlítva a *Per* teljességgel „olvasható”. A történet világos, Kafka stílusa pedig tömör és közismerten tiszta. Túlexponáltsága következtében azonban épp ez az „olvashatóság” termel ki egy radikális homályosságot és blokkolja le az interpretációt. Mintha Kafka szövege megalvadt, stigmatizált jelölőlánc volna, repelling a jelölés ragadós többletelvezetellel.

A felettes-én túl sokat tud

A Kafka-regényekben ábrázolt *bürokrácia* – a teljesen haszontalan és fölösleges tudás hatalmas gépezete, amely vakon működik és „irracionális” büntudatot ébreszt – úgy működik, mint a felettes-én tudása (S_2 Lacan formulájával). Ez ellentétes a spontán megértésünkkel. Mi sem tűnik nyilvánvalóbbnak, mint a felettes én és a lacani S_1 , a mester-jelölő közötti kapcsolat. Vajon nem épp a felettes-én jelentené-e azon „irracionális” parancs modelljét, amely pusztán saját megnyilvánulásának folyamatában alapozódik meg, engedelmisséget követelve minden további igazolás nélkül? A lacani elmélet azonban ellentétbe kerül ezzel a intuícióval: az S_1 és S_2 , vagyis a mester-jelölő és a tudás közti ellentét egybeesik az én-ideál (a szimbolikus identifikáció lényege) és a felettes-én közötti ellentéttel. A felettes-én az S_2 -oldalán a tudás-lánc fragmentuma, legtisztább megjelenési formája az, amit „irracionális büntudatnak” nevezünk. Olyan tettek miatt érzünk büntudatot, amelyeket biztosan nem követtünk el, anélkül, hogy tisztában lennénk az okával. E paradoxon freudi feloldása természetesen az, hogy e büntudat valójában nagyon is megalapozott: elfojtott tudattalan vágyunk miatt érzünk büntudatot. Tudatos énünk ezekről nem akar tudomást venni, a felettes-én viszont „mindent lát és mindent tud”, és így felelőssé teszi a szubjektumot az el nem ismert vágyak miatt: „a felettes-én többlet tud a tudattalan ösztönéről, mint az én.”¹¹

Fel kel tehát adnunk a tudattalant vad és tiltott ösztönök „gyűjtőtartályaként” meghatározó fogalmat: a tudattalan mindezen túl, (sőt kísértést érezhetünk, hogy azt mondjuk: mindenekelőtt) traumatikus, kegyetlen, kiszámíthatatlan, „értelmetlen” és „irracionális” törvényszövegek töredékeiből áll össze, egy sor tiltásból és parancsból. Másképp fogalmazva: we must put forward „azt a paradoxont (...), hogy a normális ember nemcsak sokkal erkölcselenebb, mint ahogy hiszi, hanem sokkal erkölcsösebb is, mint ahogy tudja.”¹² Mi a pontos értelme hit és a tudás közti megkülönböztetésnek, amely egyfajta tévedésként jön létre, és már az *Ősvalami és az én* idézett részletét követő jegyzetben nyoma is vészett?

¹¹ Sigmund Freud: *Az ősválami és az én*. Hatágú Síp Alapítvány, 1991.

¹² I. m. 67-68.

Lacan tanított meg bennünket, hogy különösen figyeljünk az efféle hirtelen felbukkanó, majd ezután közvetlenül feledésbe merülő megkülönböztetésekre, hiszen ezeken keresztül mutathatjuk fel a döntő freudi belátásokat, elméletének egy egész dimenzióját, amellyel maga Freud sem volt a tisztában (gondoljunk például csak arra, hogy Lacan számára milyen következtetésekre adott lehetőséget az én-ideál és az ideális én „véletlenszerű” megkülönböztetése). Mi a jelentősége a hit és a tudás pillanatnyi megkülönböztetésének? Végsősoron csak egyetlen válasz lehetséges: ha az ember immorálisabb, mint (tudatosan) hiszi és morálisabb, mint (tudatosan) tudja – más szavakkal: ha az ösztön-énhez (a tiltott ösztönökhöz) való viszonya (tév)hit, és a felettes énhez (a traumatikus tiltások és parancsok) való viszonya (nem)tudás, vagyis tudatlanság – ez esetben nem kell-e vajon arra a következtetésre jutnunk, hogy az ösztön-én már önmagában tudattalan, elfojtott hitekből és a felettes én tudattalan (a szubjektum által nem ismert) tudásból épül fel. Amint láttuk, Freud a felettes-ént egy fajta tudásként jellemzi („a felettes-én többet tud a tudattalan ösztönéről, mint az én.”). De hol ragadhatjuk meg kézzelfoghatóan ezt a tudást, hol tesz szert materiális, külsődleges létezésre? A paranoiában, amelyben ez a „mindent látó és mindent halló” hatóerő megtestesül a valóságban, a mindentudó üldöző alakjában, aki képes a gondolatainkban olvasni. Az ösztönént illetőleg emlékeznünk kell a feladványra, amelyet Lacan adott a hallgatóságának: mutassanak neki egyetlen személyt, amely tudattalanul nem hisz saját halhatatlanságában, nem hisz Istenben. Lacan szerint az ateizmus igazi formulája: „Isten tudattalan”. Létezik egy fundamentális hit – hit a Másik konzisztenciájában – amely a nyelvhez tartozik. A beszéd pusztá aktusa által feltételezzük a nagy Másik létét, mint szavaink jelentésének garanciáját. Még a legaszketikusabb analitikus filozófiákban is fenn tartják ezt a hitet, abban a formában amit Donald Davidson a „jóság alapelvének” nevez, és a sikeres kommunikáció feltételeként gondol el.¹³ Az egyetlen szubjektum, aki valóban lemond a „...alapelvről” – vagyis akinek a nagy Másikhoz való viszonyát egy alapvető hitetlenség jellemzi – a pszichotikus – például a paranoid, aki a jelentés szimbolikus hálózatát maga körül gonosz perzekútorok összeesküvésének látja.

Csapi Attila fordítása

¹³ Donald Davidson: „Mental Events” in: *Essays on Actions and Events*, New York, Oxford University Press, 1980.

ALEXEI MONROE

Balkán Hardcore

popkultúra és paramilitarizmus

A nyugati média szívesen állandósítaná azt a sztereotipikus nézetet Szerbiáról, miszerint lakossága benneragadt egy archetipikus balkáni/szláv sötét korban. E feltételezés olyasfajta tagadáson alapszik, amelynek segítségével egy polarizált képet próbálnak fönntartani a balkáni „másik”-ról, arról a magatartásformáról, amely kifejezhetetlen, és hadilábon áll a kortárs normákkal.

Ezzel magyarázható a Nyugat reakciója a háború során tapasztalt jelenségre: Szerbiában rockzenei és egyéb népszerű előadókat mozgósítottak a NATO-ellenes érzések közös mederbe tereléséhez. A nyugati megfigyelők valami fortélyra gyanakodtak, szerintük „ők” nem igazán képesek balkáni ambícióik nyugati formákba öntésére.

A valóságban a jugoszláv független és félfüggetlen média nem a „régí iskolá”-ban edződött állami médiával versenyeznek, hanem az állami és populista magánművelővel, amelyek egyáltalán nem irtóznak a lakosok nyugati zenével, filmekkel és televíziós fogásokkal való bombázásától. A nyugati sztereotipikus gondolkodással ellentétben a nyugati kulturális formák korántsem „haltak ki”, sőt, Jugoszlávia lakóiba igen fáradhatatlanul diktálják bele a nacionalista propaganda, a popkultúra és egy szándékolt szenzorikus túltöltekezés illékony keverékét, amely kotyvalékra a „Balkán Hardcore” címke ragasztható.

Noam Chomsky és mások már eddig is sokszor hangsúlyozták, hogy a populáris kultúra szervesen hozzátartozik a Nyugat domináns ideológiájához kapcsolódó közvélekedés felépítményéhez: ez a helyzet Szerbiában is, csak éppen sokkal világosabban.

Tito és a Jugorock

A populáris kultúra efféle hivatalos használatának gyökerei egészen a 70-es évekig nyúlnak vissza, a Jugorock fénykoráig. Tito rezsimje tolerálta és ösztönözte a hazai rock-együtteseket – feltéve, ha „biztonságos” politikai korlátokon belül mozogtak –, cserében pedig számos banda írt dalokat a vezér és a rendszer dicsőítésére. Bevezették a szolgáltat-készség megvásárlásának rendszerét, cserében pedig (bizonyos határokat nem áthágva) megengedték a popkulturális termékek előállítását és elérhetőségét – a többi szocialista állammal össze sem hasonlítható szinten.

Néhány ilyen együttes (vagy utódzenekara) bukkan föl ma az állami televízió NATO-

ellenes videomontázsaiiban. Ironikus módon a Slobodan Milošević uralma alatti popkultúra manipulációi, populista hergelőkampányai nyugodtan tekinthetők a kommunizmusban kialakult kulturális praxisok folytatásainak. A zenészek, más mókamesterek meg a hatóságok kollaborációjakor elének tárul a popkultúrában megbúvó reakcionista potenciál akut tünetegyüttése, ami persze soha nem volt kizárólagosan balkáni jelenség.

Az elmúlt néhány hónapban a nem állami ellenőrzés alatt álló média elleni ritka kemény fellépés szerte egész Szerbiában drasztikusan lecsökkentette az infoszféra működési terét, mégis, a maradék, még engedélyezett kivezető nyílásokon továbbra is sugárban ömlik kifelé a „nyugati” popkultúra megannyi terméke.

A színek féktelen tombolása

A hírműsorok nyelvezete talán továbbra is morcosnak és seszínűnek nevezhető, minden egyéb tekintetben viszont a szerb tévét és a zenei szcéna vizuális alapelemeit a színek féktelen kavalkádja jellemzi. A szerb állami és egyéb csatornák (mint a Pink) néha talán túl archaikus képződményeknek tűnhetnek a nyugati szemlélő számára – nem is annyira a „régivonalas”, ideologikus tudósítások, mint inkább a hetvenes évek nyugati televíziózásának punk előtti hitvány, konzumerista korszakára emlékeztető hasonlóságok okán, illetve még ma is magukon viselik a késő titói korszak könnyed vizuális fényűzését.

Mindez még feltűnőbben nyilvánvaló a tradicionális zenét sugárzó programok képiségében: vaskosan túlsminkelt, túlradó frizurájú női énekesek mozognak a csillogó stúdiófényekben és a soha el nem apadó, kötelező fogyasztói élvezés atmoszférájában. Akár a végtelenségig is elbámulhatja az ember ugyanazokat a stúdiózenészeket, amint lényegében semmiben sem különböző énekesek egész garmadájának játszanak alá, mosolyuk pedig soha nem kopik, s öltözkük sem lesz kevésbé rikító.

Monumentális giccsparádé a háború utáni német *Schlagere* vagy a hetvenes évek country- és western dalainak modorában. Látszatra romantikus irányultságúak, a végtelen repetíció viszont a dalok militáns, nemzeti hovatartozást erősítő oldalát nyomja előtérbe.

Kibújtunk-e a hurokból?

A hetvenes évek archaizmusainak túl gyakori emlegetése azonban a szerb média kapcsán az elemzéseket is hasonló szintre kárhoztatja: „mi” kibújtathatjuk fejünket a hurokból és megengedhetjük „magunknak”, hogy sajnáljuk „öket”, amiért képtelenek voltak túllen-dülni a kulturális fejlődés egy bizonyos, a nyugati közönség többségét ma már elriasztó

színvonalán. Mindeközben pedig a hetvenes évek legelképesztőbb túlkapásait folyamatosan rehabilitálják, így kezdik újra megfertőzni a nyugati médiát. Mégha a szerb zenei termelés bizonyos része kétségtelenül „bele is égett” az archaizáló stílus zárt áramkörébe, ezalatt mások tudatosan aknázzák ki a kortárs formák adta lehetőségeket egy sokkal termékenyebb nacionalista popkultúra, a Turbofolk előállításának céljából.

Ebben a térben szerelmes nóták, régi, a szerb identitást implicit/explicit módon hangsúlyozó népies dallamok lépnek fúzióba a kortárs tánczenével. A „Turbo” olyan zenei irányzat, amelyben a harmóniák örökön győzedelmeskednek bármiféle különbségen, és nincs helye kétségeknek – önmagadban, szerelmesedben vagy a nemzetedben. Ez nem csupán magas oktánszámú „partyzene”, hanem a paramilitáris csoportok tökéletes muzsikája, amelyekben egyszerre mutatkozik szükség a nacionalista giccs és az adrenalinszintet magasan tartó zenék különféle alakzataira.

Soha véget nem érő szolgálat

A friss csomagolás és körítés ellenére a Turbo kemény vonalas etnozene, s még akkor is ez az érzése támad az embernek, ha a szöveg éppen nem nyíltan nacionalista. A szlovén csapat, a Laibach e területre való szándékolt tévedése után a Turbót tekinthetjük a popkultúra ex-jugoszláv, paramilitáns formájának, a globalizációval szemben táplált félelmek megnyilvánulásának.

A két reakció közötti különbség az, hogy amíg a Laibach erősen konceptualista művei nyíltan föltárják a nyugati popkultúrán belül észlelhető mobilizáció paramilitáns vonatkozásait, addig a Turbo „látszólag” a civilizáltság talaján marad, ténylegesen azonban egy paramilitáns műfaj, amely soha nem engedi meg a szolgálat letételét, s még a legőcskébb változata is tökéletesen elkötelezett.

Noha nem központilag irányított műfajról van szó, a hivatalos csatornák hathatós támogatását élvezi, a nacionalista rezsim alatti fölbukkanása és népszerűsége pedig aligha véletlen egybeesés eredménye. A félkatonai bandavezér, a magát popsztár módjára népszerűsítő Arkan és Ceca házassága tökéletesen szimbolizálta a paramilitáns nacionalista projektum és a zene közötti komplementaritást.

„Szerbség”-generálás

Miközben e mutáns forma mögött hiperszofisztikált taktika húzódik meg, esztétikai szémszögből brutálisan egyszerű és hatékony. A Turbo a popkultúra agresszíven nacionalista adaptációja, ami a „szerbség”-érzetet nacionalista-konzumerista módon generálja.

Nem egyszerűen arról van szó tehát, hogy semmi ellentmondás sem mutatkozik a nacionalista teendők és a popkultúra nyugati elemeinek jelenléte között, hanem arról, hogy a nyugati modell részeinek átültetésével egy olyan közvetítő közeg keletkezik a kohéziós erők gerjesztésére és a propaganda terjesztésére, amely sokkal hatékonyabb a tradicionális „nemzeti” mintánál.

A Turbo nyelvezete és „balkáni” melódiakincse talán idegenül hat a nyugati közönségre, máskülönben viszont csak csekély eltérések fedezhetők föl a nyugati médiában, főleg ha a szerb rockzene kevésbé nyíltan nemzeti identitást gyártó variánsaira gondolunk. A nyugati popkulturális alakzatok e helyi verziói, módosulásai viszont a pszichológiai mozgósítás során legalább ugyanakkora mértékben használatosak, mint a „tisztán” nemzeti muzsika előzetesen bekapcsolódó formái.

A nyugati modell szerb újraelőállításakor az abban rejlő represszív potenciált a lehető legnagyobb fordulatszámra pörgették föl. Persze minden újragyártási művelet során adódnak bizonyos mellékhatások a makacs lerakódásoktól kezdve egészen a mérgező hatású feleslegig, jelen esetben azonban éppen a mellékhatások azok – az ostromérzetsből fakadó gondolkodásmód és állandó antagonizmusok fabrikálása némi harci optimizmussal és nosztalgiával elegyítve –, amelyeket a gyártásvezetők akarnak kitermelni.

Nyugati technikák asszimilációja

A látványos elburjánzása a (háború előtti) szerb médiában jól példázza a nyugati tömeg-médiában használatos technikák asszimilációjának mértékét, és újfent bizonyítja a tételt, miszerint semmi önműködően demokratikus folyamat sem fedezhető föl a posztkommunista médiában és a korlátozás nélkül szórni kezdett popkultúrában.

A lényegi különbség a szerbiai és a nyugati média között az, hogy mi az a pont, amin túl már törvényes az élvezés, a fogyasztás. Szerbiában – a szlovén filozófus, Slavoj Žižek terminusával élve – ez „a nemzeti dolog”, a nem rekonstruált élvezés kemény magja, amely így mind a kommunizmusra, mind a kapitalizmusra alkalmas. Miközben nyugaton a látványosság tárgya maga a fogyasztás sebessége és varázsa, Szerbiában a nemzet fogyasztása – a maga hiánytalan jelentésében.

Pornó-nacionalizmus

Természeténél fogva a domináns szerb médiastratégián belül szinte minden engedélyezett reprezentáció rikító, szörnyűséges, vulgáris és eltúlzott. Amennyiben a maga totalitásában tekintünk a szerb médiára, jeleit egyfajta nemzeti pornográfiaként értelmezhetjük. A szerb infoszférán belüli tényleges (és vad ragyogású) pornó eltörpül a lankadatlan nemzeti pornográfia mellett, ami szünni nem akaró nemi izgalmat és örömet (re)produkál – minden, még a homályosan nemzeti is kitárulkozik és obszcenitásba torkollik – sokak számára Szerbiában; és persze szerte a világban.

A „pornó-nacionalizmus”, az érzékeket leigázó média és a zenén, televízión és sajtón keresztüli, szünni nem akaró propaganda egyfajta „kineto-katasztrofizmus”-ként jellemezhető, ugyanis itt a sebesség-belemerítkezés-túltöltekezés hármasa megfélemlítő, mozgósító erőként használatos megidézve Ulrike Meinhof – általa *konzumterror* kifejezéssel összegzett – kritikáját a kényszeres fogyasztásra nevelés szándékolt, erőszakos volta kapcsán.

A szerb médialátványosság igen bomlékony anyag, formailag össze nem illő, eklektikus elemekből összegyúrva, mindehhez pedig egy központilag megszabott napirend társul. És nem csupán a Turbo és egyéb zenei videók élvezik a „masszív rotáció” elvét. A különösen látványosan felvett anyagok a szerbeket ért kitalált vagy valós atrocitásokról, a háborús tragédiák és a dokumentumfilmek keverednek dagályos történelmi drámákkal, nemzeti szimbolizmussal, kíméletlenül együgyű komédiákkal meg a panegyrikus stílusban elkészített híradói riportokkal. Ez a modernizált képi-zenei kotyvalék „megédesíti a pirulát” és megacéloítja a nemzeti alapüzenet által elért hatást.

Egy lényegénél fogva posztmodern termék

Noha a fent elemzett keverékbe néhány ősi elem is vegyül, a segítségével elért eredmény már nem kötődik a múlthoz. Bricolage formájú (radikális eklekticista) taktikus alkalmazása egyértelműsíti: egy lényegénél fogva posztmodern termékkel állunk szemben. Megszületik a posztmodern virulens helyi formája: a Balkán Hardcore. A szerb médiajelenség a posztmodernizmus militáns, hardcore változata: visszatért „a valós” (apokaliptikus, nacionalista élvezés); csordultig telve bosszúvágygal.

Mégha nem is működik explicit ideológiai kontroll alatt, a posztmodern populáris kultúra nagyobbik fele mindig is a számára működési keretet adó (bármiféle) rendszer megerősítésén ügyeskedett, ha másképp nem, úgy, hogy fölépítette maga köré a látvány birodalmát, és kivonta magát a politikából megteremtve ezzel azt a köztes teret, ami már nyugodtan átpolitizálható a status quo fenntartásának érdekében. Meglehet, a Balkán

Hardcore hedonisztikus jelenség, a nyugati posztmodernizmus értelmében viszont – természetesen – semmi „játékos” sincs benne: nyíltan szerepet vállal a test politikájában.

A Balkán Hardcore eklekticizmusa inkább szisztematikusságról (talán harci tűzről is), mint esetlegességről árulkodik. Az alapszínek és az egyre „kortársabb” zenei programokat és zajos melódiákat kísérő számítógépes animációk mind ismerős nyugati technikák.

Az efféle hiperhedonisztikus érzéki túltöltekezés nem olyasmi, amire biztonságosan rászoríthatjuk „őket”, a perverz balkáni primitíveket. A nyugati infoszférára jellemző szenzorikus pergőtűznél alig lehetenyível intenzívebb verzióról van csupán szó, amely nyugati mintaváltozat ugyanúgy hajlamos a silány „retro”-képiség és a művészi grafika halmazának összeesztetyülésére.

A Balkán Hardcore uralma alatt a nyugati populáris kultúra vizuális és mobilizációs aspektusai egy olyan társadalom szövetébe szívódtak föl, amelyet még ma is a patriarchális értékek és az erő kultusza alapoznak meg (s melyeket a nyugatias szerb tömegmédia folyton megerősít – könnyen megjósolható eredménnyel).

A valós apokaliptikus visszatérése

De miért is jön ilyen jól a „hardcore” paradigma a posztmodern balkáni változatának leírásakor? Jelen esetben a „hardcore” szó számos jelentése bír relevanciával, legyen szó akár a pornográfiáról, makacs politikai hajthatatlanságról vagy az élvezés asszimilálhatatlan magjáról, a legkézenfekvőbb párhuzamok azonban zenei területen lelhetők föl.

A Turbofolk és a szerb tánczene stílusjegyeiben igen közel áll a brit „happy hardcore”-hoz. Ha az általuk megteremtett atmoszférát vesszük szemügyre, mindegyik alapja egy szüntelen, giccses, militáns (nihilista), önelemészto rohanás és némi optimizmus leöntve a fölpörgetett ütemszámmal és az irgalmatlanul szirupos dallammintákkal.

Mindkét variáns a maga eltömegesedettségét, szándékolt művésziatlenségét ünnepli. Simon Reynolds szavaival élve ez a stílus az ízléstelenséget a kihívóan populista büszkeség forrásává tette, s ez a Turbo szcénára is tökéletesen igaz.

A hihetetlen könnyedén elérhető legkisebb közös nevezős jellege biztosítja e formák stabil, reakcionista potenciálját, ha összehasonlítjuk a hardcore hangzás kísérletezőbb, atonalisabb verzióival. A mindenféle korlátozás nélkül használatos nyugati terminusok, mint a „hardcore náció” (a rajongótábor) és a „hardcore apokalipszis” (a „happy” vagy a „dark” rave megjelölésére) könnyedén beilleszthetők a szerb nacionalista zenei modellbe, csak sokkal baljóslatúbban hangzanak.

A posztmodernizmus sztálinista gyökerei

Noha mindkét esetben a fogyasztás apokaliptikus módozatával találkozhatunk, a brit variáns reakciós abban az értelemben, hogy elbutítja, pacifikálja és infantilizálja a fogyasztókat, a szerb verzió viszont egy agitációs gépezet, üzemanyagtöltő automata, amely segít összemosni a táncparkettet a csatamezővel.

A kommersz szerb popkultúrában „a valós” apokaliptikus víziók közepette „tér vissza”. Imperatívusza a fogyasztás. A nemzet, az én, a Másik elfogyasztása kivégzésekben, tömeges nemi erőszakokban kulminál: a hardcore az apokaliptikus élvezés megismételhetetlen (ám aligha kielégíthető) végpontja.

A posztmodern média gyakorlati jelenléte (ha leaggatjuk róla a progresszív elemeket) megingatja (és talán újra meg újra megerősíti) a balkáni primitivizmusról alkotott nyugati képzeteket, ám működésén egyáltalán nem kellene meglepődni. Az orosz teoretikus, Mihail Epstein szerint már maga a sztálinizmus is posztmodern jelenséggént értelmezendő, ami megelőzi a posztmodernizmus nyugati változatait. Epstein úgy véli, a totalitarianizmusban megbúvó relativizmus tette a sztálinizmust az eredeti marxizmus modernista-ideologikus gyakorlatának posztmodern örökösévé.

Miközben az 1948 utáni jugoszláv rezsim sosem vált tökéletesen sztálinista állammá, az államszocializmust céljá emelő társadalomként strukturálisan ugyanazon posztmodern elemeket hordozta magában, mint a szovjet rendszer, s ugyanolyan jártasnak bizonyult a relativista eklektizmus posztmodernként fölfogott típusában. Brandon Taylor hasonlóan nyilatkozik *Posztmodernizmus a harmadik birodalomban* című esszéjében.

Félkatonai alakulatokba csalogató szer?

Amennyiben helytálló érvelésekkel van dolgunk, a totalitáriánus és a kortárs „poszt-totalitáriánus” kommunikáció természetüknél fogva hordoznak magukban posztmodern elemeket, a posztmodern kommunikáció szerkezete pedig minimum potenciálisan totalitáriánus vagy hegemoniára törő mozzanatokot rejt magában. A korábban egymásnak ellentmondó alkotóelemek egyidejű használata a Balkán Hardcore világában ezért nem érheti meglepetésként az embert. A posztmodern, popkulturális elemek ellensúlyozzák, illetve elősegítik a centralizált propaganda és az információvezérlés továbbélését.

Ez a keverék nyújt menedékét a továbbra is följújíthatlan nacionalista propaganda és az archaizáló folklór potenciálisan elidegenítő hatásaival szemben a kortárs közönség számára, s így demonstrálja az esetleges népfelkelők vagy nacionalisták tömegeinek, hogy fölsorakozni az ügy mellé nem követeli meg a popkultúra megtagadását.

Akárcsak Tito uralma idején, ma sem szükségszerűen mond egymásnak ellent az auto-

riter politizálás és a nyugatias popkultúra. És valóban kijelenthető, hogy mindkét korszakban, Tito alatt és után is megfértek egymás mellett, mert mindkét korszakban fönn kell(ett) tartani a kulturális pluralizmus, a kortársítás látszatát, miközben a tömegkultúrában rejlő potenciált tökéletesen ki lehet(ett) használni a populista célokat szolgáló, népi mozgósításokra.

Az új nacionalista rend fenntartása

Mindezen tényezők számbavételével világossá válik, hogy a nyugati és a szerb média mögöttes üzenetei szinte egybevágók: véget nem érő, kötelező élvezésre buzdítanak. A nyugati formátumú élvezés helyi túlhaladása látszólag ellentmond a visszautasítani a kulturális elnyugatosodást nacionalista vágyának, illetve a Szerbiában igen szívósan mutatkozó szocialista retorikának, ám valójában e kettő igen jól működik párhuzamosan a másikkal, ráadásul bármely, a helyzetből fakadó antagonizmust rögvést a nemzet külső és belső ellenségeire vetítenek ki.

Az sem igaz a jelenlegi helyzetre, hogy a nyugati populáris formák győzedelmeskedtek a belső alternatívák fölött, hiszen szimbiotikus viszonyuk lényegi szintre emelkedett a nacionalista műsorfolyamaton belül. Valószínűleg a szerb média kíméletlenül excesszív vulgaritása elengedhetetlen az új nacionalista rend fenntartása szempontjából, miközben a posztkommunista globalizáció kiküszöbölhetetlen következményévé (az elnyugatiasodás gyakori implikációja az elközsönésedés) válik.

Slavoj Žižek hívja föl a figyelmet arra, hogy az általa „az excesszus szabályozatlan termelésé”-nek nevezett folyamat (ennek a kapitalizmusba való átmenet nyitott teret Kelet-Európában) valójában az autoritás új, erős forrásának igényét állítja elő – egyfajta védekezésül az elkövetkező szociális, gazdasági, információs káosszal szemben. A szerb rezsim ennek a káosznak a fenyegető rémképét tárja az emberek elé agresszív, konzumerista bombázásai során, és próbál előnyökhöz jutni az így előidézett tájékozódási zavar segítségével, miközben persze hozzáadja a maga nacionalista adalékát a keverékhez kétszeresen kihasználva a helyzetet, vagyis tovább gazdagítva az egyre inkább materialistának mutatózó kleptokratikus elitet.

A szélsőségesebbé már aligha tehető szerb közönséget próba elé állítják (Jean Baudrillard terminusával élve) a „Hádész Szimulációja” – vagy legalábbis a „Hádész Szimulációja”-nak balkáni szimulálása – során; a közsférában tapasztalható démonikus jelenségek senkit sem érhetnek meglepetésként.

Folklorisztikus elemek mint a megkérdőjelezhetetlen jó jelölői

Ismét Baudrillard gondolatmenetét elővéve a kérdéskör egyik vezérmotívuma „az interioritás kötelező extraverziója” (1990, 64.). Kétértelműségek, árnyékok nem léteznek a nacionalista média fénysugárzásában – ha egyáltalán megjelenik valami a képernyőn, rendkívül éles megvilágítást kap és fölerősítődik a téma negatív vagy pozitív tartalmától függetlenül.

Ami a gyakorlatban annyit jelent, hogy a nemzeti kultúra különös, intim népies elemei (még ha egy évtizeddel korábban csak nyomokban lehetett őket fölfedezni) monumentálissá dagadnak, s bármi „igazán” nemzeti a megkérdőjelezhetetlen jó jelölőjévé minősül át – amely folyamat a horvát médiára talán még jellemzőbb.

A más nemzeteket mára kissé zavarba ejtő, máshol már szinte kizárólag csak turistáknak előadott szokások szórakoztató célokat szolgálnak: immáron a nacionalista média fő sodorvonalán belül. Mintha a Milošević előtti modernista, jugoszláv viszonyok fejlődésnek vissza egy posztmodern attitűd irányába, melynek lényege a nemzeti megkérdőjelezhetetlen jósága.

Amit Tito államában a különösség, a turisztikai látványosság kategóriájába soroltak, ma az interpellálás alapvető módja. A szerb televízió sportprogramjaiban rendszeresen beszámol a nemzeti viseletbe öltözött lovas íjászok célbalövéseiről. Egy kívülálló számára mindez valami bizarr paródiának tűnhet főleg úgy, hogy egészen a nyolcvanas évek végéig az efféle tevékenységek archaizmusokként szinte semmiféle figyelmet sem kaptak.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy minden népi rituálé inherensen reakcionista: veszélyessé akkor válnak, amikor fölerősítik őket és agresszív, kortárs csomagolást kapnak. Sőt, erősen kétséges, hogy a világ első vonalában tapasztalható – ahol a globalizáció és a liberalizmus a helyi kultúrák kiirtásának lehetőségeit keresi – hasonlóan extrém helyzet egészségesebb. A lokális kultúrák egyidejű elpusztítása és nyakló nélküli heroizációja hordoz magában veszélyeket, és a szélsőségek közötti egyensúlyozás folyamatos felülvizsgálatra szorul.

A sorba be nem állás: deviancia

A nacionalista infoszférán belül minden eltúlzott, hiperbolikus, és célja a totális immerzió. Amennyire csak lehetséges, minden távolság és szubtilitás eltörölendő. Nincs határ, haladék, nincs kompromisszum és, mindenek előtt, nincs büntudat. A nemzeti élvezés szemszögéből már nincs lehetőség a nyugati és titói értelemben vett, zavarodottságból fakadó távolságtartásra: bármiféle aggály megfogalmazója antipopulista, „a nép ellensége”.

Az explicit nacionalista jelölők mostanra annyira eluralkodtak, hogy szinte már

láthatatlanok, mindeközben pedig a maga teljességében érzékelt jelenség burkoltan azt az üzenetet hordozza magában (ami mind a nyugati konzumerizmus, mind az államszocializmus üzeneteivel rokon): ha nem az élvezés hivatalosan támogatott verzióit követed, az nemzetellenes és deviáns.

Ugyanez a helyzet azzal a nyugati alannal is, aki képtelen személyes kielégülésre lelni a piac látványosságaiiban: az ilyen szubjektum bizonyos értelemben inadekvátnak tekintendő, csődtömeg. Mindkét rendszer sokkal jobban retteg az interpelláció hivatalos módokon való élvezésének kudarcától, mint az élvezés túlkapasaitól (alkoholizmus, kábítószerfüggőség, szexuális és sporthoz köthető erőszak). A távolság és a belső magánszféra megóvásának megkísérlése bizonyos fokig – *de facto* – szubverzióinak minősül, mert a domináns ideológia – liberális, nacionalista konzumerizmus – interpellációjával szembeni ellenállást reprezentálja.

Kikapcsolás

Néha ez a jelzuhatag annyira nyomasztóvá válik, hogy a nacionalista látványosságokkal (vagy inkább: a nemzet, amint látványosságot csinál önmagából) szembeni távolság újratemtésének egyetlen útja a kikapcsolás marad. Ez vezetett az 1996 végi tömegakciókhoz, amikor a tüntetők megpróbálták elhallgattatni az esti nagyhíradót a kormányellenes demonstrációk részeként. Utálat és cinizmus ide vagy oda – a szerb közvélemény médiaismereteit és egyre komolyabb rálátását persze nem szabad alábecsülni –, a nemzet önmaga felé irányuló hivatalos reprezentációjának még mindig jelentős hatásai mutatkoznak.

Elfogyasztják vagy nem, a nacionalista infoszféra termékei jelentik a szerbek démonizációjának legfőbb forrását. Egy fanatikus, erőszakos (médiaterminussal: „démoni”) népképzet állandósítása egészen mostanáig a Milošević rezsim érdekében állt, hiszen ha a környező világ démonizál, az csak erősíti a nacionalista üldözési mániát és az ostrommentalitást.

A nyugati önelégültség konszolidációja?

Két következtetés lehetséges a Balkán Hardcore létezésével kapcsolatban. Az első naiv, de optimista: relatív tapasztalatlanság a nyugati formák világában, illetve ezen formák kezelésének képtelensége miatt, vagy a rosszindulata okán néhány szerb médiaproducer felelős a veszélyes, ám helyi verzióért, amelynek csak néhány, a nyugatot érintő folyománya van.

A másik kijózanítóbb és szinte magától értetődően realistább: a szerbek túl akkurátusan olvasták el és értelmezték a nyugati média technikáit és jeleit, és csak azokat az antagonizmusokat reprodukálják, amelyeket a nyugati fogyasztói média gerjesztett és amelyekre támaszkodik.

Ami a nyugati szemlélő számára valami rémálomszerű, hallucinatorikus médiafantazmagória, az valójában a médiavezérelt fogyasztás nyugati mintáiban mutakozó entropikus tendenciák katasztrofális túlpörgetése, amely a horvát-amerikai szociológus, Stjepan Meštrović (1994) szerint szimptomatikus a magát a Nyugatot is érintő kulturális-politikai „balkanizáció” széleskörű folyamatára nézvést.

Jóllehet maga Meštrović műve is bizonyos nacionalista tendenciákról árulkodik, a Balkán Hardcore léte alátámasztja azon tételt, miszerint a „balkáni” címkével ellátott magatartásforma számos pejoratív minősége és modellje jelentkezik Nyugaton.

A Balkán Hardcore-ral kapcsolatos implikációk nem korlátozhatók kizárólag a Balkánra. Amennyiben megragadunk ezen a szinten, az a nyugati önelégültség konszolidációját, a jelenlegi folyamatok figyelmen kívül hagyását jelenti, ezek azonban a mostani konfliktus kulcstényezői. Mindamellett ezen negatív „balkáni” tendenciák – agresszív médiapopulizmus, futballnacionalizmus, szenzorikus túltöltekezés – legalább olyan jellemzőek a Nyugatra, mint a Balkánra.

A Balkán Hardcore mint kommunikációs mód sikerének veszélyes következményeit a Nyugatnak ugyanúgy számba kellene vennie, akár csak a neki alávetett országoknak.

2000. június 19.

Domokos Tamás fordítása

Bibliográfia:

- Baurdillard, J. *Fatal Strategies*, (Semiotext(e), 1990).
 Epstein, M. *After The Future: The Paradoxes of Postmodernism and Contemporary Russian Culture*, (University of Massachusetts Press, 1994).
 Meštrović, SG. *The Balkanization of The West: The Confluence of Postmodernism and Postcommunism*, (Routledge, 1994).
 Ramet, SP, Ed. *Rocking The State*, (Westview Press, 1994).
 Reynolds, S. *Energy Flash*, (Picador, 1998).
 Taylor, B and N van der Will, Eds. *The Nazification of Art*, (The Winchester Press, 1990).
 Thompson, M. *Forging War*, (Article 19 / University of Luton Press, 1999).
 Žižek, S. *Tarrying With The Negative*, (Duke University Press, 1994).

DELIMIR REŠICKI

Üzenetek a haldokló csillagokról

Néhány apróság a Joy Division zenéjéről, húsz évvel később

Branko Malešnek, aki büszkén hordta a kitűzőt, Darko Jerkovićnak, akinél először hallottam a Shadowplayt és Nenad Mrdanovićnak, akinek a társaságában először láttam Ian Curtist, ahogy a She's Lost Controllra hadonászik

I.

Régen, mikor 1977 végén kevesen vették komolyan a nyeszlett, görnyedt prófétát, Johnny Rottent és számos punk testvérét, amikor magabiztosan azt állították, hogy az a csinadratta, amit éppen előidéznek a szigetország, s mint később kiderült, a globális (szub)kultúra és média világában, semmi esetre sem (Isten ments!) újraélesztése a kiégett, akkora már valóban masztodon rocknak (amelynek a hetvenes évek első felében majdnem teljesen eltompult a rebellis éle – amit a nonkonformista hatvanas évektől örökölt – a menekülő, poszt-hippi, stadionos hibernáció következtében). Pedig a tényleges kihűlésnek éppen ők voltak a halottkémei. A punkos, kutya szájából kirángatott ready-made göncön csüngő ezernyi biztosítótű csupán a lecsupaszított vudu rítus tüiként szolgált az előre megnyert harcban a burzsuj, hájas, önimádó rockbábbal meg a komplett sumáksággal szemben, amelyet (akkor) az eufemizáció helyeként csúfoltak, s nem a még az ötvenes években csoportosulni kezdő, permanensen lázadó fiatalok radikalizációjaként fogtak fel. Mert a (poszt)punk eufória idejében minden teljesen fordítva nézett ki! A zenekarok hihetetlen sebességgel és számban szaporodtak a vasfüggöny mindkét oldalán Európában, nem is beszélve Amerikáról és Ausztráliáról. Alapjaiban megrázták a lemezkiadó intézményeket, amelyek arra kényszerültek, hogy változtassanak monopolista szokásaikon. A kicsi, független kiadók viszont, csak ritkán adtak ki egy-egy remekművet. Hiszen, úgy tűnt, a rock újra és örökre visszaszerezte az anarchikus, lázadó auráját, és a biznisz merev törvényei többé nem akadályozhatják a fiatalok kreativitását.

Ugyanis kevesen fogták fel akkor régen, hogy a punk valójában a rock utolsó rándulása. Hogy éppen a rockzene maradt sokáig a planetáris szubkultúra hajtóanyaga és világnézeti kerozinjának erőforrása. Hogy nekünk, akik életünk és fiatalságunk jelentős részében azt gondoltuk, hogy Elvisszel Tupelőban mégiscsak megszületett legalább a lemezjátszós Hiperborea (s mi rockerek életfogytig fontos jelenségnek számítunk majd, függetlenül attól, hogy fonnyadt virág kandikál a hajunkból vagy lakat zörög a nyakunkban), s egy napon el kell majd fogadnunk, hogy a gitáros csajszik és főszerék csupán utolsó díszei voltak a (saj-

nos vagy szerencsére) túlságosan is punnyadt időnek. Johnny Rotten, természetesen, nagyon jól tudta, hogy a valódi rock nonkonformizmusnak előbb-utóbb a legnagyobb árat kell megfizetnie, vagy egyszerűen át kell változnia Mick Jaggerre, esetleg Robert Planttá. Ugyanakkor sehogy sem tudok ellenállni annak a feltevésnek, hogy Rotten undorodott mindkét lehetőségtől. A rock valódi fiaként és a dada ősunokájaként valószínűleg még nem is sejtette, hogy a rock-kultúra hatyúdala eltart még két évtizedig, hogy a történelem egyik legnagyobb bandája éppen a közvetlen hatása révén fog megszületni, s felragyog a maga fatális erejével a szex-pisztolyos, punkos autodafé mögött.

Természetesen tudom, hogy Ian Curtis, Bernard Sumner, Peter Hook, Stephen Morris után is számos megkerülhetetlen, zseniális előadó és banda tűnt fel, s hogy valójában (igazából szórványosan) lesznek még hasonlók az eljövendő időkben. Viszont mindig is kíváncsi voltam, vajon miért tartották sokan pont abban az időben a fiatal manchesteri négyest – a JOY DIVISION meteoritszerű felcsillanásakor majd sokkal később is – perdöntőnek, olyan tapasztalatnak, amely után, teljesen leegyszerűsítve, szükségtelen és jóformán lehetetlen lesz úgy továbblépni, hogy mindez megőrizze valódi és eredeti értelmét? És vajon nem szimptomatikus-e az a tény, hogy Curtis öngyilkossága és vele egy időben a JOY DIVISION megszűntetése után sokan, de mindenekelőtt talán a nyomukban fellépő legjelentősebb rock-szerző, Nick Cave a rockdal-énekes pozícióját önironikusan és nyíltan afféle hamis messianizmusnak tekintette, lényegét tekintve profánnak? Például mit gondolhatott magáról Kurt Cobain, aki tettét valószínűleg nem a macho Ernestnek ajánlotta? Emiatt vagyok hajlamos az azt gondolni (mint mindig, általános érvényű igazság nélkül!), hogy Ian Curtis és a JOY DIVISION talán a rockzene hosszú alakulási folyamatának a csúcsa, a legtávolabbi kreatív pontok egyike, s mindaz, ami utánuk történt csupán egyre szomorúbb visszhangként jelzi a rock (szub)kultúrájának nyilvánvaló, lassú felbomlását, azét, ami egykoron megváltoztatta és lényegesen liberalizálta az egész bolygót.

S vajon nem a fentieket támasztja-e alá, hogy éppen a JOY DIVISION – vagy a Curtis halála után rögtön manifesztumszerűen elnevezett szintén zseniális variánsa, a NEW ORDER – talán az egyik legjelentősebb vízválasztó és az addigi populáris zene paradigmáinak legdrasztikusabb kereszteződése? A sors talán úgy akarta, hogy az a zenekar, amely a meg nem alkuvó, kifinomult rockot képviselte, nem sokkal Curtis halálát követően éppen a hihetetlen *episztemológiai szakadással* az egyik legfontosabb kezdeményezőjévé váljék a még csak elkövetkező, világnézetileg lényegesen új, voltaképpen posztmodern dance kultúrának, melynek DJ-i, tizenöt évvel a NEW ORDER első albumának (*Movement*, 1981) kiadása után az összes álmodozó és melankolikus rockert egyszerűen elsöpörték a médiahomályba? Őszintén szólva, az euro-disco elemei, a JOY DIVISION sötét, minimalista, hipnotikus ritmusainak és hangjainak ellenpontjaiként már sejthetővé váltak a nem sokkal Curtis öngyilkossága után (1980. május 18.) júniusban megjelent *Closer* című lemezen.

Mert függetlenül a generációs ízlésektől és a jelen szöveg szerzőjének korosztályfüggő önimádatától, senki sem fog meggyőzni afelől, hogy az ember ugyanolyan fontosnak érezheti magát DOORS, Dylan, BYRDS, JEFFERSON AIRPLANE, THE VELVET UNDERGROUND, Nico, Patti Smith vagy JOY DIVISION lemezeivel a gyűjteményében, mint OASIS, BLUR vagy OFFSPRING kiadványaival a kezében. Hrvoje Juvančić, a nálunk nem eléggé ismert, de egy

kicsit ügyetlenül elnevezett könyvében, a *Rock, MTV & az amerikai kulturális imperializmusban* azt írja „... a rockkal (a különféle zenei stílusokkal, D. R. megjegyzése) való értékbeli kiegyenlítődés, amely a nyolcvanas években játszódik le, egy ideológiától megfosztott zenei posztmodernizmust gerjeszt, amelyen belül a rock *csupán egy* (kiemelés tőlem D. R.) az egyformán értékes stílusok közül...” John Millius *Nagy hullámú napok* című könyvének – amely valószínűleg a leghitelesebben szól a rock 'n' roll szelleméről (annak ellenére, hogy e szó egyszer sem hangzik el benne – egyik főhőse azt mondja, hogy senki sem állhat élete végéig a deszkán (nem a színpadén, hanem a szörfén). Érvényes-e ez a metafora egyes szubkultúrára és életstílusokra a civilizációs aktualitásukhoz viszonyítva? Hát persze...

II.

Kérdezzük hát ismét, mi vezérelte azokat, akik hallották 1979-ben a JOY DIVISION bemutatkozó albumát, az *Unknown Pleasures*-t, hogy összevegyék egy másik remekművel, DOORS második lemezével, a *Strange days* cíművel? Az összehasonlítás telitalálat volt, mert az említett lemez a legjobb első albumok közé tartozik, sőt a popzene történetének egyik legkiválóbb alkotása, s csak a már említett DOORS-lemezzel vagy valószínűleg minden idők egyik leghatásosabb rockzenei alkotásával, a The Velvet Underground & Nicóval mérhető össze.

Az elsődleges és lényegi hasonlóság talán az, hogy a JOY DIVISION debütáló lemeze, akárcsak a híres elődeié, ténylegesen senkinek sem akart tetszeni első, második és harmadik hallásra! Amennyiben a DOORS első lemeze sokkolta saját korát a dionüszoszi erotika és a lázadás, a William Blake-i lírika meg a freudi taburombolás alkimista menyegzőjével, miközben (1967) a Keleti part bársony testvérei Andy Warhol átható tekintetével meghökkentették a virággyermeket a New York-i utcák és a szexuális alvilág korántsem virágzó poétikájával, a heroinista reménytelenség realitásának tetsző átiratát nyújtva hasismániás kacarászás helyett, akkor a JOY DIVISION különös tehetségével ugyanígy hatott, ősi punkos energiával szólt a modernista poétai önanalízis klasszikus témáiról. Tehát a punk elemi ereje összefonódik Baudelaire költészeti hagyatékával, s hogy mindez még elragadóbb legyen, zseniális a produceri „kíséréssel” egészülve ki (azért írom idézőjelben, mert bárki, aki legalább egyszer többet hallott egy percnél a JOY DIVISION-ból, csakis egyenrangú zenekartagnak tekintheti Martin Hannettet). Sőt semmivel sem voltak kevésbé zseniálisak Peter Saville munkái (fantasztikus ötlet az első lemez borítóján a hullócsillagokról küldött rádióhullámok képe, vagy a második, a *Closer* című album szakrális motívumai, amelyhez Curtis halála csak tovább vonzotta a tragikus, fizikai és metafizikus jelentéseket). Amikor ez az egész társaság összegyűlt egy helyen, valóban valami megismételhetetlent, és ahogy jeleztem, leírhatatlant kaptunk. Egyszerre lendületes és intő, fájdalmasan többjelentésű zene, ugyanakkor emocionálisan és rockosan közvetlen muzsika... Természetesen voltak zenekarok a JOY DIVISION előtt is, főleg olyan zeneszerzők, akik alkotásaikban a modernség költészetének és kultúrájának motívikus-tematikus elemeit alkalmazták (jusson csak eszünkbe a Curtishez hasonló sorsú Nick Drake). Ám nekem úgy tűnik, a JOY DIVISION

tagjainak ezt azért sikerült a legtöbb eksztatikus, kompromisszummentes, nyers erővel létrehozni, mert a punk kölykei voltak, nem pedig a folké vagy a sanzoné. Annak ellenére, hogy a strófáik időnként befelé fordulónak, autisztikusnak hatottak, előadásuk mindig is extrovertált, emocionális tisztítóütként érte a színpadon levőket és a körülöttük tombolókat. Mindenképpen meg kell itt említenem, még álomban sem gondoltam volna arra, hogy a rock végső vagy egyedüli (teljesen mindegy) értelme az, hogy egyre inkább hasonlítson a (szofisztikált) modernista kultúra toposzaira. Sőt. Ugyanígy tény, hogy ez a JOY DIVISION zenéjében példátlanul természetes és meggyőző módon valósult meg.

Ami azonnal szembetűnt, az a félelmetes aránytalanság a tagok életkora és mondanivalója közt vibráló félelmetes eltolódás – olyan tapasztalatok, melyek mintha az oly fiatal Curtisen és a körülötte lévő sötét, eksztatikus közösségen kívülről érkeztek volna, függetlenül attól, hogy az énekes életét az epilepszia és a rémálmok fenyegették. E helyütt kell megemlékezni egy szintén túl korán elhunyt zseniális költőről, jelesül a hercegovinai A. B. Šimićről, aki anno felrótta Ulderiko Donadininek, hogy Dosztojevszkijt csak azért tekinti nagy írónak, mert – többek között – hasonló betegségtől szenvedett, mint Curtis. Természetesen Curtis is küzdött testi hibáinak démonaival, ez azonban verseiben soha sem hagyott konkrét, referenciális nyomot, hanem csupán olyan hangként szolgált, amellyel megkérdőjelezhető a teljesen kattant, szorongó modern szubjektivitás néhány közös, neuralgikus pontja. Mindenekelőtt a metafizikus alap iránti sóvárgására gondolok, ami értelmet tud adni felgyorsult testi bomlásnak. A modern költészet egyik nagy elméletírója joggal nevezte a Baudelaire-i *emelkedést* (a kiüresedett transzcendencia felé vezető utat) a posztromantikus zseni legfeltűnőbb poétikai elgondolásának. Ugyanezt a keresést folytatta Curtis egész lényével és elméjével a rock-dalok világában és, ahogy már írtam, a modern európai rock legkiemelkedőbb költői képviselője maradt, függetlenül attól, hogy az egyre hitványabb idők a letűnt, darker guru szintjére akarták süllyeszteni, akinek szavaival és zenéjével öngyilkos hajlamú pózoló és elitista sznobok hülyítik magukat. A JOY DIVISION teljesen véletlenül olyan zenekarnak tűnt, amely az emberi psziché éjszakájának végére és a sötétség mélyére akar jutni, behatolni ama kísértet bensőjébe, aki naponta magára ölti hamis arcunkat. Ám nem azért, hogy ebben a sötétségben önsajnálóan zokogjunk és megragadjuk a legközelebbi kötelet. Tudatosították és megtalálták azt a csalóka fényugarat, azt a művészetet, amely valóban segít abban, hogy ne pusztuljunk el az igazságtól, miként ezt Nietzsche írta.

A punk tömény zajjal, haraggal és undorral leplezte le, s áttételesen leköpdöste egy bomló királyság életének szociális árnyékvilágát. Rámutatott a demokráciáról, a becsületről és a jogról szóló ideológiai kamura, egymás után döntögetve a tabukat, balról, jobbról egyaránt, nem is beszélve az aranyos (kis)polgári környezetről. A JOY DIVISION semmivel sem kevésbé radikális analízist nyújtotta a rejtettnek, a mindennapi túlélés mögöttinek, a léleknek, annak, ami mindig is gyanús örökkévalósággal vigasztalt, miközben szemünk előtt éjjel-nappal állandóan ugyanaz az egyre brutálisabb és sunyibb értelmetlenség zajlott. Az, hogy oly rövid idő alatt jutottak el a brit punk kriptobandáinak pusztá utánczóitól a teljesen öntudatos attrakcióig (első koncertjüket 1977. május 5-én adták, WARSAW néven, amit David Bowie Low c. lemezének egyik dalcíme ihletett, hogy már 1979-ben készek legyenek az *Unknown Pleasures* című remekmű létrehozására), csak azt bizonyítja, hogy a JOY

DIVISION méltó volt a tiszteletre, amelyet akkor élvezhettek és ma is élveznek mindazok részéről, akik képesek megkülönböztetni az eredetiséget az igénytelen álművészi erőlködéstől, amely főleg azokban az években, de a közelmúltig ívelően gyakorta tekintélyes rocker alibit követelt magának...

Ian Curtis, a fiatal, tragikus zseni, mindig is az ő neve ötlük fel elsőnek, amikor valaki megemlíti a JOY DIVISION-t, 1956. július 15-én született, hogy önakasztással végezze életét, azon a bús hétfőn, 1980. május 18-ának korai óráiban. A legenda azt mondja, Curtis azon az éjjelen a *Stroszeket*, a német klasszikus, Werner Herzog kultuszfilmjét nézte. A hőst Herzog legendás és kedvenc mesterkéletlen színésze, Bruno S. játszotta (leginkább a Kaspar Hauser főhőseként emlékszünk rá; e szerepre Herzog éppen azért választotta ki, mert annyira hasonlított a sorsa a Kasparéra). A film végén a Németországból érkező Bruno elkallódott Amerikában, és szívszorítóan lebeg a föld fölött egy elhagyatott, romos felvonón körözve. Amennyiben Ian Curtis nem teszi meg azt, amit tett, már az elkövetkező napokban várta volna őt az amerikai turné, ahol a JOY DIVISION-nak be kellett volna bizonyítania, miért szeretik és tisztelik őket annyian Európában. Talán taszította az effajta hírnév, vagy azt feltételezte, nem bírja majd ki örökké keresztre feszítve a család és a zenekar között (ahogyan ezt életrajzi könyvében állítja Curtis felesége, Deborah), hasonlóan az említett film hőséhez, valahol ég és föld között lebegett, a két véglet között, amiket oly őszintén akart kibékíteni a dalaiban.

III.

Nem emlékszem már pontosan, a Melody Maker vagy a New Musical Express, de nagyjából két héttel Curtis halála után Darko Jerković barátom informáltságának köszönhetően kezembe került valamelyik zenei lap, amelynek címlapján ez állt, *Don't Walk Away In Silence*. A szöveg szerzője, akinek a nevét persze elfelejtettem, de tűzbe tenném a kezem, hogy Paul Morley volt, meghatóan idézte a csúcsteljesítményű *Atmosphere* sorát (ez az a dal, amely talán legközvetlenebb módon jósolja meg Curtis életének tragikus végét, Martin Hannett pedig itt is bebizonyította, hogy minden idők egyik legérzékenyebb zenei producere). Megindító és méltó nekrológiának végén úgy fogalmazott, mindünknek hihetetlen szerencséje volt, akik egy időben élhettünk azzal a zenével, amelyet a JOY DIVISION alkotott.

Ezért ma is, amikor néha mélyen elmerülök saját értelmetlenségem langyos, kivirágzott tengerébe, gyakran eszembe jutnak ezek a szavak, azzal az őszinte hittel, hogy igazán fiatal lehettem egy – már ami a művészetet illeti – valóban tekintélyes és egyre távolabbi időben, amelyben – akármennyire is patetikusan hangozzék ez valakinek – legalább annyira próbáltuk hallani és megérteni magunkat, amennyire igyekeztünk megfejteni a haldokló csillagokról jövő üzeneteket. Hát semmi gond azzal, ha mindannyiunk sorsát éppen az a legközelebbi krimó pecsételte meg, amelyet azokban az eszéki időkben lassan átendeztek és kávézóknak [kafic] kezdtek becézni. Egyik barátom szívesen hívta Komakinónak.

Orcsik Roland fordítása

Delimir Rešicki 1960-ban született Eszéken, ahol ma is él. Az itteni egyetemen kroatisztikát tanult. Pop-publicisztikai tárgyú esszéivel, költői, prózai, irodalomkritikai szövegeivel majdnem az összes horvát lapban, újságban és rádióban jelen van. Költeményeit angol, francia, macedón, magyar és szlovén nyelvekre fordították. A egykori Heroína nova rockújság főszerkesztője volt. Verseskötetei: *Gnomi* (1985), *Tišina* (1985), *Sretne ulice* (1987), *Die Die My Darling* (1991), *Sagrada familia* (1993), *Knjiga o anđelima* (1997), *Ezekielova kola* (1999). Próza-kötete: *Sagrada familia* (1993). Esszé-és kritikakönyvei: *Ogledi o tuzi* (1995), *Bližnji* (1998). Magyarul a *Magánszférák reinkarnációja* (Messzelátó, Szeged, 2002) és *A melankólia krónikája* (Jelenkor Alapítvány, Pécs, 2003) c. kortárs horvát költészeti antológiákban olvashatók a versei. A szerző a fenti írást mindeddig nem publikálta, így először magyar nyelven jelenik meg.

F o l y ó i r a t u n k
új internetes elérhetősége:
w w w . f o l . h u

fosszília

FOSSZÍLIA

IRODALOM, MŰVÉSZET, BÖLCSELET

V. évfolyam 1. szám

Szerkesztik

BORDÁS SÁNDOR, DOMOKOS TAMÁS,
ORCSIK ROLAND

Konzultáns

ÖTVÖS PÉTER

Korrektor

BARNA JÓZSEF

Lapterv

TÓTH PÉTER

Lapalapítók

DOMOKOS TAMÁS ÉS JANCSÁK CSABA

E számunkat

ABRAHÁM ISTVÁN

munkáival illusztráltuk

Megjelenik negyedévente

Kiadja a

POMPEJI Alapítvány

Felelős kiadó: Odorics Ferenc

Szerkesztőség címe: 6722 Szeged, Egyetem utca 2.

Telefon/Fax: (62) 544-387

Drótposta: fossilia@freemail.hu

Honlap: www.fol.hu

Támogatók

Nemzeti Kulturális Alapprogram

Szegedért Alapítvány

Külön köszönet

ORCSIK EMESE

önzetlen anyagi támogatásáért

A folyóirat kapható

BUDAPESTEN: Írók Boltja;

DEBRECENBEN: Sziget Könyvesbolt;

SZEGEDEN: Sík Sándor Könyvesbolt,

és megrendelhető a szerkesztőség címén.

Nyomda: E-Press Nyomda Kft.

ISSN 1586-0116

